

ČASOPIS ZA TEORIJU I PRAKSU OSIGURANJA

TOKOVI OSIGURANJA

**DUNAV
OSIGURANJE**

BEOGRAD 2014 / BROJ 2
GODINA XXX

ISSN 1451 - 3757, UDK: 368

BEOGRAD 2014 / BROJ 2 / GODINA XXX

ISSN 1451 - 3757, UDK: 368

TOKOVI OSIGURANJA

ČASOPIS ZA TEORIJU I PRAKSU OSIGURANJA

**DUNAV
OSIGURANJE**

BELGRADE 2014 / No. 2 / XXX YEAR

ISSN 1451 - 3757, UDK: 368

INSURANCE TRENDS

JOURNAL OF INSURANCE THEORY AND PRACTICE

**DUNAV
INSURANCE**

Poštovani čitaoci,

Redakciji našeg časopisa upućeni su brojni predlozi da se njegov sadržaj učini dostupnim naučnoj i stručnoj javnosti u svetu. Takve inicijative za Redakciju su bile znak da su teme kojima se naš časopis bavi aktuelne i zanimljive ne samo naučnim istraživačima iz Srbije i zemalja istog govornog područja, domaćim delatnicima u osiguranju i srodnim privrednim granama – već i brojnim stručnjacima u Evropi i svetu. To nas je ohrabrilo i dalo nam podstrek da učinimo dodatni napor i, zahvaljujući angažovanju stručnog prevodilačkog tima, pripremimo dvojezično, srpsko-englesko izdanje *Tokova osiguranja*. Za početak, u ovom broju, na engleski jezik prevedeni su svi autorski članci, izuzev članka „Uticaj razvoja auto-industrije na značaj tržišta osiguranja motornih vozila“ autora dr Milana Cerovića, pošto je prvi deo tog teksta već objavljen u prethodnom broju. Uбудuće, na našim stranicama objavljićće se prevodi na engleski jezik svih članaka priređenih za prvu stalnu rubriku pod nazivom „Članci, rasprave, analize, prikazi“.

Ovim putem Redakcija zahvaljuje svojim dugogodišnjim saradnicima, koji su naučnim i stručnim renomeom, kao i predanim radom, doprineli da naš časopis postane tražen i van granica Srbije.

S poštovanjem,
Ljiljana Lazarević Davidović,
redaktor

Dear reader,

Our editorial board has been addressed with numerous proposals to make the *Insurance Trends Journal* understandable to the scientific and professional public worldwide. Such initiatives inspired us to believe that the topics we are pursuing are current and interesting, not only to the Serbian (and/or those speaking the same language) scientific researchers and employees in insurance and insurance-related industries, but also to the professionals throughout Europe and the World. This fact encouraged us to make an additional effort and, with the help of our team of professional translators, prepare a bilingual (Serbian and English) edition of the *Insurance Trends Journal*. To start with, we have had translated into English the articles signed by various authors (excluding the *Impact of Automotive Industry Development on Motor Vehicle Insurance Market* by Milan Cerović, PhD, the first part of which has already been published in the previous issue of the Journal). In future, we plan on publishing the English translations of all the articles contributed for the first permanent column: *Articles, Discussions, Analyses and Reviews*.

On this occasion, the editorial board wishes to thank all our long-time contributors who have, by their scientific and professional reputation and dedication, helped make our journal well-known beyond the borders of Serbia.

Respectfully

Ljiljana Lazarević Davidović

Senior Editor

*Translated into English by: **Bojana Papović***

ČLANCI, RASPRAVE, ANALIZE, PRIKAZI**– ARTICLES, DISCUSSIONS, ANALYSES, REVIEWS*****Slobodan Ilijić***

POLOŽAJ AKTUARA OSIGURANJA U PRAVNIM IZVORIMA U SRBIJI	7
POSITION OF INSURANCE ACTUARIES IN LEGAL SOURCES IN SERBIA	23

Milan Cerović

UTICAJ RAZVOJA AUTO-INDUSTRIJE NA TRŽIŠTE OSIGURANJA MOTORNIH VOZILA (II DEO) IMPACT OF AUTOMOTIVE INDUSTRY DEVELOPMENT ON MOTOR VEHICLE INSURANCE MARKET (PART II)	41
--	----

Milovan Vidaković

POŽAR U MANASTIRU HILANDAR	65
FIRE AT HILANDAR MONASTERY	73

Marina Borozanović

TELEMATIKA	82
TELEMATICS	86

PRIKAZ SAVETOVANJA – CONFERENCE REVIEW

DVADESET ŠESTI SUSRET KOPAONIČKE ŠKOLE PRIRODNOG PRAVA TWENTY SIXTH CONFERENCE OF KOPAONIK SCHOOL OF NATURAL LAW	90
--	----

PRIKAZ KNJIGE – BOOK REVIEW

OSIGURANJE MOTORNIH VOZILA – TENDENCIJE RAZVOJA dr Milana Cerovića MOTOR VEHICLE INSURANCE – DEVELOPMENT TRENDS Milan Cerović, PhD	96
---	----

INOSTRANO OSIGURANJE – FOREIGN THEORY AND PRACTICE***Prikazi inostranih članaka – Reviews of International Articles***

POLISE ŠTITE USEVE OD VREMENSKIH NEPOGODA INSURANCE POLICIES PROTECT CROPS FROM ADVERSE WEATHER	98
--	----

SADRŽAJ/CONTENTS

SREĆNI BRAKOVI POD LUPOM OSIGURAVAČA HAPPY MARRIAGES UNDER SCRUTINY OF INSURERS	100
<i>Propisi Evropske unije – EU Regulations</i>	
DIREKTIVE O OSIGURANJU DEPOZITA DIRECTIVES ON DEPOSITS INSURANCE	102
<i>Inostrana sudska praksa –International Court Practice</i>	
OSIGURANJE OD ODGOVORNOSTI U ENGLESKOJ SUDSKOJ PRAKSI LIABILITY INSURANCE IN ENGLISH COURT PRACTICE.....	104
<i>Arbitražna praksa – Practice of Arbitration</i>	
UTVRĐIVANJE PRAVA SPASILACA NA NAGRADU ZA SPASAVANJE ESTABLISHING ENTITLEMENT OF SAVIOURS TO SALVAGE FEE.....	107
VESTI IZ SVETA – FOREIGN NEWS	111
SUDSKA PRAKSA – COURT PRACTICE.....	117
PITANJA I ODGOVORI – QUESTIONS AND ANSWERS	124
BIBLIOGRAFIJA – BIBLIOGRAPHY	126

UDK: 51-71:368.39:316.662:340.143(497.11)

Mr Slobodan Ilijić,

član Predsedništva Udruženja pravnika Srbije

POLOŽAJ AKTUARA OSIGURANJA U PRAVNIM IZVORIMA U SRBIJI

U radu se analiziraju odredbe sledećih pravnih akata: Zakona o osiguranju, Uredbe o načinu sticanja zvanja ovlašćenog aktuara i Odluke o uslovima za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara. U prvom poglavlju izložen je položaj ovlašćenog aktuara u društvu za osiguranje, a u drugom poglavlju položaj ovlašćenog aktuara sagledava se iz šire društvene perspektive. U trećem poglavlju razmatraju se opšti i posebni uslovi u postupku za polaganje ispita za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara, a naročito tačka 12. Odluke o uslovima za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara. Iz celokupne analize odredaba navedenih pravnih izvora autor je izveo pet zaključaka, i uz svaki od njih izneo predloge za budući zakon iz materije osiguranja, čije donošenje je najavljeno u toku 2014. godine. U prvom zaključku autor se založio da se u skladu sa zakonom formulišu pravila aktuarske struke, dobri poslovni običaji i poslovna etika aktuara, i time zatvori pravna praznina iz Zakona o osiguranju. Drugi zaključak obuhvatio je predloge da se formuliše pravilo da društvo za osiguranje obavezno zapošljava ovlašćenog aktuara, kao i pravilo da ovlašćenog aktuara bira skupština društva za osiguranje. U trećem zaključku predloženo je da se u budućem zakonu iz materije osiguranja predvide jasni uslovi i nedvosmisleni kriterijumi za poseban izbor

pravnog lica registrovanog za obavljanje aktuarskih poslova i poseban izbor za ovlašćenog aktuara. U četvrtom zaključku predloženo je da budući zakon iz materije osiguranja predvidi zakonski osnov za formiranje komore ovlašćenih aktuara. U ovom zaključku dati su i konkretni predlozi javnih ovlašćenja koja bi u prvo vreme mogla da sprovodi novoformirana komora ovlašćenih aktuara Srbije. U petom zaključku utvrđeno je da je tačkom 12. Odluke o uslovima za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara regulisan nejednak položaj kandidata za polaganje ispita za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara, pa je otuda predloženo da se tačka 12. Odluke izostavi iz pravnog poretka Srbije.

Ključne reči: *ovlašćeni aktuar; društvo za osiguranje; sticanje zvanja ovlašćenog aktuara.*

1. Uvod

1.1. U delatnosti osiguranja glavni zadatak aktuara jeste izračunavanje tarifa, to jest cena za pojedine vrste osiguranja na osnovu modeliranja rizika i neizvesnosti. Iz glavnog zadatka proizlazi da se cena usluge osiguranja ne određuje jednostavno na tržištu, kao rezultat delovanja ponude i potražnje, već na osnovu aktuarskih, matematičko-statističkih obračuna. Stoga, zaključuje se, cena usluge osiguranja ni najmanje nije jednostavna.¹ Pored glavnog zadatka, aktuari u osiguravajućoj delatnosti obavljaju još mnoštvo važnih zadataka. Aktuari daju mišljenje o obrazovanju tehničkih rezervi, o aktima poslovne politike (od postupka donošenja, preko izmena i dopuna, do njihove primene), o finansijskim izveštajima i godišnjem izveštaju o poslovanju društva, o sprovođenju politike saosiguranja i reosiguranja, o izračunu matematičke rezerve, o prenosu portfelja osiguranja, o margini solventnosti i nizu drugih aktuarskih poslova. Polazeći od opisanog predmeta i metoda rada aktuara u delatnosti osiguranja, u daljim redovima razmatraćemo samo njihov pravni položaj u ovoj delatnosti, iako aktuari mogu da budu angažovani u brojnim finansijskim oblastima, ustanovama, pravosuđu i sl.

1.2. U prvoj polovini 2014. godine pravni položaj aktuara u osiguranju u Srbiji bliže su određivala tri pravna izvora. U pravne izvore najvišeg, zakonskog

¹ Prof. dr Jelena Kočović: „Uloga i značaj aktuarske profesije u razvoju tržišta osiguranja“, Zbornik radova Udruženja za pravo osiguranja Jugoslavije sa savetovanja održanog aprila 2003. godine na Paliću, na opštu temu „Pravo osiguranja u tranziciji“, Palić, 2003, str. 221–229.

ranga mogu da se svrstaju Zakon o osiguranju (dalje u tekstu: ZOS)², ali i manji broj odredaba prethodnog zakona o osiguranju imovine i lica (dalje u tekstu: ZOIL)³, kojima je ZOS produžio pravno važenje. Dodatni zakonski izvor za pravni položaj aktuara u osiguranju u Srbiji predstavljale su u protekloj deceniji odredbe Zakona o preduzećima, kao i odredbe dva istoimena Zakona o privrednim društvima, ali prostor ne dozvoljava detaljniji osvrt na te zakone i njihov uticaj na pravni položaj aktuara. Drugo mesto u hijerarhiji pravnih izvora o pravnom položaju aktuara u osiguranju pripalo je Uredbi o načinu sticanja zvanja ovlašćenog aktuara (dalje u tekstu: Uredba).⁴ Tu uredbu donela je još Savezna vlada SRJ. Prilikom donošenja ZOS-a, ali i u kasnijim novelama, propušteno je da se Uredba stavi van snage, što znači da je ona i danas pozitivan propis za neke aspekte pravnog položaja aktuara u Srbiji (na primer za pitanje sastava Komisije za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara). Na trećem mestu u hijerarhiji pravnih izvora našla se pre svega Odluka o uslovima za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara (dalje u tekstu: Odluka).⁵ Pravni položaj aktuara u manjoj meri osvetljavaju i neki drugi podzakonski opšti akti Narodne banke Srbije (dalje u tekstu: NBS),⁶ ali je pomenuta odluka najneposredniji pravni izvor za zadatu temu. Osnovni tekst Odluke doneo je guverner Narodne banke Srbije (dalje u tekstu: NBS) Radovan Jelašić, ali je ona pretrpela samo manje izmene u 2011. godini. Uz ovako koncipiran redosled pravnih izvora, valja imati u vidu da je svaka uredba izvršne vlasti opšti pravni akt viši od odluke kao opšteg pravnog akta, s tim što odluku mogu da donesu i izvršna i upravna vlast (NBS je bliža upravnoj vlasti). Reč je o opšteprihvaćenom zakonodavnompravnom stavu kod nas. Iz tih razloga, Uredbi Savezne vlade pripalo je drugo mesto u hijerarhiji pravnih izvora o položaju aktuara u delatnosti osiguranja u Srbiji, dok je Odluci NBS pripalo treće mesto. Svaki od ova tri pravna izvora osvetljava pravni položaj aktuara u delatnosti osiguranja u Srbiji.

2 *Službeni glasnik RS*, br. 55/2004, 70/2004 – ispravka, 61/2005, 61/2005 – dr. zakon, 85/2005 – dr. zakon, 101/2007, 63/2009 – Odluka US, 107/2009, 99/2011, 119/2012 i 116/2013.

3 *Službeni list SRJ*, br. 30/1996, 57/1998, 53/1999 i 55/1999, kao i *Službeni glasnik RS*, br. 55/2004.

4 *Službeni list SRJ*, br. 24/1997 i 17/1998.

5 *Službeni glasnik RS*, br. 104/2006 i 3/2011.

6 Na primer Odluka o sadržini mišljenja ovlašćenog aktuara (*Službeni glasnik RS*, br. 19/2005) i dr.

2. Aktuari u društvu za osiguranje

2.1. Razmatranje aktuelnih statusnopravnih pitanja aktuara u uporednom pravu osiguranja ukazalo je na to da je pravno lice preovlađujući oblik organizovanja aktuara u svetu.⁷ I u Srbiji je sada predviđena mogućnost osnivanja pravnog lica za obavljanje aktuarskih poslova, s tim što to pravno lice mora prethodno da se registruje za obavljanje aktuarskih poslova (član 39. stav 2. tačka 11 ZOS-a).⁸ Drugim rečima, prema pozitivnom pravu osiguranja, aktuarskim poslovima u Srbiji mogu da se bave kako ovlašćeni aktuar tako i pravno lice registrovano za obavljanje aktuarskih poslova. Međutim, dikcija najvećeg broja odredaba ZOIL-a, a danas i ZOS-a, odnosila se prvenstveno na ovlašćenog aktuara kao pojedinca, stručnjaka, fizičko lice. U uporednom poslovnom pravu pravo građanstva stekla su specifična privredna društva slobodnih profesija⁹, pa se u razvijenim privredama ta specifičnost odnosila i na privredna društva aktuara. Dakle, domaće zakonodavstvo tretiralo je ovlašćenog aktuara prvenstveno kao pojedinca, stručnjaka u društvu za osiguranje, ali uz mogućnost angažovanja pravnog lica registrovanog za obavljanje aktuarskih poslova.

2.2. Za pravni položaj aktuara u društvu za osiguranje karakteristična je odredba ZOS-a prema kojoj ovlašćenog aktuara imenuje direktor osiguravajućeg društva (član 181. stav 4. ZOS-a). S jedne strane, intencija ZOS-a bila je da društvo za osiguranje (uprava, nadzorni odbor) ima dužnost da ovlašćenom aktuaru obezbedi stalan i nesmetan pristup podacima o poslovanju koji su mu neophodni i koje ovlašćeni aktuar zatraži u vezi sa obavljanjem aktuarskih poslova (član 185. u vezi sa čl. 182 ZOS-a). U osnovi ove zakonske dužnosti bilo je da društvo za osiguranje shvati kako je ispunjenje ove dužnosti u stvari ostva-

7 Mr Slobodan Ilijić: „Oblici obaveznog osiguranja na početku 2008. godine“ (II deo), čas. za teor. i praksu osiguranja *Tokovi osiguranja*, br. 1–2/2009, str. 26–40; Mr Slobodan Ilijić: „Statusnopravna pitanja aktuara u osiguranju Srbije“, *Zbornik radova Udruženja pravnika u privredi Srbije* sa 21. susreta održanog u Vrnjačkoj Banji maja 2012. godine, na opštu temu „Zakoni i privreda“, čas. za privrednopravnu teor. i praksu *Pravo i privreda*, Beograd, god. 49, br. 7–9/2012, str. 450–463.

8 Detaljnije u Odluci o sprovođenju odredaba Zakona o osiguranju koje se odnose na izdavanje dozvola i saglasnosti Narodne banke Srbije (*Službeni glasnik RS*, br. 45/2005, 106/2006 – US).

9 Prof. dr Dragana Knežić Popović: „Privredna društva slobodnih profesija: specifičnosti, prednosti, mane, perspektive“, *Zbornik radova Udruženja pravnika Republike Srpske* sa 9. savetovanja „Oktobarski pravnički dani“, održanog oktobra 2012. u Banja Luci, na opštu temu „Izgradnja i funkcionisanje pravnog sistema“, čas. za pravnu teor. i praksu „Pravna riječ“, Banjaluka, god. 9, br. 32/2012, str. 589–600 i dr.

renje javnog interesa u delatnosti osiguranja. Zato je tu dužnost zakonodavac poverio rukovodstvu društva. S druge strane, ZOS je precizirao da je ovlašćeni aktuar samostalan i nezavisan u obavljanju poslova u društvu te da je dužan da svoju delatnost obavlja u skladu sa zakonom i pravilima aktuarske struke, dobrim poslovnim običajima i poslovnom etikom (član 183. ZOS-a). Zbog javnog interesa, izraženom u obavljanju aktuarskih poslova u društvu za osiguranje, zakonodavac je ovlašćenog aktuara snabdeo atributima *nezavisan* i *samostalan u radu*, tj. u obavljanju aktuarskih poslova. U uporednom poslovnom pravu razmatran je status ovlašćenih aktuara na osnovu zakona zemalja u tranziciji (bivše SFRJ)¹⁰ i tom prilikom konstatovano je da navedena odredba ZOS-a o načinu imenovanja ovlašćenog aktuara može da se pronađe u zakonima ostalih posmatranih tranzicionih zemalja. Međutim, zakonodavcu u Srbiji osnovano je prigovoreno da nije predvideo sankciju za slučaj da direktor osiguravajućeg društva ipak ne izvrši tu zakonsku obavezu.¹¹ Dakle, za pravni položaj ovlašćenog aktuara u društvu za osiguranje u Srbiji, karakteristična je njegova zavisnost od direktora osiguravajućeg društva.

2.3. U zakonskim odredbama posmatranih zemalja u tranziciji, uporedno poslovno pravo je, što se tiče aktuara, našlo niz zajedničkih načela. Među tim načelima akcenat je stavljen na načelo nezavisnosti i samostalnosti ovlašćenog aktuara.¹² Svim zakonima zemalja u tranziciji iz ugla uporednog poslovnog prava,¹³ pa i ZOS-a, osnovano je prigovoreno da se nisu upuštali u bliže uređivanje načina obavljanja poslova aktuara. Taj prigovor zahvatio je formulaciju iz ZOS-a po kojoj ovlašćeni aktuari svoje poslove obavljaju u skladu sa zakonom, kao i pravilima aktuarske struke, dobrim poslovnim običajima i poslovnom etikom. Po mišljenju potpisnika ovog rada, formulacija „u skladu sa zakonom i pravilima aktuarske struke, dobrim poslovnim običajima i poslovnom etikom“ konstituisana je u ZOS-u kao merilo pomoću koga se pristupalo ili moglo pristupiti konkretnom ocenjivanju ponašanja svakog ovlašćenog aktuara u osiguravajućem društvu. S tim u vezi, ZOS je ovlastio NBS da ocenjuje svakog ovlašćenog aktuara u pogledu toga da li je njegovo ponašanje u skladu

10 Prof. dr Ljubiša Dabić: „Pravni status ovlašćenih aktuara u zemljama u tranziciji“, *Zbornik radova Udruženja pravnika Republike Srpske* sa 4. savetovanja „Oktobarski pravnički dani“, održanog oktobra 2007. u Banjaluci, na opštu temu „Izgradnja i funkcionisanje pravnog sistema“, časopis za pravnu teor. i praksu *Pravna riječ*, Banjaluka, god. 4, br. 10/2007, str. 469–493.

11 Ibidem

12 Ibidem

13 Ibidem

s tim merilom, odnosno da li je eventualno suprotno tom merilu, a sve to je još pojačao time što je ispred pravila, običaja i etike postavio sintagmu „u skladu sa zakonom“. U sklopu ovog ocenjivanja, ZOS je ponudio NBS svojevrstan dijapazon mera, ali i pravo NBS da oduzme aktuaru ranije stečeno ovlašćenje (kao najstrožu meru) ako utvrdi da u praksi ne postupa u skladu sa zakonom, pravilima aktuarske struke, dobrim poslovnim običajima i poslovnom etikom (član 188. ZOS-a). Drugim rečima, ZOS ovlašćenom aktuaru preti da će NBS izreći sankciju za njegovo ponašanje koje je u neskladu sa zakonom ili je suprotno zakonu, kao i pravilima, običajima i etici. Nema sumnje da je putem širokog diskrecionog ovlašćenja ZOS ovlastio NBS da utvrđuje da li je ovlašćeni aktuar u ma kom konkretnom slučaju povredio pravila, običaje i etiku. Takođe, nema sumnje da, u skladu sa zakonom, ta pravila, običaji i etika unapred nisu bili nigde predviđeni ni utvrđeni za proteklu deceniju važenja ZOS-a, niti su objavljeni u ma kom pravnom izvoru (državnom ili autonomnom). Dakle, pravila aktuarske struke, dobri poslovni običaji aktuara i poslovna etika aktuara zahtevaju upravo – u skladu sa zakonom – da budu formulisani i doneti kao kodeks, potom objavljeni u službenom glasilu, a sve to s krajnjim ciljem da se učvrsti kako pravni položaj ovlašćenog aktuara u osiguravajućem društvu u Srbiji tako i limit diskrecionog ovlašćenja, tj. nivo zakonitog rada NBS u delatnosti osiguranja. Stupanjem na snagu navedenog kodeksa bila bi razrešena jedna od pravnih praznina u Zakonu o osiguranju.

3. Mesto i uloga aktuara u osiguranju u Srbiji

3.1. Iz uporednog prava osiguranja poznato je da u svetu, naročito u razvijenoj delatnosti osiguranja, u praksi postoje dva sistema u pogledu mesta i uloge aktuara u osiguravajućem društvu.¹⁴ Unajkraće, prema jednom sistemu, mesto i ulogu aktuara u osiguravajućem društvu karakteriše u praksi status eksperta, stručnjaka u društvu za osiguranje (anglosaksonska praksa), a prema drugom sistemu, isto lice, aktuar u praksi, može da bude i član uprave društva i ekspert, stručnjak tog društva (kontinentalna praksa). Kome sistemu su bliži mesto i uloga aktuara u Srbiji? Do odgovora na to pitanje može da se dođe ako se pođe od pozitivnopravnih normi. ZOS je predvideo da za

¹⁴ Videti fusnotu br. 7.

ovlašćenog aktuara ne može da bude imenovano lice koje u osiguravajućem društvu obavlja funkciju člana uprave, odnosno nadzornog odbora i internog revizora (član 186. ZOS-a), a ako se dogodi da NBS aktuaru oduzme ovlašćenje iz razloga propisanih zakonom, ili ako direktor osiguravajućeg društva razreši dužnosti ovlašćenog aktuara, na primer zbog toga što je imenovan za člana uprave društva, odnosno nadzornog odbora i internog revizora – direktor društva za osiguranje ima pravo da imenuje novog ovlašćenog aktuara (član 190. ZOS-a). Iz ovih odredaba proizlazi da u Srbiji isto fizičko lice – ovlašćeni aktuar – ne može da bude istovremeno i u statusu eksperta društva i u statusu člana uprave, odnosno nadzornog odbora i internog revizora tog društva. Takođe, iz ovih odredaba proizlazi da nema zakonskih smetnji da osiguravajuće društvo može da izabere u upravu društva lice sa zvanjem ovlašćenog aktuara, ali i da u tom društvu zaposli drugo lice, eksperta, ovlašćenog aktuara. U vezi sa ovom poslednjom životnom situacijom, treba primetiti da u Srbiji od stupanja na snagu ZOS-a do danas (2004–2014.) nije objavljen podatak, ili bar takav podatak nije poznat potpisniku ovog rada, da je neki ovlašćeni aktuar postao generalni direktor, predsednik upravnog odbora, jednom reči čelnik društva za osiguranje.¹⁵ Odsustvo takvog podatka predstavlja dopunski argumenat da su mesto i uloga aktuara u Srbiji bliži u praksi prvom pomenutom sistemu. Dakle, mesto i uloga aktuara u Srbiji bliži su u praksi anglosaksonskom sistemu.

3.2. ZOS je uzgredno regulisao uslove i kriterijume za izbor aktuara pri osnivanju osiguravajućeg društva. Naime, ZOS je regulisao šta treba da sadrži zahtev za izdavanje dozvole za obavljanje poslova osiguranja i reosiguranja, koji podnose osnivači svakog od tih društava (član 39. ZOS-a). Propisujući šta taj zahtev treba da sadrži što se tiče fizičkih lica predloženih za članove uprave (upravnog odbora i direktora) i nadzornog odbora, ZOS je sasvim uzgredno predvideo koje dokaze podnosi pravno lice registrovano za obavljanje aktuarskih poslova, a koje dokaze podnosi ovlašćeni aktuar. Potpisnik ovog rada smatra da budući zakon iz materije osiguranja treba na nov način da definiše uslove i kriterijume za izbor ovlašćenog aktuara ne samo pri osnivanju nego i u toku poslovanja osiguravajućeg društva. U tom smislu, potrebno je da budući zakon iz materije osiguranja posebno utvrdi jasne uslove i nedvosmislene kriterijume odvojeno za pravno lice, registrovano za obavljanje aktuarskih poslova,

¹⁵ U Hrvatskoj je, primera radi, objavljeno da je dipl. inž. matematike i ovlašćeni aktuar Neven Tišma postao predsednik Uprave KD „Životno osiguranje“. Redakcijski članak: „Specijalizirani za životna osiguranja“, *Svijet osiguranja*, br. 6/2008, str. 7.

te odvojeno za ovlašćenog aktuara. ZOS je, služeći se analogijom sa traženim dokazima pri osnivanju društva za fizička lica predložena za člana uprave i nadzornog odbora, nastojao da utvrdi uslove i kriterijume kako za izbor pravnog lica registrovanog za obavljanje aktuarskih poslova tako i za izbor ovlašćenog aktuara. Ove odredbe u ZOS-u nisu dovoljno jasne, pogotovu što regulišu samo pitanja osnivanja društva, a ne i uslove i kriterijume u već osnovanom društvu. Koautori jedne studije iz prava osiguranja¹⁶ založili su se za pravilo da i za izbor kandidata za ovlašćenog aktuara društva za osiguranje treba da važe isti uslovi i kriterijumi koji važe za izbor kandidata za upravu osiguravajućeg društva. Dakle, budući zakon iz materije osiguranja treba posebno da utvrdi jasne uslove i nedvosmislene kriterijume za izbor, odvojeno za pravno lice registrovano za obavljanje aktuarskih poslova i odvojeno za ovlašćenog aktuara, što u ZOS-u nije urađeno.

3.3. Mesto i ulogu svake samostalne profesije u evropskom kontinentalnom pravu, pa i aktuara u Srbiji, kreira zakonodavac. Naime, Srbija je na početku puta ka članstvu u EU, tako da važećim zakonskim odredbama o mestu i ulozi aktuara u društvu za osiguranje predstoji osavremenjivanje. Prateći u delatnosti osiguranja put država bivše SFRJ ka EU, a sada članica EU, moglo je da se uoči kako EU vidi mesto i ulogu aktuara u osiguravajućem društvu. U nezvaničnoj verziji upitnika Evropske komisije upućenog Hrvatskoj (sa preko 4.000 pitanja)¹⁷ bilo je i pitanja o delatnosti osiguranja. U oko 90 pitanja i potpitanja o celokupnoj delatnosti osiguranja u Hrvatskoj, dva¹⁸ pitanja odnosila su se posebno na mesto i ulogu aktuara. Jedno od ta dva pitanja iz materije osiguranja glasilo je: koji su uslovi u vezi sa utvrđivanjem tehničkih rezervi? U sklopu toga postavljeno je jedno-jedino potpitanje, koje je glasilo: da li su osiguravajuće kuće za životno i za neživotno osiguranje obavezne da zapošljavaju aktuare? Po mišljenju potpisnika ovog rada, iz dosadašnjeg razmatranja mesta i uloge aktuara, za budući zakon iz materije osiguranja u Srbiji mogu da se upute sle-

16 Prof. dr Zoran R. Tomić i asistent dr Nataša Petrović Tomić: „O licenciranju kandidata za članove organa društva za osiguranje (Osvrt na odluke Ustavnog suda Srbije)“, *Zbornik radova Udruženja pravnika u privredi Srbije* sa 20. susreta održanog maja 2011. u Vrnjačkoj Banji, na opštu temu „Privreda i vladavina prava“, čas. za pravnu teor. i praksu *Pravo i privreda*, Beograd, god. 48, br. 4–6/2011, str. 91–111.

17 „Pitanja Evropske komisije za sektor osiguranja“, hrv. čas. za teor. i praksu osiguranja *Osiguranje* br. 7–8/2003, str. 24–26.

18 Drugo pitanje imalo je u vidu karakter odnosa između ovlašćenog aktuara i organa za nadzor nad delatnošću osiguranja.

deća dva predloga: prvo, da se umesto dosadašnjeg pravnog pravila iz ZOS-a, po kome direktor osiguravajućeg društva imenuje ovlašćenog aktuara, predvidi¹⁹ pravno pravilo da je društvo za osiguranje obavezno da zaposli ovlašćenog aktuara, to jest da angažuje pravno lice registrovano za obavljanje aktuarskih poslova. Drugi predlog bi bio da u odredbama budućeg zakona iz materije osiguranja treba predvideti pravilo da skupština osiguravajućeg društva bira ovlašćenog aktuara, odnosno pravno lice registrovano za obavljanje aktuarskih poslova. Oba ova predloga korespondiraju s pravom osiguranja EU. U prilog predlogu da ovlašćenog aktuara bira skupština osiguravajućeg društva, moglo bi da se doda da bi prihvatanje takvog rešenja u budućem zakonu iz materije osiguranja dovelo do izjednačavanja ranga izbora ovlašćenog aktuara i izbora spoljnog revizora društva za osiguranje, koji je, po pozitivnim propisima u Srbiji, u nadležnosti skupštine privrednog društva.

3.4. Mesto i ulogu ovlašćenog aktuara, kao slobodne profesije, obeležava način na koji su aktuari organizovani na nivou države. Za SFRJ bilo je karakteristično postojanje Društva aktuara Jugoslavije, ali je u kasnijim ocenama preovladao stav da je to društvo samo formalno postojalo. Udruženja aktuara i slična tela u Velikoj Britaniji, SAD, Francuskoj, Belgiji i dr. predstavljala su značajne činioce u delatnosti osiguranja tih zemalja. Te asocijacije su, po pravilu, organizovale polaganje ispita za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara. Prema Uredbi, tadašnje ministarstvo finansija obrazovalo je komisiju pred kojom se polagao ispit za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara, a prema Odluci, to čini NBS, što se ocenjuje kao usamljen primer u svetu. Smatra se da je u Srbiji stvarni centar aktuarske struke i nauke na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, jer školuje aktuare, a uz to redovno organizuje međunarodne stručne i naučne skupove.²⁰ Treba podsetiti da je Udruženje aktuara Srbije u jednom od ranijih mandata iznosilo u stručnu javnost podatak da NBS nije bila organizovala jedinstvenu službu statistike u delatnosti osiguranja za SCG.²¹ Pre donošenja ZOS-a, bilo je interesantnih predloga iz osiguravajuće prakse u pravcu osavremenjivanja me-

¹⁹ Prema Predlogu zakona o izmeni i dopuni Zakona o osiguranju, koji je ušao u skupštinsku proceduru 18. decembra 2013. godine, Nacrt zakona o osiguranju nalazi se u međuresornoj proceduri. U prvoj polovini 2014. godine o Nacrtu tog zakona vođena je rasprava u Privrednoj komori Beograda.

²⁰ Videti fusnotu br. 1.

²¹ Prof. dr Jelena Kočović: „Aktuarska analiza podzakonske regulative“, *Zbornik radova Udruženja za pravo osiguranja SCG sa savetovanja održanog aprila 2005. na Paliću, na opštu temu „Osiguranje u svetlu novog zakonodavstva“*, Palić, 2005, str. 294–298.

sta i uloge aktuara u delatnosti osiguranja,²² ali ih zakonodavac nije prihvatio. U međuvremenu, u pogledu načina organizovanja slobodnih profesija u pravnom poretku Srbije nastupile su velike promene. Promene su se sastojale u tome što su umesto udruženja kao dobrovoljnih asocijacija pojedinaca ili nosilaca slobodnih profesija u zakonima konstituisane komore. Zakonodavac je komorama preneo odgovarajuća javna ovlašćenja, koja su do tada pripadala državi. Reč je brojnim komorama²³ samostalnih profesija (lekara, stomatologa, zdravstvenog osoblja, biohemičara, veterinara, notara, privatnih izvršitelja i dr.), uz već duže vreme afirmisane komore samostalnih profesija (advokata, ovlašćenih revizora i dr). U duhu savremenog pravnog poretka Srbije i novog načina organizovanja samostalnih profesija, u budućem zakonu iz materije osiguranja valjalo bi predvideti formiranje komore ovlašćenih aktuara. Nema ustavnopravnih smetnji da zakonodavac u prvi mah komori ovlašćenih aktuara prenese samo neka javna ovlašćenja, na primer da bude medijator između ovlašćenog aktuara i uprave društva ako dođe do spora u osiguravajućem društvu, kao i nadležnost komore da arbitrira u slučaju spora u mišljenju između ovlašćenog revizora i ovlašćenog aktuara u istom društvu za osiguranje. O rešavanju ovih sporova starala se do sada NBS u sklopu nadzora, a u tranzicionim zemljama na putu ka EU ti sporovi postali su nadležnost različitih oblika alternativnog načina rešavanja sporova u osiguranju. Osnivanjem komore ovlašćenih aktuara zakonodavac u Srbiji nadoknadio bi svoje decenijsko zaostajanje za evropskom tendencijom u pogledu primene oblika alternativnog načina rešavanja sporova u osiguravajućoj delatnosti. U uporednom pravu osiguranja poznat je slučaj nadzornog organa Slovenije iz 1998. godine, koji je neposredno pred liberalizacijom u obaveznom auto-osiguranju, nekoliko godina pred prijem u članstvo EU, morao da angažuje strane neutralne aktuare za izradu aktuarske studije o adekvatnosti premija u obaveznom auto-osiguranju u osiguravajućoj delatnosti u Sloveniji.²⁴

22 Videti fusnotu br. 9; Katarina Ivančević, „Polis osiguranje“ a.d.: „Sticanje zvanja ovlašćenog aktuara, obrazovanje i strukovno organizovanje aktuara“, *Zbornik radova Naučnoistraživačkog centra Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu sa savetovanja održanog maja 2003. u Vrnjačkoj Banji, na opštu temu „Privatizacija i perspektive osiguranja u zemljama u tranziciji“*, str. 237–242.

23 Prof. dr Ljubiša Dabić: „Privredne komore (uporednopravni pristup)“, *Zbornik radova Udruženja pravnika Republike Srpske sa savetovanja „Oktobarski pravnički dani“*, održanog oktobra 2011. u Banjaluci, na opštu temu „Izgradnja i funkcionisanje pravnog sistema“, čas. za pravnu teor. i praksu *Pravna riječ*, Banjaluka, god. 8, br. 28/2011.

24 Dipl. pravnik Sergej Simoniti, direktor Agencije za nadzor nad osiguranjem Slovenije: „Tržište osiguranja u Sloveniji i njegova regulacija – odabrana pitanja“, *Zbornik radova Kompanije*

Da je u Sloveniji tada postojala komora ovlašćenih aktuara, kao medijator ili arbitražni sud, veliki trošak nadzornog organa nad delatnošću osiguranja potrošen za tu studiju možda bi se izbegao. Najzad, budući zakon iz materije osiguranja mogao bi da poveri komori ovlašćenih aktuara, čije se osnivanje ovim putem predlaže, da izvorno formuliše i donese pravila aktuarske struke, dobre poslovne običaje i poslovnu etiku aktuara. Time bi mogla da bude zatvorena pravna praznina o kojoj je bilo reči u prethodnom poglavlju ovog rada. Tek u perspektivi, zakonodavac bi komori ovlašćenih aktuara Srbije mogao da poveri da od NBS preuzme organizovanje ispita za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara, to jest licenciranje ovlašćenih aktuara, vođenje registra ovlašćenih aktuara i dr. Dakle, čini se da je sazrelo vreme da se mesto i uloga aktuara na nivou države Srbije osavremeni time što bi zakonodavac predvideo osnov za formiranje komore ovlašćenih aktuara uz postepeno prenošenje nekih od navedenih javnih ovlašćenja sa NBS na tu komoru, s tim što bi ministarstvo nadležno za poslove finansija ili NBS moglo da bude drugostepena upravna instancija.

4. Sticanje zvanja ovlašćenog aktuara

4.1. U zakonodavstvu, teoriji i praksi osiguranja pravi se jasna razlika između aktuara koji je stekao odgovarajući stepen visokog obrazovanja i ovlašćenog aktuara.²⁵ Sticanje zvanja ovlašćenog aktuara predstavlja stepenicu posle koje se može reći da je profesionalno kvalifikovan za samostalan i nezavisan rad u obavljanju aktuarskih zadataka i poslova. Pomoću stečenog zvanja ovlašćenog aktuara trajno se stiče mogućnost da se uđe u tu samostalnu profesiju. Ovlašćeni aktuar je kvalifikovani aktuar, lice koje je steklo profesionalnu²⁶ kvalifikaciju u aktuarstvu na zakonom propisan način. Stoga je za pravni položaj aktuara u osiguranju u Srbiji vrlo važna regulativa postupka za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara.

Dunav osiguranje a.d.o. sa regionalne konferencije održane marta 2012. u Beogradu, na opštu temu „Razvoj tržišta osiguranja u jugoistočnoj Evropi“, čas. za teor. i praksu osiguranja *Tokovi osiguranja – specijal* br. 1/2012, str. 14–24.

²⁵ Katarina Ivančević, dipl. pravnik: „Uloga aktuara u postupku nadzora u delatnosti osiguranja“, *Pravni informator* br. 12/2004, str. 43–46.

²⁶ Prof. dr Ljubiša Dabić: „Pojmovno određenje i svojstva slobodnih profesija“, *Zbornik radova Udruženja kopaoničke škole prirodnog prava* sa 21. susreta, održanog na Kopaoniku decembra 2008, na opštu temu „Pravo i međunarodne integracije“, čas. za pravnu teor. i praksu Udruženja pravnika Srbije *Pravni život*, Beograd, tom 4, god. 57, knj. 522, br. 12/2008, str. 473–489.

4.2. Postupak za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara u Srbiji predviđen je u podzakonskom opštem aktu. Taj podzakonski opšti akt uređuje niz pitanja postupka za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara pred istoimenom komisijom koju formira donosilac tog akta. Od kandidata za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara zahteva se da ispuni opšte i posebne uslove. Prema Uredbi, prvi opšti uslov bio je da kandidat za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara poseduje jugoslovensko državljanstvo (član 2. tač. 1. Uredbe), ali ovaj uslov je izostavljen u Odluci. Odluka je kao prvi opšti uslov za kandidata za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara predvidela prebivalište na teritoriji Republike Srbije (tačka 2. podtačka 1. Odluke). Taj opšti uslov Odluke treba tumačiti kao izraz evropske političke orijentacije Srbije ka EU i primene evropskog načela slobodnog protoka robe i usluga. Taj opšti uslov povezan je sa ustanovljenjem jednog od posebnih uslova propisanih Odlukom. Naime, u NBS je ocenjeno da u Odluci treba predvideti da strano fizičko lice, koje je u inostranstvu steklo jedno od šest taksativno navedenih specijalističkih zvanja iz aktuarstva, može, pod povoljnijim uslovima, od svih ostalih kandidata – stranih i domaćih fizičkih lica – da stekne zvanje ovlašćenog aktuara u Srbiji. Taj krug stranih fizičkih lica naveden je u tač. 12. Odluke po nazivima inostranih ustanova i skraćenim zvanjima stečenim na tim ustanovama. Taj krug glasi: (1) zvanje FIA (*Fellow of the Institute of Actuaries*, Velika Britanija); (2) zvanje FFA (*Fellow of the Faculty of Actuaries*, Velika Britanija); (3) zvanje FSA (*Fellow of the Society, SAD*); (4) zvanje FCAS (*Fellow of the Casualty Actuarial Society, SAD*); (5) zvanje FIAA (*Fellow of the Institute of Actuaries of Australia*, Australija); (6) zvanje FCIA (*Fellow of the Canadian Institute of Actuaries*, Kanada). Za lice iz tog kruga stranih fizičkih lica povoljnost se sastojala u tome što je to lice moralo još samo da položi ispit iz domaćeg zakonodavstva po programu koji je odštampan uz Odluku da bi zadovoljilo poseban uslov za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara. Drugim rečima, to strano fizičko lice ne mora da polaže sve ostale predmete propisane u programu za zvanje ovlašćenog aktuara, koji su odštampani uz Odluku; taj (vrlo obiman) program inače moraju da savladaju i polože u formi ispita sva domaća fizička lica, kao i sva druga strana fizička lica koja nisu prethodno stekla specijalistička zvanja u ustanovama navedenim u tač. 12. Odluke.²⁷ U domen aktuarske struke i nauke spada pitanje

²⁷ Na francuskom govornom području ima specijalizovanih ustanova za aktuarstvo s tradicijom i od 120 godina, takođe na ruskom govornom području itd. Prema hrvatskom Pravilniku o uslovima za dobijanje ovlašćenja za obavljanje aktuarskih poslova (statusa ovlašćenog aktuara) (*Narodne novine*, br. 40/1996 i 10/2000), školovanje aktuara organizuje Prirodno-matematički

da li u svetu ima još uglednih ustanova aktuarske struke s mogućnošću sticanja specijalističkih zvanja koje nisu pomenute u Odluci, ili su ustanove pomenute u tač. 12. Odluke jedine u svetu. Po mišljenju potpisnika ovog rada, izbor inostranih aktuarskih ustanova i zvanja iz Odluke predstavlja diskutabilno pitanje za aktuarsku struku i nauku. Pri tome, nesporno je da su Odlukom taksativno navedena inostrana aktuarska zvanja čije posedovanje strano fizičko lice dovode u povoljniji položaj kao kandidata za polaganje ispita za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara od ostalih kandidata, zato što je njegov ispitni program lišen brojnih (obimnih) teorijskih i praktičnih disciplina (predmeta) iz programa ispita za zvanje ovlašćenog aktuara u Srbiji. Takođe, nesporno je da su po donošenju Odluke u nepovoljnijem položaju ostali kandidati za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara, i to kako svako strano fizičko lice koje je steklo specijalističko zvanje na aktuarskim ustanovama navedenim u Odluci tako i sva domaća fizička lica. Ako je NBS ocenila da nekim kandidatima treba dati povoljniji položaj od svih ostalih kandidata za polaganje ispita za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara, postavlja se pitanje na koji je pravilan zakonodavnopravni način guverner NBS mogao to da ostvari u pravnom poretku Srbije.

4.3. Za NBS je pravilan zakonodavnopravni put bio da sopstveni izbor stranih specijalističkih aktuarskih zvanja, posle donošenja ZOS-a, normativno-pravno izrazi u nekoj od novela ZOS-a. Saglasno svom ustavnopravnom položaju, NBS je imala i ima pravo i obavezu da predlaže zakone iz domena svojih nadležnosti, pa i da novelira ZOS u pravcu da neki kandidati za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara dobiju povoljniji položaj nego svi ostali kandidati. NBS nije dužna da traži prethodno mišljenje ili odobrenje od izvršne ili upravne vlasti o tome može li ili ne može da zakonodavnom telu predloži novi zakon ili novelu važećeg zakona iz svoje ustavne nadležnosti. Od donošenja, ZOS je osam puta noveliran, tako da nije bilo zakonodavnopravnih smetnji da se u neku od njegovih novela ugradi zakonska odredba o povoljnijem položaju stranog fizičkog lica, koje poseduje određeno inostrano zvanje iz aktuarstva, kao kandidata za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara u Srbiji pred istoimenom komisijom NBS. Nema sumnje da bi odredbe ZOS-a, to jest novele s povoljnijim položajem ili

fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a kao spoljni saradnik tog fakulteta u Zagrebu za školovanje aktuara pominje se Government Actuaries Department iz Londona. Ta britanska aktuarska institucija po nazivu se očigledno razlikuje od naziva dveju ustanova iz Velike Britanije, koje su navedene u tač. 12. Odluke. Dakle, pitanje izbora strane specijalizovane ustanove za aktuarstvo čije će zvanje biti favorizovano u tač. 12. Odluke spada u domen subjektivne ocene donosioca te odluke.

nejednakim položajem jednog kruga lica kao kandidata za polaganje ispita za ovlašćenog aktuara u poređenju sa svim ostalim kandidatima izazvale polemike u parlamentarnoj raspravi i osporavanje takvih odredaba ZOS-a pred Ustavnim sudom Srbije.

4.4. Otuda, pred NBS je preostao put da se Odlukom, kao podzakonskim opštim aktom, predvide odredbe kojima bi bio omogućen povoljniji ili nejednak položaj jednog kruga kandidata za polaganje ispita za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara pred istoimenom komisijom NBS. Naime, pri donošenju Odluke donosilac se pozvao na zakonske osnove u članu 181. stav 3. i u članu 143. ZOS-a. U članu 181. stav 3. ZOS-a predviđeno je da NBS propisuje uslove za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara. To propisivanje uslova za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara podrazumeva jednak položaj svih kandidata pri polaganju ispita za sticanje dotičnog zvanja. Po članu 181. stav 3. ZOS-a, bilo bi zakonito samo propisivanje opštih i posebnih uslova koji bi obezbeđivali jednak ili ravnopravan položaj svih kandidata s obzirom na program za polaganje ispita pred komisijom NBS. Član 181. stav 3. ZOS-a bio je, nesporno, dovoljan ili pravilan zakonski osnov za donošenje Odluke, osim za odredbe iz tačke 12. Odluke. Zbog tačke 12. Odluke donosilac je uzeo i dopunski zakonski osnov u vidu člana 143. ZOS-a. Članom 143. ZOS-a predviđeno je da NBS donosi propise radi sprovođenja tog zakona. Dodatak u vezi (zakonskom osnovu) Odluke u vidu člana 143. ZOS-a predstavlja višak u odnosu na član 181. stav 3. ZOS-a. Taj višak je učinjen upravo zato da bi Odluka mogla da reguliše povoljniji ili nejednak položaj jednog kruga kandidata za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara u Srbiji spram svih ostalih. Tim povodom među piscima u Srbiji, koji su u okviru prava osiguranja razmatrali član 143. ZOS-a, postoji puna saglasnost²⁸ da se u tom članu radi o generalnom ovlašćenju NBS za donošenje svih podzakonskih opštih akata (propisa). To znači da su NBS nepotrebna ostala pojedinačna ovlašćenja u ZOS-u za donošenje podzakonskih opštih akata, tako da ovlašćenje NBS iz člana 143. ZOS-a može da zameni ili zamenjuje sva druga i svako od tih ovlašćenje NBS za donošenje podzakonskog opšteg akta. Štaviše, generalno ovlašćenje za donošenje podzakonskih opštih akata iz člana 143. ZOS-a dozvoljava

²⁸ Detaljnije mr Slobodan Ilijić: „Glosarijum uz novi Zakon o osiguranju“, *Revija za pravo osiguranja*, br. 1–2/2004, str. 28–33; dr Bosa Nenadić, sudija Ustavnog suda Srbije: „Ovlašćenja državnih organa u postupku osnivanja društava za osiguranje u uporednom pravu, s posebnim osvrtom na ovlašćenja Narodne banke Srbije“, *Zbornik radova Udruženja za pravo osiguranja SCG sa savetovanja održanog aprila 2006. na opštu temu „Osiguranje u susret procesu pridruživanja SCG EU“*, Palić, 2006, str. 261–280.

NBS da u svakom podzakonskom opštem aktu dopuni sam ZOS svuda gde se ukaže potreba u njegovoj primeni. To znači da pozivom na član 143. ZOS-a nijedan podzakonski opšti akt NBS ne mora da bude tehnička ili detaljna razrada odredbe ZOS-a povodom koje se donosi. To dalje znači da pozivom na član 143. ZOS-a nijedan podzakonski opšti akt NBS ne mora da vodi računa o cilju i svrsi pojedine odredbe ZOS-a u vezi s kojom se donosi. Najzad, to znači i da pozivom na član 143. ZOS-a podzakonski opšti akt NBS može da izmeni ili dopuni ZOS po nahođenju donosioca, tako da je dalje noveliranje ZOS-a suvišno. Po Ustavu RS, ni Vlada Republike Srbije nema generalno ovlašćenje za donošenje podzakonskog opšteg akta (propisa), osim u slučaju kada je na to ovlašćena u konkretnom zakonu ili Zakonu o Vladi RS. Stoga, po mišljenju potpisnika ovog rada, ni NBS ne može da ima generalno ovlašćenje za donošenje podzakonskih opštih akata u vidu člana 143. ZOS-a budući da je takvo ovlašćenje suprotno principima vladavine prava i podeli vlasti u Republici Srbiji. Drugim rečima, po Ustavu RS, NBS ne može da ima veći pravni kapacitet za donošenje podzakonskih opštih akata od Vlade RS, odnosno ne može da u ZOS-u ima veća ovlašćenja za donošenje podzakonskog opšteg akta od Vlade RS. Među piscima u Srbiji koji su u okviru prava osiguranja posebno razmatrali član 143. ZOS-a postoji puna saglasnost²⁹ da član 143. tog zakona treba preispitati sa gledišta ustavnosti. Kako je Odluka, očigledno, doneta uz pozivanje na sporni član 143. ZOS-a s ciljem da se opravda davanje povoljnijeg ili nejednakog položaja jednom krugu kandidata za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara u Srbiji, tačku 12. Odluke, zbog sporne ustavnopravne zasnovanosti, trebalo bi izostaviti iz tog podzakonskog opšteg akta. Time bi se omogućio jednak položaj svih kandidata pri polaganju ispita za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara i postupilo bi se po ustavnom načelu zabrane diskriminacije, što do sada nije bilo regulisano na taj način.

Zaključci

1. Pravni položaj ovlašćenog aktuara i nivo zakonitosti u delatnosti osiguranja u Srbiji zahtevaju da se bez odlaganja sprovedu odredbe Zakona o osiguranju i u skladu sa zakonom formulišu pravila aktuarske struke, dobri poslovni običaji i poslovna etika aktuara. To do sada ne samo da nije formulisano

²⁹ Ibidem

no kao kodeks, niti je objavljeno, već predstavlja prazninu u pravnom položaju ovlašćenih aktuara po Zakonu o osiguranju u Srbiji.

2. Predlaže se da se u budućem zakonu iz materije osiguranja formuliše pravilo da društvo za osiguranje obavezno zapošljava ovlašćenog aktuara, odnosno da angažuje pravno lice registrovano za obavljanje aktuarskih poslova, kao i pravilo da ovlašćenog aktuara, odnosno pravno lice registrovano za obavljanje aktuarskih poslova, bira skupština društva za osiguranje.

3. Predlaže se da se u budućem zakonu iz materije osiguranja propišu jasni i nedvosmisleni kriterijumi za poseban izbor pravnog lica registrovanog za obavljanje aktuarskih poslova i poseban izbor ovlašćenog aktuara.

4. U pravnom poretku Srbije sazrelo je vreme da se u budući zakon iz materije osiguranja ugradi zakonski osnov za formiranje komore ovlašćenih aktuara Srbije, kojoj bi država tim zakonom u prvo vreme prenela određen manji broj javnih ovlašćenja. Takva javna ovlašćenja mogla bi da se sastoje u tome da komora, u okviru društva za osiguranje, rešava sporove između uprave društva i ovlašćenog aktuara (medijacija), kao i da rešava sporove u mišljenjima između ovlašćenog aktuara i ovlašćenog revizora (arbitraža), dok bi drugostepena upravna instancija moglo da bude ministarstvo nadležno za poslove finansija ili NBS. I donošenje kodeksa o pravilima aktuarske struke, dobrim poslovnim običajima i poslovnoj etici aktuara moglo bi da bude jedno od javnih ovlašćenja komore ovlašćenih aktuara u budućem zakonu iz materije osiguranja.

5. Razmatranje odredbe tač. 12. Odluke o uslovima za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara ukazalo je na to da je za jedan krug kandidata propisan nejednak položaj pri polaganju ispita za sticanje zvanja ovlašćenog aktuara, pa je otuda predloženo da se tačka 12. izostavi iz te odluke, a time i iz pravnog poretka.

UDK: 51-71:368.39:316.662:340.143(497.11)

Slobodan Ilijić, M.A.

member of the Presidency of the Association of Jurists of Serbia

POSITION OF INSURANCE ACTUARIES IN LEGAL SOURCES IN SERBIA

In this paper, the provisions of the following legal acts are analysed: the Law on Insurance, the Decree on the Manner of Acquiring the Title of Certified Actuary, and the Decision on the Conditions for Acquiring the Title of Certified Actuary. The first chapter deals with the position of a certified actuary in an insurance company whereas the second chapter views the position of a certified actuary from a broader perspective. The third chapter analyses general and special conditions for examination procedure in acquiring the title of a certified actuary, and particularly item 12 of the Decision on the Conditions for Acquiring the Title of Certified Actuary. From the full analysis of the provisions of the aforementioned legal sources, the author drew five conclusions and, for each of them, he made suggestions for the future law on insurance the passing of which is announced in 2014. In the first conclusion, the author advocates the formulation of rules of actuarial profession, sound business practices and business ethics, in accordance with the law, which would bridge the legal gap in the Law on Insurance. The other conclusion included the suggestions to formulate the rule according to which an insurance company would be obliged to employ a certified actuary as well as the rule according to which the certified actuary

would be elected at the Company General Meeting. In the third conclusion, it was proposed that the future law on insurance should stipulate clear conditions and unambiguous criteria for special election of a legal entity registered for conduct of actuarial activities and special election of a certified actuary. The fourth conclusion proposes that the future law on insurance should stipulate the legal basis for establishment of the Chamber of Certified Actuaries. This conclusion also includes concrete suggestions for public authorities which, initially, could be transferred onto a newly-formed Chamber of Certified Actuaries of Serbia. In the fifth conclusion, it is concluded that item 12 of the Decision on the Conditions for Acquiring the Title of Certified Actuary regulates an unequal position of candidates in the course of taking examination for acquiring the title of a certified actuary and thus, it is suggested that item 12 of the Decision is deleted from the legal system of Serbia.

Key words: *certified actuary; insurance company; acquiring title of certified actuary.*

1. Introduction

1.1. In insurance industry, the main task of an actuary is to calculate tariffs i.e. prices for particular types of insurance based on the risk modelling and uncertainty. This main task speaks about the fact that the price of insurance service in the market is not set simply as the result of supply and demand but based on actuarial, mathematical and statistical calculations. Thus, it can be concluded that the price setting of insurance service is by no means simple.¹ In addition to this main task, the actuaries do many other tasks which are important in the insurance industry. Actuaries provide opinion on formation of technical reserves, business policy instruments (from adoption procedure through amendments and supplements to their application), financial statements and annual statement of company operations, implementation of coinsurance and reinsurance policy, calculation of mathematical reserve, transfer of insurance

¹ Professor Jelena Kočović, Ph.D.: The Role and Importance of Actuarial Profession in the Development of Insurance Market, *Proceedings of the Association for Insurance Law of Yugoslavia* from the conference held in April 2003 in Palić, with the topic Insurance Law in Transition, Palić, 2003, pp. 221–229.

portfolio, solvency margin and many other actuarial activities. Starting from the aforementioned subject matter and method of actuarial work in insurance industry, only their legal position in this area will be described below, despite the fact that actuaries may be engaged in numerous finance-related fields, institutions, judicature and the like.

1.2. In the first half of 2014, the legal position of actuaries in Serbian insurance was defined in more detail by three legal sources. Among the highest ranked legal sources are the Law on Insurance (hereinafter: „LoI”)² as well as a smaller number of provisions on property and personal insurance lines (hereinafter: „LoPPI”)³. Their legal validity was extended by the LoI. Additional legal sources for actuarial legal position in the insurance in Serbia were, in the past decade, the provisions of the Law on Companies and the provisions of the two Laws on Business Companies having the same name. However, there is not much room for more detailed analysis of these laws and their impact on the legal position of actuaries. The second place in the hierarchy of legal sources of actuarial legal position in insurance belongs to the Decree on the Manner of Acquiring the Title of Certified Actuary (hereinafter: „Decree”).⁴ This Decree was passed by the Federal Government of the FRY. In the adoption of the LoI and also in subsequent amendments, this Decree was omitted to be declared null and void, meaning that even today, for certain aspects of legal position of actuaries in Serbia, it represents a positive regulation (for example, the composition of the Certified Actuary Professional Exam Committee). The third place in the hierarchy of legal sources is notably taken by the Decision on the Conditions for Acquiring the Title of Certified Actuary (hereinafter: „Decision”).⁵ Legal position of actuaries is also, to a smaller extent, addressed by some other general by-laws of the National Bank of Serbia (hereinafter: „NBS”),⁶ but the aforementioned Decision is the most direct legal source regarding this subject. The original text of the Decision was passed by the Governor of the National Bank of Serbia

² *Official Gazette of RS*, No. 55/2004, 70/2004 – correction, 61/2005, 61/2005 – state law, 85/2005 – state law, 101/2007, 63/2009 – Decision of the Constitutional Court, 107/2009, 99/2011, 119/2012 and 116/2013.

³ *Official Gazette of FRY*, No. 30/1996, 57/1998, 53/1999 and 55/1999, and *Official Gazette of RS*, No. 55/2004.

⁴ *Official Gazette of FRY*, No. 24/1997 and 17/1998.

⁵ *Official Gazette of RS*, No. 104/2006 and 3/2011.

⁶ For example, the Decision on the Content of the Opinion of the Certified Actuary (*Official Gazette RS*, No. 19/2005) etc.

(hereinafter: „NBS“), Radovan Jelašić, but it was subject only to minor amendments in 2011. Taking into account this concept of legal sources, it should be borne in mind that any Decree of executive power represents a general legal regulation which is superior to the Decision as such regulation, provided that such Decision may be adopted by both executive and administrative power (NBS is closer to administrative power). This is generally accepted legislative and legal position in Serbia. For these reasons, the Decree of the Federal Government takes the second place in the legal sources hierarchy relating to the position of actuaries in the insurance industry in Serbia, whereas the Decision of NBS takes the third place. Each of these three legal sources sheds light on the legal position of actuaries in the insurance industry in Serbia.

2. Actuaries in an insurance company

2.1. After examining the current status and legal matters of actuaries in comparative insurance law it was shown that the prevailing form of organisation of actuaries in the world is a legal entity.⁷ Now, Serbia also stipulates the possibility to establish a legal entity for carrying on actuarial activities, provided that such legal person must be previously registered for actuarial activities (Article 39 paragraph 2 item 11 of the Lol).⁸ In other words, according to the positive insurance law, actuarial activities in Serbia may be carried out by both a certified actuary and a legal entity registered for conduct of actuarial activities. However, the wording of the majority provisions of the LoPPI, and today, of the Lol, has notably related to the certified actuary as an individual, a professional i.e. a natural person. In the comparative business law the right of citizenship was acquired by specific companies of liberal professions⁹ and thus, in develo-

⁷ Slobodan Ilijić, M.A.: Forms of Mandatory Insurance in the Beginning of 2008 (II part), journal for insurance theory and practice *Insurance Trends Journal*, No. 1–2/2009, pp. 26–40; Slobodan Ilijić, M.A.: „Status and Legal Issues of Actuaries in the Insurance of Serbia“, *Proceedings of the Business Lawyers Association of Serbia* from the 21st Congress in Vrnjačka Banja, May 2012 with the main topic Laws and Economy, journal for commercial law theory and practice *Law and Economy*, Beograd, god. 49, No. 7–9/2012, pp. 450–463.

⁸ More details on the Decision on Implementation of the Provisions of the Insurance Law Relating to the Issuance of licenses and Approvals of the National Bank of Serbia (*Official Gazette of RS*, No. 45/2005, 106/2006 – US).

⁹ Professor Dragana Knežić Popović, Ph.D.: „Liberal Profession Businesses: specific characteristics, advantages, disadvantages, perspectives“, *Proceedings of the Union of Lawyers of*

ped economies, this specific characteristic related to actuarial firms. Therefore, domestic legislation treated a certified actuary primarily as an individual, an insurance professional, with the option to engage a legal entity registered for conduct of actuarial activities.

2.2. The legal position of an actuary in an insurance company is characterised by the provision of the Lol according to which a certified actuary is appointed by the General Manager of an insurance Company (Article 181 paragraph 4 of the Lol). On the one hand, the intention of the Lol was to delegate to the insurance company (management, supervisory board) the obligation to ensure for the certified actuary a permanent and free access to the business information necessary and required by a certified actuary for its actuarial activities (Article 185 in connection with Article 182 of the Lol). The intention underlying this legal obligation was to make an insurance company realize that the fulfilment of this obligation is, in fact, the fulfilment of public interest in the insurance business. This is why the legislator delegated this duty to the company management. On the other hand, the Lol defined that a certified actuary is autonomous and independent in carrying on its activities in the company and thus it is obliged to conduct its activities in accordance with the Law, the actuarial profession, sound business practices and business ethics (Article 183 of the Lol). Due to a public interest expressed in the conduct of actuarial activities in an insurance company, the legislator has given to a certified actuary the attributes of being *independent and autonomous in its work* i.e. conduct of actuarial activities. In the comparative business law the status of certified actuaries was considered based on the law of the countries in transition (former SFRY)¹⁰ and the conclusion was drawn that the aforementioned provision of the Lol on the manner of appointment of a certified actuary may be found in the laws of other analysed countries in transition. However, the objection that the legislator in Serbia did not stipulate the sanction in the event that the insurance com-

Republika Srpska from the 9th Conference „October Legal Days“, held in October 2012 in Banjaluka, on the main topic „Building and Functioning of Legal System“, journal for legal theory and practice „Legal Word“, Banjaluka, year 9, No. 32/2012, pp. 589–600 etc.

¹⁰ Professor Ljubiša Dabić, Ph.D.: „Legal Status of Certified Actuaries in the Countries in Transition“, *Proceedings of the Union of Lawyers of Republika Srpska from the 4th Conference „October Legal Days“, held in October 2007 in Banjaluka, on the main topic „Building and functioning of Legal System“, journal for legal theory and practice „Legal Word“, Banjaluka, year 4, No. 10/2007, pp. 469–493.*

pany General Manager fails to fulfil this legal obligation was well founded.¹¹ Therefore, the legal position of a certified actuary in an insurance company in Serbia is characterised by its independence from the General Manager of an insurance company.

2.3. In the legal regulations of the analysed countries in transition, comparative business law has found the set of common principles relating to actuaries. Among these principles, the focus is placed on the principle of independence and autonomy of a certified actuary.¹² From the perspective of the comparative business law, all the laws of the countries in transition,¹³ including the Lol, received a well-founded criticism that they failed to define the conduct of actuarial activities in more detail. This criticism included the wording of the Lol according to which certified actuaries conduct their activities in accordance with the law and actuarial profession, sound business practices and business ethics. According to the author of this paper, the wording „according to the law, the actuarial profession, sound business practices and business ethics“ is constructed in the Lol as an opening benchmark for getting down to the evaluation or actual evaluation of conduct of each certified actuary in an insurance company. Accordingly, the Lol authorises NBS to evaluate each certified actuary in terms of whether its conduct is in accordance with such benchmark i.e. if it is contradictory to such benchmark, emphasizing all of that by the fact that rules, practices and ethics are preceded by the syntagm „according to the law“. Within this evaluation, the Lol offered to NBS a certain set of measures along with the right that NBS may withdraw the previously acquired authorisation from the actuary (as the strictest measure) if it establishes that in practice, actuary fails to act in accordance with the law, actuarial profession, sound business practices and business ethics (Article 188 of the Lol). In other words, the Lol threatens the certified actuary that NBS will sanction its conduct which contradicts the law or opposes the law and the rules, practices and ethics. There is no doubt that through such broad discretionary authorisation the Lol authorised NBS to determine whether a certified actuary has violated the rules, practices and ethics in any particular case. In addition, there is no doubt that in accordance with the law, such rules, practices and ethics have not been previously stipulated in any document in the last decade of the Lol effectiveness, nor have they been

¹¹ Ibidem

¹² Ibidem

¹³ Ibidem

published in any legal source (whether government or autonomous). Thus, the actuarial profession, sound business practices of actuaries and business ethics require, precisely – in accordance with the law – to be defined and passed as a code and subsequently published in the official gazette, all with the end goal to strengthen both legal position of a certified actuary in an insurance company in Serbia and limit the discretionary authorisation i.e. the level of legal work of NBS in insurance industry. The effectiveness of the aforementioned code would bridge one of the legal gaps in the Law on Insurance.

3. Place and role of actuaries in Serbian insurance

3.1. The comparative insurance law shows that in the world, particularly in the developed insurance industry, in practice there are two systems relating to the place and role of actuaries in an insurance company.¹⁴ In a nutshell, according to one system, the place and role of actuaries in an insurance company is characterised by the status of an expert, a professional in an insurance company (Anglo-Saxon practice), whereas according to the other system, the same person, actuary, in practice may be both a member of a company management and an expert, a professional of such company (continental practice). Which system is closer to the place and role of actuaries in Serbia? The answer to this question may be obtained if we start from the positive legal norms. The Lol stipulates that an individual acting in the capacity of a member of management and/or of the supervisory board and internal auditor in the insurance company, is not entitled to be nominated as a certified actuary (Article 186 of the Lol), and if, following the nomination of a certified actuary, NBS withdraws the certificate from the nominated person for the reasons stipulated by the law, and/or if the General Manager discharges the actuary, for example, because such actuary was appointed a member of the company management i.e. supervisory board and internal auditor - the General Manager of the insurance company shall nominate a new certified actuary (Article 190 of the Lol). These provisions speak about the fact that in Serbia, the same natural person – a certified actuary – may not have the status of a company expert and member of the management i.e. supervisory board and internal auditor at the

¹⁴ See the footnote No. 7.

same time. In addition, these provisions speak about the fact that there are no legal obstacles for an insurance company to elect in its management a person with the title of a certified actuary, however, provided that it employs another person as a certified actuary i.e. an expert. In connection with this everyday life situation, it should be noted that in Serbia, ever since the Lol has come into effect to date (2004–2014) no information has been published or, at least, such information is not known to the author of this paper, that a certified actuary has become a General Manager, president of the Board of Directors, in a word, head of an insurance company.¹⁵ The lack of such information represents an additional argument that the place and role of an actuary in Serbia are, in practice, closer to the first mentioned system. Therefore, the place and role of an actuary in Serbia are closer to the practice of Anglo-Saxon system.

3.2. The Lol has incidentally regulated the conditions and criteria for the election of an actuary following the foundation of an insurance company. Namely, the Lol has regulated the content of the application for license for engagement in insurance and reinsurance activities submitted by the founders of each of these companies (Article 39 of the Lol). Prescribing the application requirements for natural persons proposed for the members of the management (Board of Directors and the General Manager) and supervisory board, the Lol has quite incidentally stipulated the evidence submitted by a legal entity registered for conduct of actuarial activities and evidence submitted by a certified actuary. The author of this paper is of the opinion that the future law addressing the area of insurance should define the conditions and criteria for the appointment of a certified actuary in a new way, not only after the foundation but also during the operation of an insurance company. To that extent, it is necessary that the future law addressing the area of insurance particularly defines clear and unambiguous criteria, both for legal entity registered for conduct of actuarial activities and for a certified actuary. Through the analogy with the evidence required for natural persons proposed as members of the Board of Directors and Supervisory Board, following the foundation of the company, the Lol sought to define the conditions and criteria both for the election of a legal entity registered for conduct of actuarial activities and for the election of a certified actuary. These provisions are not sufficiently clear in the Lol, particu-

¹⁵ In Croatia, for example, it was published that the B.Sc. in Mathematics and certified Actuary, Neven Tišma, was appointed the President of the Board of Directors of KD „Life Insurance“. Editorial: „Specialised for Life Insurance Lines“, *Svijet osiguranja*, No. 6/2008, pp. 7.

larly when had in mind that they regulate only the matters of company establishment and not the conditions and criteria in an already founded company. The co-authors of a study in the area of insurance law¹⁶ advocate the rule according to which the election of a candidate for a certified actuary of an insurance company should be made according to the same conditions and criteria applied to the election of a candidate for the management of an insurance company. Thus, the future law regulating the area of insurance should particularly define clear conditions and unambiguous election criteria both for legal entity registered for conduct of actuarial activities and a certified actuary. The Law on Insurance has failed to do so.

3.3. Place and role of each independent profession in the European continental law, including the actuaries in Serbia, is created by a legislator. Namely, Serbia is just beginning its way toward EU membership and thus, the effective legal regulations on the place and role of actuaries in an insurance company need to be modernised. Following the path of former SFRY countries, now EU members, toward EU, it could be seen how EU perceives the place and role of actuaries in an insurance company. In an unofficial version of a questionnaire of the European Commission sent to Croatia (with over 4.000 questions)¹⁷ there were also questions about insurance industry. In about 90 questions and subquestions relating to the entire insurance industry in Croatia, two¹⁸ questions were related to the special place and role of an actuary. One of these two questions in insurance industry was: what are the conditions in relation to the establishment of technical reserves? In this area, only one subquestion was asked, as follows: are life and non-life insurance companies obliged to employ actuaries? According to the author of this paper and taking into account this analysis of the place and role of actuaries, the following two suggestions can be made for the future law which regulates the area of insurance business in Serbia: firstly, instead of the legal rule stipulated in the Lol, which has been

¹⁶ Professor Zoran R. Tomić, Ph.D. and Junior Lecturer Nataša Petrović Tomić, Ph.D.: „On Licensing the Candidates for Members of the Insurance Company Bodies (Review of the Decisions of the Constitutional Court of Serbia)“, *Proceedings of the Business Lawyers Association of Serbia* from 20th Congress held in May 2011 in Vrnjačka Banja, on the main topic Economy and Legality, journal for legal theory and practice *Law and Economics*, Beograd, year 48, No. 4–6/2011, pp. 91–111.

¹⁷ „Questions of the European Commission for Insurance Sector“, Croatian journal for insurance theory and practice *Osiguranje* No. 7–8/2003, pp. 24–26.

¹⁸ The other question involved the character of relationships between a certified actuary and insurance supervisory authority.

applied to date and according to which the General Manager of an insurance company appoints a certified actuary, a legal rule should be stipulated¹⁹ that an insurance company is obliged to employ a certified actuary i.e. engage a legal entity registered for conduct of actuarial activities. The other suggestion would relate to the fact that the provisions of the future law addressing the subject of insurance should stipulate the rule that a certified actuary i.e. legal entity registered for conduct of actuarial activities is elected at the General Meeting of an insurance company. Both of these suggestions correspond with the EU insurance law. In support of the proposal for the election of a certified actuary at the General Meeting of an insurance company, the acceptance of such solution in the future law addressing the area of insurance would equate a certified actuary appointment with the election of an external insurance company auditor which is, according to the positive regulations of Serbia, subject to the adoption at a Company General Meeting.

3.4. The place and role of a certified actuary, as a liberal profession, is marked by the manner in which actuaries are organised at the level of the state. SFRY was characterised by the existence of the Society of Actuaries of Yugoslavia. However, in subsequent analyses, it was predominantly established that the existence of this Society was only of a formal nature. Actuarial associations and similar bodies in the Great Britain, USA, France, Belgium etc. represented important factors in insurance industry of these countries. As a rule, these associations organised examinations for acquiring the title of a certified actuary. According to the Decree, the then Ministry of Finance formed a committee before which examinations for the title of a certified actuary are taken, whereas according to the Decision, this is done by NBS, which is perceived as an isolated example in the world. It is considered that in Serbia, the actual centre of actuarial profession and science is the Faculty of Economics of the University of Belgrade, for it educates actuaries and regularly organises international congresses and conferences.²⁰ According to the author of this paper, one should be reminded that the Serbian Association of Actuaries, in one of its former mandates, made public the information that NBS had not organised a unique

¹⁹ According to the Draft Law on Amendments to the Insurance Law which entered the Parliamentary procedure on 18 December 2013. The Draft Law on Insurance is currently in the inter-departmental procedure. In the first half of 2014, the Draft Law was subject to debate in the Belgrade Chamber of Commerce.

²⁰ See footnote No. 1.

statistical service in insurance industry for Serbia and Montenegro.²¹ Prior to the passing of the Lol, interesting proposals were coming from the insurance practice toward modernisation of the place and role of actuaries in insurance industry.²² However, they were not accepted by the legislator. Meanwhile, in the legal system of Serbia, major changes have occurred in terms of organisation of liberal professions. The changes were reflected in the fact that the laws stipulated the formation of chambers instead of associations as voluntary associations of individuals or members of liberal professions. The legislator transferred the appropriate public authority onto the chambers which, until then, belonged to the state. These are numerous chambers²³ of liberal professions (doctors, dentists, health care staff, biochemists, veterinarians, notaries, private enforcement agents and the like), along with already long affirmed chambers of liberal professions (lawyers, certified auditors and the like). In the spirit of modern legal system of Serbia and a new organisation of liberal professions, the future law dealing with the insurance business should stipulate the establishment of the Chamber of Certified Actuaries. There are no legal and constitutional obstacles for the legislator to firstly transfer only some of the public authorities onto the Chamber of Certified Actuaries e.g. to be a mediator between a certified actuary and company management in the event of a dispute in an insurance company as well as to make the Chamber competent to act as an arbiter in the event of a dispute between an opinion of a certified auditor and an opinion of a certified actuary in the same insurance company. So far, the resolution of these disputes was within the supervisory activities of NBS, whereas in the countries in transition on their way toward accession to EU, such disputes were subject to different forms of alternative dispute resolution in insurance business. By founding the Chamber of Certified Actuaries, the legislator in Serbia would make up

21 Professor Jelena Kočović, Ph.D.: Actuarial Analysis of By-Laws, *Proceedings of the Association for Insurance Law of Serbia and Montenegro* from the conference held in April 2005 in Palić, with the main topic Insurance in Light of New Legislation, Palić, 2005, pp. 294–298.

22 See footnote No. 9; Katarina Ivančević, „Polis osiguranje“ a.d.: Acquiring the Title of a Certified Actuary, Education and Professional Organisation of Actuaries, *Proceedings of the Centre for Scientific Research of the Faculty of Economics of the University of Belgrade* from the congress held in May 2003 in Vrnjačka Banja, on the general topic Privatisation and Insurance Perspectives in the Countries in Transition, pp. 237–242.

23 Professor Ljubiša Dabić, Ph.D.: Chambers of Commerce (comparative legal approach), *Proceedings of the Union of Lawyers of Republika Srpska* from the Conference „October Legal Days“, held in October 2011 in Banjaluka, on the main topic Building and Functioning of Legal System, journal for legal theory and practice *Legal Word*, Banjaluka, year 8, No. 28/2011.

for its decade-long lagging behind European trend relating to the application of an alternative form of dispute resolution in insurance industry. In the comparative insurance law, the 1998 case of supervisory authority of Slovenia is well-known. Namely, just before the liberalisation in the compulsory motor insurance, a few years before Slovenia joined the European Union, the supervisory authority had to engage foreign neutral actuaries to develop actuarial studies on the adequacy of premium rates in compulsory motor insurance and insurance industry of Slovenia.²⁴ According to the author of this paper, if, at the time, Slovenia had had the Chamber of Certified Actuaries acting as a mediator or arbitration tribunal, insurance supervisory authority could have avoided massive expenses for such study. Finally, the future law dealing with insurance business could entrust to the Chamber of Certified Actuaries – the foundation of which is hereby proposed – to originally formulate and pass the rules of actuarial profession, sound business practices and business ethics. This could bridge a legal gap mentioned in the previous chapter of this paper. Subsequently, the legislator could entrust to the Chamber of Certified Actuaries of Serbia to take over from NBS the organisation of examinations for acquiring the title of a certified actuary i.e. the actuarial certification, keeping of the Register of Certified Actuaries and the like. Thus, it seems that the time is ripe to modernise the place and role of actuaries at the level of the Government of Serbia through the legislator which will stipulate the grounds for the establishment of the Chamber of Certified Actuaries with gradual transfer of some of the aforementioned public authorities from NBS to such Chamber, provided that the Ministry in charge of finance or NBS could act as a second-instance administrative jurisdiction.

4. Acquiring the title of certified actuary

4.1. Legislation, theory and practice of insurance clearly differentiates between an actuary who acquired an adequate level of higher education and a certified actuary.²⁵ Acquiring the title of certified actuary represents a step after

²⁴ Sergej Simoniti, LL.B, Director of the Insurance Supervisory Agency of Slovenia: Insurance Market in Slovenia and its Regulation – Selected Questions, *Proceedings of Dunav Insurance Company a.d.o.* from the regional conference held in March 2012 in Belgrade, on the main topic Development of Insurance Market in South-Eastern Europe, journal for insurance theory and practice *Insurance Trends – special edition* No. 1/2012, pp. 14–24.

²⁵ Katarina Ivančević, LL.B: Role of Actuaries in the Procedure of Insurance Supervision,

which a person becomes professionally qualified for independent and autonomous work while performing actuarial tasks and activities. The title of certified actuary permanently enables the conduct of independent actuarial profession. A certified actuary is a licensed actuary, a person who acquired professional²⁶ qualification in actuarial science according to the law. Therefore, regulatory rules applied to the procedure for acquiring the title of certified actuary are crucial for the legal status of an insurance actuary in Serbia.

4.2. The procedure for acquiring the title of certified actuary in Serbia is provided for by the by-laws.

By-laws regulate an array of issues concerning the procedure for acquiring the title of certified actuary before the Certified Actuary Professional Exam Committee formed by the enacting authority. The candidate for acquiring the title of certified actuary is required to meet general and special conditions. According to the Decree, the first general condition was that the candidate acquiring the title of certified actuary is a Yugoslav citizen (Article 2 item 1 of the Decree). However, this condition was excluded from the Decision. The Decision stipulates the residence at the territory of the Republic of Serbia (item 2 subitem 1 of the Decision), as the first general condition for the candidate acquiring the title of certified actuary. That general condition of the Decision should be interpreted as an expression of European political orientation of Serbia towards EU and application of the European principle of Free Movement of Goods and Services. That general condition relates to the establishment of one of the special conditions prescribed by the Decision. Namely, NBS assessed that the Decision shall stipulate that a foreign natural person, who has acquired one of the six specified specialized actuarial titles, can under more favourable conditions than the rest of the candidates – domestic and foreign natural persons – acquire the title of certified actuary in Serbia. Such group of foreign natural persons is specified in the item 12 of the Decision by the names of international institutions and abbreviated titles acquired therein. That group is comprised of the following: (1) title FIA (Fellow of the Institute of Actuaries, United Kingdom); (2) title FFA (Fellow of the Faculty of Actuaries, United Kingdom); (3) title

Legal Informer No. 12/2004, pp. 43–46.

26 Professor Ljubiša Dabić Ph.D.: Concept and Characteristics of Liberal Professions, *Proceedings of Kopaonik School of Natural Law*, 21st meeting held in Kopaonik in December 2008, on general topic „Law and International Integrations“, journal for legal theory and practice of the Association of Jurists of Serbia *Legal Life*, Belgrade, Vol. 4, year 57, book 522, No. 12/2008, pp. 473–489.

FSA (Fellow of the Society, USA); (4) title FCAS (Fellow of the Casualty Actuarial Society, USA); (5) title FIAA (Fellow of the Institute of Actuaries of Australia, Australia); (6) title FCIA (Fellow of the Canadian Institute of Actuaries, Canada). In order to fulfil a special condition for acquiring the title of certified actuary, the person meeting the requirements for such group of foreign natural persons had the advantage of having to pass only the exam from local legal framework, according to the exam syllabus printed with the Decision. In other words, the foreign natural person in question is not obliged to pass all the other exams specified in the syllabus printed with the Decision; all other domestic natural persons and all foreign natural persons who did not acquire specialized titles specified in item 12 of the Decision have to study and pass such (extensive) syllabus in the form of an exam.²⁷ It is up to actuarial profession and science to examine if, anywhere else in the world, there are other reputed institutions of actuarial science where specialized titles, not specified in the Decision, can be acquired, or the institutions specified in the item 12 of the Decision are the only ones in the world. According to the opinion of the author of this paper, in terms of actuarial profession and science, the selection of foreign actuarial institutions and titles stipulated in the Decision is disputable. Moreover, it cannot be disputed that the Decision specifies exact foreign actuarial titles which, in the exam for acquiring the title of certified actuary puts foreign natural persons in the possession of such titles in a more favourable position than all other candidates, since the exam syllabus of such person does not include numerous (extensive) theoretical and practical disciplines (courses) included in the exam syllabus for acquiring the title of certified actuary in Serbia. Also, it is indisputable that passing of this Decision left the candidates for acquiring the title of certified actuary in unfavourable position - both any foreign natural person with the specialised title acquired in actuarial institutions specified in the Decision and all domestic natural persons. If NBS decided to favour some candidates

²⁷ French-speaking countries have institutions specialized in actuarial science with the tradition as long as 120 years. This also applies to Russian-speaking countries, as well. According to the Croatian Ordinance on the Conditions for Granting Authorization to Conduct Actuarial activities (certified actuary status) (*Official Gazette*, No. 40/1996 and 10/2000), the education of an actuary's is organized by the Faculty of Science, University of Zagreb, while the Government Actuary's Department from London is the external associate of the Faculty in Zagreb. The name of this British actuarial institution is clearly different from the names of the two institutions from the United Kingdom referred to in item 12 of the Decision. Therefore, the matter of choice between foreign institutions specialized for actuarial science, which title will be favoured in item 12 of the Decision, falls within a subjective decision of the decision-maker.

over the others regarding the exam for acquiring the title of certified actuary, a question can be raised as to what regular and lawful manner could have been used by the Governor in the legal system of Serbia.

4.3. Upon the enactment of the Lol, regular and lawful method for NBS was to normatively and legally include its own selection of foreign specialized actuarial titles in some of the amendments to the Lol. According to its constitutional position, NBS had the right and obligation to propose not only the laws within its competence, but also to amend the Lol so that some candidates for the title of certified actuary have more favourable status than the others. NBS is not obliged to seek prior opinion or approval from the executive or administrative authorities to propose to the legislative body a new law or amendment to the effective law within its constitutional competence. Since its passing, the Lol has been amended eight times and thus, there have been no legal obstacles to include in one of its amendments the statutory provision which stipulates a more favourable position for a foreign natural person with a certain international title in actuarial science seeking to acquire the title of certified actuary in Serbia before the Examination Committee of NBS. There is no doubt that the provisions i.e. the amendments of the Lol stipulating more favourable or unequal position of one group of candidates for acquiring the title of certified actuary over the others would definitely create controversy in Parliamentary debates and would be challenged before the Constitutional Court of Serbia.

4.4. Therefore, it was left to NBS to use the Decision, as a by-law, to stipulate the provisions that would enable a more favourable or unequal position for one group of candidates for acquiring the title of certified actuary before the NBS Examination Committee. Namely, in adopting the Decision, the decision-maker referred to the statutory bases in Article 181 Paragraph 3 and Article 143 of the Lol. Article 181 Paragraph 3 of the Lol stipulates that NBS prescribes the conditions for acquiring the title of certified actuary. Such stipulation implies that when taking the exam for acquiring the aforementioned title, all candidates are in an equal position. According to Article 181 Paragraph 3 of the Lol, when it comes to the syllabus for the exam taken before the NBS Committee, the stipulation of general and special conditions which ensure an equal or fair position to all candidates is the only lawful stipulation. Article 181 Paragraph 3 of the Lol was undoubtedly sufficient or regular statutory basis for adoption of the Decision, except for the provision of Article 12 of the Decision. Due to Article 12 of the Decision, the decision-maker included the additional

statutory basis as Article 143 of the Lol. Article 143 of the Lol stipulates that NBS renders regulations to enforce the provisions of this Law. The appendix (to the statutory basis) in connection with the Decision, in the form of Article 143 of the Lol, is redundant in comparison to Article 181 Paragraph 3 of the Lol. The purpose of such redundancy was to enable the Decision to regulate more favourable or unequal position of one group of candidates for acquiring the title of certified actuary in Serbia over the others. Regarding this matter, there is full consensus among the authors in Serbia who analysed Article 143 of the Lol²⁸ that such Article stipulates the general authorisation of NBS to pass all by-laws (regulations). This means that to pass by-laws, NBS does not need any other individual authorizations stipulated in the Lol. Thus, the authorization of NBS under Article 143 of the Lol may replace or is replacing all and any other authorization of NBS for passing by-laws. In fact, general authorization for passing by-laws stipulated in Article 143 of the Lol allows NBS to amend the Lol in any by-law, wherever this may become necessary in its implementation. This means that upon the reference to Article 143 of the Lol, no by-law of NBS has to be technical and detailed elaboration of a Lol provision on the basis of which it is passed. This further means that upon the reference to Article 143 of the Lol, no NBS by-law needs to take into account the aim and purpose of a Lol provision on the basis of which it is passed. Finally, this means that upon the reference to Article 143 of the Lol, the decision-maker, at its own discretion, may amend or supplement the LOL by the by-laws of NBS. Therefore, further amendments to the Lol are redundant. According to the Constitution of the Republic of Serbia, the Government of the Republic of Serbia does not have general authorization to pass a by-law (regulation), unless when it is authorized to do so according to a particular law or the Law on RS Government. Therefore, according to the author of this paper, NBS may not have the general authorization to pass the by-laws in the form of Article 143 of the Lol, given that such authorization is contrary to the principles of the rule of law and separation of powers in the Republic of Serbia. In other words, according to the Constitution

28 For more details see Slobodan Ilijić, M.A.: Glossary to the new Law on Insurance, *Insurance Law Review*, No. 1–2/2004, pp. 28–33; Bosa Nenadić, Ph.D, judge of the Constitutional Court of Serbia: Powers of Government Authorities in the Procedure of Foundation of Insurance Companies in Comparative Law, with Particular Focus on the Powers of the National Bank of Serbia“, *Proceedings of the Association of Insurance Law of Serbia and Montenegro* from the conference held on April 2006 in Palić, on the general topic Insurance Approaching the Process of EU Accession of Serbia and Montenegro“, Palić, 2006, pp. 261–280.

of the Republic of Serbia, the legal capacity of NBS m to pass by-laws may not exceed that of the Government of the Republic of Serbia i.e. the Lol cannot grant more powers for passing by-laws than the Government of the Republic of Serbia. There is full consensus among the authors in Serbia who, within the insurance law, particularly analysed Article 143 of the Lol²⁹, that Article 143 of such Law should be reconsidered in terms of its constitutionality. Since it is obvious that by referring to the disputable Article 143 of the Lol, the Decision was passed with the intention to justify the fact that one group of candidates for acquiring the title of certified actuary in Serbia was put in a more favourable or unequal position, Article 12 of the Decision should be left out from such by-law due to its disputable constitutional and legal basis. This would provide for equal position of all candidates for acquiring the title of certified actuary, whereas the principle of prohibition of discrimination would be observed, which, so far, has not been the case.

Conclusions

1. Legal position of a certified actuary and level of lawfulness in insurance industry in Serbia call for immediate enforcement of the provisions of the Law on Insurance and formulation of the rules of actuarial profession, sound business practices and actuarial business ethics, in accordance with the law. So far, not only that this has not been formulated and published as a code but has also represented a gap in the legal position of certified actuaries, according to the Serbian Law on Insurance.

2. It is proposed that the future law on insurance formulates the rule according to which an insurance company is obliged to employ a certified actuary i.e. engage a legal entity registered for conduct of actuarial activities as well as the rule that a certified actuary i.e. legal entity registered for the conduct of actuarial activities is elected at the General Meeting of an insurance company.

3. It is proposed that the future law on insurance stipulates clear and unambiguous criteria for special election of a legal entity registered for the conduct of actuarial activities and special election of a certified actuary.

4. In the legal system of Serbia, the time is ripe to incorporate in the

²⁹ Ibidem

future Law on Insurance the legal basis for the establishment of the Chamber of Certified Actuaries of Serbia. In the beginning, under this Law, the Government would transfer onto this Chamber a particular smaller number of public authorities. Such public authorities could include, within an insurance company, the dispute resolution by the Chamber, between the company management and a certified actuary (mediation) and the resolution of disputes between the opinions of a certified actuary and a certified auditor (arbitration), whereas the second-instance administrative jurisdiction could belong to the Ministry in charge of finance or NBS. In the future Law on Insurance, one of the public authorities of the Chamber of Certified Actuaries could include the passing of the Code of Professional Conduct of Actuaries, sound business practices and business ethics.

5. In reviewing the provision of item 12 of the Decision on the Conditions for Acquiring the Title of Certified Actuary it was concluded that an unequal position is stipulated for one group of candidates taking the examination for acquiring the title of certified actuary and thus, it was proposed that the item 12 is left out from such Decision and therefore from the legal system.

*Translated into English by: **Zorica Simović***

UDK: 629.113:338.45:368.211

Dr Milan B. Cerović,

predsednik Udruženja korisnika osiguranja

UTICAJ RAZVOJA AUTO-INDUSTRIJE NA ZNAČAJ TRŽIŠTA OSIGURANJA MOTORNIH VOZILA (II DEO)

Automobil uopšte, a putnički posebno, snažno je uticao na promenu društvenog, porodičnog i ličnog života ljudi širom sveta. Motorno vozilo više nije luksuz, kao što je bilo u dužem vremenskom periodu u prošlosti, već jedno od neophodnih sredstava za zadovoljenje svakodnevnih potreba savremenog čoveka. Vreme automobila ne samo da nije prošlo, nego se nastavlja i raste kako u pogledu tehničko-tehnološkog razvoja auto-industrije tako i stalnim povećanjem broja kola, što povoljno utiče na razvoj osiguranja motornih vozila i drugih vrsta osiguranja povezanih sa automobilima.

U radu se analizira razvoj auto-industrije u svetu i kod nas, u zavisnosti od kretanja tražnje, na koju, pak, utiče više faktora, među kojima su od posebnog značaja dostignuti stepen motorizacije, demografsko kretanje i životni standard stanovništva meren bruto društvenim proizvodom po glavi stanovnika i kupovnom moći građana. Dosadašnji dinamičan razvoj auto-industrije i podaci i projekcije osnovnih pretpostavki koje opredeljuju kretanje tražnje ukazuju na to da je realno očekivati da će nastupiti rast tražnje i povećanje broja motornih vozila, što će pogodovati daljem razvoju auto-industrije i osiguranja automobila, kao i drugih vrsta neživotnih osiguranja povezanih sa motornim vozilima širom sveta, u našem okruženju i kod nas.

Uzmemo li u obzir razvoj auto-industrije i broj kola, doći ćemo do zaključka da je i značaj osiguranja motornih vozila u stalnom porastu u celom svetu. Pored automobila, kao predmet osiguranja javlja se i još mnogo toga u vezi s motornim vozilom, a najznačajnije je osiguranje vlasnika automobila od građanske odgovornosti za štete pričinjene trećim licima, koje je u skoro celom svetu obaveznog karaktera. Obim poslova osiguranja motornih vozila zauzima prvo mesto ispred svih ostalih vrsta neživotnih osiguranja, što je posebno izraženo u pojedinim zemljama u svetu, u našem okruženju i kod nas. Radi daljeg razvoja ovog segmenta osiguranja, zbog znatnog obuhvata i velikog broja sličnosti, ali i određenih razlika u praksi sprovođenja osiguranja motornih vozila, u radu se analiziraju neki od glavnih pokazatelja ostvarenih rezultata poslovanja u zemljama nastalim posle raspada Jugoslavije.

Ključne reči: *auto-industrija, razvoj, tražnja automobila, stepen motorizacije, populacija, životni standard, osiguranje, premija, štete*

3. Tržište osiguranja motornih vozila

Zbog velikog broja potencijalnih osiguranika po više vrsta neživotnih osiguranja istovremeno, kao i izloženosti velikom broju rizika i opasnosti da se njihovom upotrebom mogu pričiniti razne vrste šteta trećim licima, motorna vozila predstavljaju znatan potencijal za obavljanje poslova osiguranja. Po prirodi i specifičnosti pojedinih rizika, osiguranje automobila obuhvata dve osnovne vrste rizika, osiguranje auto-kaska i osiguranje vlasnika, odnosno korisnika motornog vozila od odgovornosti za štete pričinjene trećim licima (auto-odgovornost), što je u skoro svim zemljama u svetu obaveznog karaktera. Uzme li se u obzir broj motornih vozila i dinamičan razvoj drumskog saobraćaja, jasno je da osiguranje od auto-odgovornosti sve više dobija međunarodni karakter, što doprinosi višem stepenu standardizacije i usaglašavanja prvenstveno u pogledu obima osiguranja i visine pokrića.¹ Pored auto-kaska i osiguranja od auto-odgovornosti, osiguranje motornog vozila usko je povezano s drugim vrstama neživotnih osiguranja i u velikoj meri doprinosi njihovom razvoju. To su:

¹ Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta 2009/103/EC o osiguranju od građanske odgovornosti za štete u vezi sa upotrebom motornih vozila i uspostavljanje obaveze da se osigura od te odgovornosti (OJ L: 263/7.10.2009)

1. osiguranje lica od posledica nesrećnog slučaja (nezgode) u motornim vozilima i pri obavljanju posebnih delatnosti
2. obavezno osiguranje putnika u javnom prevozu
3. obavezno osiguranje od odgovornosti prevoznika za prevoz opasnih materija
4. pomoć na putu u vezi s motornim vozilom
5. osiguranje kredita i finansijskog lizinga za kupovinu motornog vozila
6. osiguranje robe u domaćem transportu
7. osiguranje robe u međunarodnom transportu
8. osiguranje od odgovornosti prevoznika za robu primljenu na prevoz
9. putno zdravstveno osiguranje lica za vreme boravka u inostranstvu
10. putno zdravstveno osiguranje uključujući i pomoć (asistenciju) za vreme zadržavanja van mesta boravka ili prebivališta.

Skoro sve vrste osiguranja motornog vozila i one što su povezane s motornim vozilom masovnog su karaktera, i baš zbog te činjenice imaju veliki značaj za osiguravače, koji su veoma zainteresovani da što veći broj potencijalnih osiguranika budu njihovi klijenti. Tržište osiguranja motornih vozila najrazvijenije je u sredinama koje imaju veliki broj automobila. To je u prošlosti uglavnom bila karakteristika visoko razvijenih zemalja s višim nivoom životnog standarda, ali u novije vreme ovo pravilo nije od presudnog značaja, zbog čega ima sve više izuzetaka. Već nekoliko poslednjih godina broj kola najbrže raste u Kini, Indiji, Rusiji, Brazilu, Meksiku i mnogim drugim zemljama u razvoju.

Od nastanka do danas, automobil je najpozitivnije delovao na obim, kvalitet i brzinu razvoja delatnosti osiguranja, znatno brže nego što se to dešavalo u bilo kojim drugim vrstama osiguranja. Veliki broj osiguranika, oštećenih lica, vrste šteta, pokriće šteta trećim oštećenim licima, međunarodni karakter osiguranja od auto-odgovornosti i druge specifičnosti čine osiguranje motornih vozila posebno značajnim, s naglašenom potrebom stalnog prilagođavanja savremenim potrebama i uslovima u svakoj zemlji, ali i šire, u međunarodnim okvirima.

Veliki broj pokazatelja ukazuje na dostignuti stepen i perspektivu razvoja tržišta osiguranja motornih vozila. U nastavku ovog rada ukazaćemo u osnovnim crtama na značaj osiguranja automobila u svetu uopšte, a posebno i znatno detaljnije u zemljama u okruženju nastalim raspadom Jugoslavije.

3.1. Osiguranje motornih vozila u svetu

Po visini ostvarene premije, osiguranje motornih vozila u visoko razvijenim zemljama zauzima drugo mesto, odmah iza životnog osiguranja, a u zemljama u razvoju i velikom broju nerazvijenih zemalja na prvom je mestu. Po mnogim elementima, nalazi se ispred drugih vrsta osiguranja, posebno kada se radi o broju, vrstama i problematici u vezi s naknadom štete. Pri tome treba imati u vidu veliki značaj osiguranja od auto-odgovornosti u međunarodnim okvirima, jer se sve više proširuje na prostore celog kontinenta, ali i dalje, povezujući više kontinenata, kao što je slučaj s međunarodnim sistemom zelene karte u Evropi, u koji su uključene i pojedine zemlje Afrike i Azije.

Masovni karakter osiguranja motornih vozila obezbeđuje i veoma visok nivo izravnjanja rizika. Tako se, skoro po pravilu, pokriće rizika može zadržati u samoprizržaju ili preko saosiguranja i reosiguranja u zemlji, što omogućava da sva premija osiguranja ili njen najveći deo ostane u nacionalnim okvirima.

Veći deo premije osiguranja motornih vozila odnosi se na osiguranje od auto-odgovornosti, i to je karakteristika skoro svih zemalja. Mada ima država u kojima je osiguranje od auto-odgovornosti dobrovoljno, radi se o izuzecima i veoma malom broju slučajeva.²

Tabela 8: Premija auto-odgovornosti i BDP 2008.

u milijardama američkih dolara

Rang	Država	Premija		BDP	AO/NŽ	AO/BDP
		AO	NŽ			
1	USD	77,2	492,9	14.301	15,7%	0,54%
2	UK	10,7	107,0	2.673	10,0%	0,40%
3	Nemačka	11,5	132,1	3.684	8,7%	0,31%
4	Francuska	6,9	83,9	2.864	8,3%	0,24%
5	Kanada	4,9	40,9	1.517	11,9%	0,32%
6	Italija	4,9	55,1	2.312	8,9%	0,21%
7	Japan	4,7	71,3	4.932	6,6%	0,10%
8	Australija	3,8	21,8	966	17,5%	0,40%
9	Španija	2,7	46,6	1.614	5,8%	0,17%
10	Kina	1,2	35,9	4.405	3,3%	0,03%
Prvih 10		128,5	1.051,6	34.865	12,2%	0,37%
Ostali		12,6	533,1	25.910	2,4%	0,05%
Svet		141,1	1.584,7	60.775	8,9%	0,23%

Izvor: Sigma No 5/2009

² <http://www.aida.org.uk/newsletter/AIDAMailJan07/newsfromworking.asp>: Do pre nekoliko godina osiguranje od auto-odgovornosti nije bilo obavezno samo u 16 država u svetu (sedam afričkih, šest azijskih i tri države SAD) i na sedam ostrva (tri karipska i četiri pacifička), kod kojih saobraćaj nema neposredan uticaj na međunarodni drumski saobraćaj.

Od ukupne ostvarene premije osiguranja od auto-odgovornosti, 91,1 odsto odnosilo se na prvih deset zemalja u svetu, a samo 8,9 procenata na sve ostale zemlje, što ukazuje na vrlo visok stepen koncentracije motornih vozila i premije osiguranja od auto-odgovornosti u deset prikazanih država. Kada se ovoj premiji doda premija po osnovu auto-kaska i premija drugih vrsta osiguranja povezanih sa osiguranjem motornog vozila, ukupan iznos premije znatno je veći. Od deset zemalja s najvećom premijom, pored Australije, šest je iz Evrope, i po dve iz Azije i Severne Amerike. Bez obzira na to što je na prostoru Azije broj vozila najveći, visina ostvarene premije (s manjim izuzecima kao što su Japan, Južna Koreja i još nekoliko manjih zemalja) po zemljama uglavnom je veoma niska jer je kvalitet osiguranja, prvenstveno onog od auto-odgovornosti, ispod standarda koji se primenjuju u Evropi i delimično u SAD. Upravo iz ovih razloga realno je očekivati različito povećanje broja vozila i premije u prikazanim zemljama. Pri tome treba imati u vidu da se osiguranje od auto-odgovornosti, zbog svog međunarodnog karaktera, brže usklađuje s lokalnim prilikama od ostalih vrsta osiguranja, što pozitivno utiče na povećanje premije i u zemljama koje ga sprovode po nižim standardima.

Posle Azije, Evropa ima najveći broj, a posle Severne Amerike i najveću gustinu vozila, te najviši iznos ostvarene premije. Poslovi osiguranja motornih vozila, posebno u segmentu auto-odgovornosti, najbolje su organizovani u Evropi, u kojoj je u dužem periodu zabeležen trend rasta broja vozila i visine premije osiguranja, što se i pored svetske ekonomske krize nastavilo do današnjih dana.

Tabela 9: Premija osiguranja zemalja članica CEA

u milijardama evra

Redni broj	Opis	2000	2005	2010	2011	2012	Index pg=100	
							11/10	11/12
1	Ukupno	815	1.016	1.103	1.079	1.114	97,8	103,2
2	Život	527	639	676	639	656	94,5	102,7
3	Neživot	288	377	427	440	458	103,0	104,1
4	MV	104	127	124	131	135	105,6	103,1
5	DZ i N	70	94	108	112	116	103,7	103,6
6	Imovina	58	79	84	86	90	102,4	104,7
7	Ostale	56	77	111	111	117	100,0	105,4

Izvor: CEA Insurers of Europe, Annual Report

Osiguranje motornih vozila jedna je od najvažnijih grana delatnosti evropskih osiguravača. Stoga ne iznenađuje podatak da se više od deset godi-

na ostvaruje premija u iznosu koji nadmašuje druge vrste neživotnih osiguranja, ali ipak sa tendencijom smanjivanja. U 2000. godini premija motornih vozila iznosila je 35,4 odsto, a u 2012. godini 29,5 procenata od ukupne premije svih vrsta neživotnih osiguranja, prema 29,2 odsto u 2011. godini. Premija se kretala u iznosu od 80 milijardi u 1995. do 135 milijardi evra u 2012. godini, a oko 93 procenta premije ostvareno je u zemljama članicama EU.

I pored veoma dobrog obuhvata, osiguranje motornih vozila u zemljama članicama Udruženja evropskog osiguranja (Insurance of Europe ili CEA) u celosti, u dužem periodu, pokazuje nezadovoljavajuće rezultate. Vrlo visok iznos isplaćenih zahteva za naknadu štete i deo premije koji se koristi za troškove sprovođenja osiguranja premašuje iznos ostvarene premije. To je u osnovi zajednička karakteristika evropskog tržišta osiguranja motornih vozila, izloženog visokom stepenu konkurencije koja, s manjim ili većim razlikama, postoji u skoro svim zemljama. Nije redak slučaj da konkurencija dobija i nelojalan karakter, što u pojedinim državama stvara probleme osiguranicima i velikom broju trećih oštećenih lica, ali i državi, jer je veći deo osiguranja automobila obaveznog karaktera. Ostvareni rezultati u celosti i u najvećem broju zemalja potvrđuju da ova grana osiguranja ne donosi dobitak. U svakoj godini od 1996. do 2012. ostvaren je negativan kumulativni rezultat, koji se kretao od oko pet milijardi u 1996. do preko 45 milijardi evra u 2000, 2001. i 2002. godini. Između 2003. do 2007. negativni rezultat postepeno se smanjivao, tako da se sve do 2012. zadržao na oko 22 milijarde evra. U nevelikom broju zemalja ostvarivana je dobit, a pošto se radi o zemljama s malim brojem vozila, to nije znatnije uticalo na ukupan rezultat svih članica CEA. I pored toga što negativni finansijski rezultati kontinuirano traju više od 15 godina, ništa se značajno nije uradilo kako bi se visina premije uskladila sa iznosom ostvarenih šteta i preduzele druge mere za ostvarivanje pozitivnih rezultata.

3.2. Osiguranje motornih vozila u okruženju

Osiguranje motornih vozila u zemljama nastalim od bivših jugoslovenskih republika nije nimalo drugačije od ostalih evropskih zemalja. Zapravo, veoma je slično po svojoj strukturi i pokazateljima na osnovu kojih se mere uloga i značaj neke vrste osiguranja na osiguravajućem tržištu u celosti, a posebno u odnosu na tržište neživotnih vrsta osiguranja. Učešće osiguranja automobila u ukupnoj delatnosti osiguranja meri se na razne načine. U nastavku rada ograničićemo se na obim poslova koji obuhvata visinu ostvarene premije osiguranja, iznos likvidiranih i iznos rezervisa-

nih zahteva za naknadu šteta na motornim vozilima, kao i njihovo učešće u poslovima svih vrsta neživotnih osiguranja. Zbog uloge i značaja osiguranja motornih vozila, ukazaćemo i na pretpostavke i perspektivu razvoja ovog veoma važnog segmenta neživotnih osiguranja.

3.2.1. Premija osiguranja motornih vozila

Po visini ostvarene premije, osiguranje motornih vozila najzastupljenija je vrsta neživotnih osiguranja u svih šest država. Slična situacija je u svim zemljama, izuzev Slovenije, koja je u životnom osiguranju ostvarila zapažen rast, što je uticalo da se u izvesnoj meri smanji značaj i učešće premije osiguranja motornih vozila u ukupnoj premiji i drugim poslovima osiguranja.

Tabela 10: Premija osiguranja motornih vozila

u 000 evra

Redni broj	Država	Vrsta osig. mv	2007.	2011.	2012.	Index pg=100		
						12/07	11/10	12/11
1	SLO	AK	191.688	254.495	241.704	126,1	100,1	95,0
		AO	329.925	283.414	266.407	80,7	93,6	94,0
		MV	521.613	537.909	508.111	97,4	96,6	94,5
2	HR	AK	146.625	107.382	95.847	65,4	88,1	89,3
		AO	371.225	395.047	391.083	105,3	99,6	99,0
		MV	517.850	502.429	486.930	94,0	96,9	96,9
3	SRB	AK	83.768	68.590	60.922	72,7	95,0	88,8
		AO	180.324	176.953	170.002	94,3	99,2	96,1
		MV	264.092	245.543	230.923	87,4	98,0	94,0
4	FBIH	AK	21.217	25.496	24.461	115,3	99,8	95,9
		AO	67.284	75.781	78.874	117,2	101,6	104,1
		MV	88.501	101.277	103.336	116,8	101,1	102,0
	RS	AK	3.420	4.770	5.019	146,8	107,9	105,2
		AO	39.910	45.581	46.298	116,0	105,4	101,6
		MV	43.330	50.352	51.317	118,4	105,6	101,9
	BIH	AK	24.637	30.266	29.480	119,7	101,0	97,4
		AO	107.194	121.362	125.172	116,8	103,0	103,1
		MV	131.831	151.629	154.652	117,3	102,6	102,0
5	MK	AK	11.351	12.713	12.352	108,8	98,0	97,2
		AO	50.420	53.085	53.363	105,8	106,6	100,5
		MV	61.771	65.798	65.715	106,4	104,8	99,9
6	CG	AK	2.614	5.741	5.391	206,2	96,7	93,9
		AO	30.100	28.750	31.587	104,9	95,8	109,9
		MV	32.714	34.491	36.978	113,0	96,0	107,2

Izvor: Više izvora navedenih u napomenama

Po visini ostvarene bruto premije osiguranja motornih vozila u 2012. godini, prvo mesto zauzima Slovenija sa 508,1 prema 537,9 miliona evra u 2011. godini, zatim Hrvatska sa 486,9 prema 502,4 miliona evra, Srbija sa 230,9 prema 245,5 miliona evra, Bosna i Hercegovina sa 117,3 prema 154,7 miliona evra, Makedonija sa 65,7 prema 65,8 miliona evra i Crna Gora sa 37 prema 34,5 miliona evra, koliko je premija iznosila u 2011. godini.

Uporedi li se visina bruto premije 2012. sa 2007. godinom najveći rast od 17,3% ostvaren je u Bosni i Hercegovini, kao rezultat rasta auto-kaska od 19,7% i osiguranja od auto-odgovornosti 16,8%. Veći rast od 18,4% zabeležen je u Republici Srpskoj kao rezultat rasta auto-kaska od 46,8% i AO od 16,0%, a nešto manji u Federaciji BiH – 16,8%, gde je premija od auto-kaska porasla za 15,3%, a od AO 17,2%. Na drugom mestu je Crna Gora sa rastom od 13%, što je rezultat veoma visokog rasta auto-kaska od 106,2% i znatno nižeg rasta premije osiguranja od auto-odgovornosti za 4,9%. Po visini rasta od 6,4 odsto, treće mesto pripada Makedoniji, s rastom auto-kaska za 8,8% i nešto manjim rastom premije od auto-odgovornosti – 5,8%. Najveći pad od 12,6% zabeležen je u Srbiji, kao rezultat pada auto-kaska za 18,3% i AO za 5,7%. Manji pad od šest procenata ostvaren je u Hrvatskoj zbog pada auto-kaska za 34,6% i rasta AO od 5,3%. Najniži pad bruto premije osiguranja motornih vozila od 2,6% zabeležen je u Sloveniji zahvaljujući većem rastu auto-kaska za 26,1% i manjem padu premije od auto-odgovornosti – 19,3%.

Premija osiguranja motornih vozila 2012. u odnosu na 2011. godinu povećana je u dve, a pala u četiri prikazane zemlje. Veći rast od 7,2% prema padu za četiri odsto u 2011. zabeležen je u Crnoj Gori, što je posledica pada auto-kaska od 6,1% prema 3,3% i rasta AO za 9,9% prema padu od 4,2 odsto u 2011. godini, a nešto manji pad – dva procenta prema 2,6% u Bosni i Hercegovini – posledica je pada auto-kaska od 2,6% prema rastu od jednog procenta u 2011. i rasta premije od AO za 3,1% prema tri odsto, koliko je iznosio u 2011. godini. Po entitetima, veći rast od dva odsto prema 1,1% zabeležen je u Federaciji BiH zbog pada auto-kaska za 4,1% prema 0,2% i rasta premije od auto-odgovornosti za 4,1% prema 1,6%, a nešto manji – 1,9% prema 5,6% u Republici Srpskoj – kao rezultat rasta auto-kaska od 5,2% prema 7,9% i osiguranja od auto-odgovornosti – 1,6 procenata prema 5,4%, koliko je iznosio u 2011. godini. Srbija, Slovenija i Hrvatska zabeležile su pad premije osiguranja kod obe vrste osiguranja motornih vozila. Najniži pad od šest odsto prema dva procenta u 2011. godini zabeležen je u Srbiji kao rezultat pada auto-kaska za 11,2% prema

pet procenata i AO za 3,9% prema 0,8%. Zatim sledi Slovenija s padom od 5,5% prema 3,4%, kao rezultatom pada auto-kaska od pet odsto prema rastu od 0,1% i pada premije od auto-odgovornosti za šest procenata prema padu od 6,4% u 2011. godini. Nešto niži pad za 3,1%, koliko je iznosio i u 2011. godini, ostvaren je u Hrvatskoj, što je rezultat pada auto-kaska od 10,7% prema 11,9% i AO od jednog procenta prema 0,4% u 2011. godini. Najniži pad premije osiguranja motornih vozila za svega 0,1% prema rastu koji je 2011. godine iznosio 4,8% zabeležen je u Makedoniji, kao rezultat pada auto-kaska za 2,8 odsto prema dva procenta i rasta premije od auto-odgovornosti za 0,5% prema 6,6%, koliko je iznosio u 2011. godini.

Jedan od pokazatelja obima i značaja osiguranja motornih vozila utvrđuje se i relativnim učešćem premije osiguranja motornih vozila u ukupnoj premiji neživotnih osiguranja.

Tabela 11: Učešće premije motornih vozila u neživotnoj premiji u procentima

Red. br.	Država	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
1	Slovenija	40,6	40,3	39,2	38,7	37,0	34,9
2	Srbija	52,5	54,5	56,5	56,0	54,3	52,9
3	Hrvatska	57,1	57,1	56,7	55,7	55,6	55,7
4	Makedonija	63,7	65,0	61,6	63,0	64,1	63,0
5	Crna Gora	66,7	67,8	69,6	66,8	61,9	64,4
6	Bosna i Hercegovina	74,2	73,2	73,6	72,7	72,7	72,2
	Federacija BIH	70,0	69,4	69,5	69,0	69,0	69,5
	Republika Srpska	84,4	82,7	83,6	82,0	81,4	78,3

Izvor: Više izvora koji su navedeni u napomenama

Redosled zemalja prikazan je od najmanjeg do najvećeg učešća bruto premije od osiguranja motornih vozila u ukupnoj premiji svih vrsta neživotnih osiguranja u 2012. godini. Najniže učešće od 34,9% prema 37 procenata u 2011. zabeleženo je u Sloveniji, kao rezultat stalnog postepenog pada od 2007. godine, kada je iznosilo 40,6 odsto. Najveće učešće bruto premije osiguranja motornih vozila zabeleženo u Bosni i Hercegovini – 72,2%, prema 72,7 odsto u 2011. i 74,2%, koliko je iznosilo u 2007. godini (u Federaciji BIH 69,5% prema 69 odsto u 2011. i 70 procenata u 2007, a u Republici Srpskoj 78,3% prema 81,4% u 2011. i 84,4% u 2007. godini). U svim godinama posmatranog perioda i u svim zemljama izuzev Slovenije, učešće premije motornih vozila iznosilo je preko 50 procenata ukupne premije svih vrsta neživotnih osiguranja. Kretalo se, naime, između najnižeg od 52,5%, koje je zabeleženo u Srbiji 2007. godine, do 74,2%

u Bosni i Hercegovini u istoj godini, ali uz znatniju razliku po entitetima (70 procenata u Federaciji BiH, a 84,4% u Republici Srpskoj).

3.2.2. Likvidirani zahtevi za naknadu štete na motornim vozilima

Broj i iznos likvidiranih zahteva za naknadu štete po pravilu prati broj zaključenih polisa i visinu ostvarene premije osiguranja. Sama činjenica da se radi o vrstama osiguranja masovnog karaktera, a najčešće i o obaveznoj vrsti osiguranja kao što je osiguranje od auto-odgovornosti, ukazuje na obim poslova koji obuhvataju prijem, procenu, likvidaciju i isplatu zahteva za naknadu štete.³ U ovom delu rada ograničićemo se na visinu iznosa likvidiranih zahteva za naknadu štete, njihovu strukturu po vrstama osiguranja motornih vozila i učešće u iznosu likvidiranih šteta svih vrsta neživotnih osiguranja.

Tabela 12: Likvidirane štete na motornim vozilima

u 000 evra

Red. br.	Država	Vrsta osig.	2007.	2011.	2012.	Index prethodna godina=100		
						12/07	11/10	12/11
1	SLO	AK	146.940	178.729	173.592	118,1	91,4	97,1
		AO	182.187	155.164	140.433	77,1	91,8	90,5
		MV	329.127	333.893	314.025	95,4	91,6	94,0
2	HR	AK	95.655	88.085	82.693	86,4	87,5	93,9
		AO	215.742	160.899	147.935	68,6	97,6	91,9
		MV	311.397	248.984	230.628	74,1	93,8	92,6
3	SRB	AK	51.127	48.977	42.926	84,0	94,4	87,6
		AO	74.270	88.833	79.549	107,1	109,1	89,5
		MV	125.397	137.810	122.475	97,7	103,4	88,9
4	FBIH	AK	np	17.029	17.117	np	np	100,5
		AO	np	31.988	31.293	np	np	97,8
		MV	np	49.017	48.409	np	np	98,8
	RS	AK	1.521	3.710	3.544	233,0	113,6	95,5
		AO	2.286	13.141	13.452	588,4	92,4	102,4
		MV	3.807	16.851	16.996	446,4	96,3	100,9
	BIH	AK	np	20.739	20.661	np	np	99,6
		AO	np	45.129	44.744	np	np	99,1
		MV	np	65.868	65.405	np	np	99,3

³ Cerović, M: *Osiguranje motornih vozila – tendencije razvoja*, Privredna akademija Novi Sad, 2012, strana 90.

Uticaj razvoja auto-industrije na značaj tržišta osiguranja motornih vozila

Red. br.	Država	Vrsta osig.	2007.	2011.	2012.	Index prethodna godina=100		
						12/07	11/10	12/11
5	MK	AK	6.707	8.659	8.139	121,4	98,7	94,0
		AO	25.707	24.178	22.850	88,9	98,8	94,5
		MV	32.414	32.837	30.990	95,6	98,8	94,4
6	CG	AK	1.908	3.029	3.751	196,6	89,3	123,8
		AO	9.400	12.664	12.608	134,1	108,7	99,6
		MV	11.308	15.693	16.359	144,7	104,3	104,2

Izvor: Više izvora navedenih u napomenama

Kao i u slučaju visine premije, najveći iznos likvidiranih šteta u 2012. zabeležen je u Sloveniji – 314, prema 333,9 miliona evra u 2011. i 329,1 milion evra u 2007, a najniži u Crnoj Gori – 16,4, prema 15,7 u 2011. i 11,3 miliona evra, koliko su štete iznosile u 2007. godini. Na drugom mestu je Hrvatska sa iznosom od 230,6 prema 249 miliona evra u 2011. i 311,4 miliona evra u 2007, na trećem je Srbija sa 122,5 prema 137,8 miliona evra u 2011. i 125,4 miliona evra u 2007. godini, na četvrtom je Bosna i Hercegovina sa 65,4 prema 65,9 miliona evra u 2011, a na petom mestu Makedonija sa iznosom likvidiranih šteta od 31 prema 32,8 miliona evra u 2011. i 32,4 miliona evra u 2007. godini.

Najveće povećanje likvidiranih šteta na motornim vozilima u 2012. u odnosu na 2007. godinu – za 4,5 puta – ostvareno je u Republici Srpskoj kao rezultat rasta AK za 2,3 i AO za 5,9 puta. U Crnoj Gori povećanje je iznosilo 44,7% (AK 96,6% i AO 34,1%). Najveće smanjenje šteta od 25,9 odsto zabeleženo je u Hrvatskoj (13,7% AK i 31,4% AO). Drugo mesto po padu zauzima Slovenija sa 4,6%, što je rezultat povećanja iznosa šteta iz AK od 18,1% i smanjenja iznosa šteta iz AO za 22,9 odsto. Na trećem mestu je Makedonija sa 4,4%, kao rezultat povećanja kod AK za 21,4% i smanjenja AO za 11,1 odsto. Najniže smanjenje iznosa likvidiranih šteta od 2,3% zabeleženo je u Srbiji, kao rezultat smanjenja šteta u AK za 16,0% i povećanja šteta kod AO za 7,1 procenat.

Iznos likvidiranih zahteva za naknadu štete na motornim vozilima 2012. u odnosu na 2011. godinu povećan je samo u jednoj, a smanjen u pet prikazanih zemalja. U Crnoj Gori je ostvaren rast od 4,2% kao rezultat rasta AK za 23,8% i pada AO za 0,4%, prema rastu od 4,3% (pad AK od 10,7% i rast AO od 8,7%) u 2011. godini. Najveće smanjenje zabeleženo je u Srbiji – 11,1% (pad AK za 12,4% i AO za 10,5%) prema rastu od 3,4% (pad AK za 5,6% i rast AO od 9,1 %) u 2011. godini. Na drugom mestu je Hrvatska sa padom od 7,4% (AK 6,1% i AO 8,1%) prema 6,2% (AK 12,5% i AO 2,4%) u 2011. godini. Nešto niži pad zabele-

žen je u Sloveniji – šest procenata (AK 2,9% i AO 9,5%), prema 8,4% (AK 8,6% i AO 8,2%), koliko je iznosio u 2011. godini. Zatim sledi Makedonija sa padom od 5,6% (AK 6,0% i AO 5,5%) prema padu od 1,2% (AK 1,3% i AO 1,2%) u 2011. godini. Najniži pad 0,7% (AK 0,4% i AO 1,9%) ostvaren je u Bosni i Hercegovini. Po entitetima, u Republici Srpskoj ostvaren je rast od 0,9% (pad AK 4,5% i rast AO 2,4%) prema padu od 3,7% (rast AK 13,6% i pad AO 7,6%) u 2011. godini, a u Federaciji BiH pad za 1,2% (rast AK 0,5% i pad AO 2,2%).

Tabela 13: Štete na motornim vozilima u likvidiranim štetama neživotnih osiguranja

u procentima

Red. br.	Zemlja	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
1	Slovenija	38,2	36,4	38,0	36,6	35,4	33,1
2	Hrvatska	62,8	62,0	58,0	57,7	56,6	53,9
3	Srbija	55,3	60,7	64,0	60,4	61,0	58,4
4	Crna Gora	61,5	69,9	70,3	67,6	71,1	59,9
5	Makedonija	72,7	70,2	70,4	69,6	69,1	65,2
6	Bosna i Hercegovina	np	np	np	np	77,1	76,1
	Federacija BiH	np	np	np	np	75,3	73,9
	Republika Srpska	86,0	82,5	85,6	83,6	82,9	83,0

Izvor: Više izvora navedenih u napomenama

Uprkos činjenici što ima manji broj motornih vozila od Srbije i Hrvatske i što je ostvarila najveći iznos premije osiguranja, Slovenija beleži najniže relativno učešće likvidiranih šteta na motornim vozilima od 33,1% prema 35,4% u 2011. i 38,2% u 2007. godini u štetama neživotnih osiguranja. Hrvatska sa učešćem od 53,9% prema 56,6% u 2011. i 62,8% u 2007. zauzima drugo, Srbija sa 58,4% prema 61,0% u 2011. i 55,3% u 2007. treće, Crna Gora sa 59,9% prema 71,1% u 2011. i 61,5% u 2007. četvrto, Makedonija sa 65,2% prema 69,1% u 2011. i 72,7% u 2007. peto, a Bosna i Hercegovina sa 76,1% prema 77,1% u 2011. godini šesto mesto, s tim što je učešće Federacije BiH 73,9% prema 75,3% u 2011, a Republike Srpske 83 odsto prema 82,9% u 2011. i 86 procenata u 2007. godini.

3.2.3. Rezervisani zahtevi za naknadu štete na motornim vozilima

Rezervisane štete predstavljaju najznačajniji deo tehničkih rezervi osiguranja motornih vozila, a s prenosnim premijama i rezervama za izravnjanje čine najveći deo tehničkih rezervi neživotnih vrsta osiguranja. Tehničke rezerve osiguranja najkvalitetnija su sredstva kojima raspolaže osiguravajuća delatnost. Zbog načina korišćenja i mogućnosti raznih vrsta investiranja, plasmana i ulaganja zauzimaju veoma važno mesto u strukturi ukupnih sredstava kojima raspolažu osiguravajuća društva. U skoro svim vrstama, a posebno u osiguranju motornih vozila, iznos rezervisanih šteta čini najveći deo tehničkih rezervi, što im pridaje poseban značaj.

Tabela 14: Rezervisane štete na motornim vozilima

u 000 evra

Red. br.	Država	Vrsta	2007.	2011.	2012.	Index pg=100		
						12/07	11/10	12/11
1	SLO	AK	np*	66.240	65.288	np	np	98,6
		AO	np	446.813	428.094	np	np	95,8
		MV	np	513.053	493.382	np	np	96,2
2	HR	AK	38.368	38.933	35.133	91,6	90,7	90,2
		AO	514.694	602.737	587.453	114,1	97,5	97,5
		MV	553.062	641.670	622.586	112,6	97,0	97,0
3	SRB	AK	16.353	14.178	12.490	76,4	90,2	88,1
		AO	113.980	138.581	141.220	123,9	99,5	101,9
		MV	130.333	152.759	153.710	117,9	98,5	100,6
4	FBIH	AK	np	np	np	np	np	np
		AO	np	np	np	np	np	np
		MV	np	np	np	np	np	np
	RS	AK	721	1.313	1.416	196,4	111,6	107,8
		AO	11.796	19.610	19.198	162,8	105,2	97,9
		MV	12.517	20.923	20.614	164,7	105,6	98,5
	BIH	AK	np	np	np	np	np	np
		AO	np	np	np	np	np	np
		MV	np	np	np	np	np	np
5	MK	AK	2.659	3.536	3.509	132,0	85,0	99,2
		AO	22.005	35.908	39.872	181,2	117,3	111,0
		MV	24.664	39.444	43.381	175,9	113,5	110,0
6	CG	AK	261	1.004	1.364	522,6	95,6	135,9
		AO	11.553	31.594	29.388	254,4	104,8	93,0
		MV	11.814	32.598	30.752	260,3	104,5	94,3

Izvor: Više izvora navedenih u napomenama

*np: nedostaju podaci

U 2012. najveći iznos rezervisanih šteta na motornim vozilima zabeležen je u Hrvatskoj – 622,6, prema 641,7 u 2011. i 553 miliona evra u 2007. godini. Na drugom mestu je Slovenija sa 493,4 prema 446,8 miliona evra u 2011. godini. Sledi Srbija sa 153,7 prema 152,8 u 2011. i 130 miliona evra u 2007, Makedonija sa 43,4 prema 39,4 u 2011. i 24,7 miliona evra u 2007, te Crna Gora sa 30,8 prema 32,6 u 2011. i 11,8 miliona evra u 2007. godini.

U 2012. godini, u poređenju sa 2007. godinom, u svim zemljama došlo je do povećanja rezervisanih šteta na motornim vozilima. Najveći rast zabeležen je u Crnoj Gori po indeksnoj stopi od 260,3% (AK 522,6% i AO 254,4%), zatim u Makedoniji – 175,9% (AK 132,0% i AO 181,2%), u Republici Srpskoj – 164,7% (AK 196,4% i AO 162,8%), u Srbiji 117,9% (AK 76,4% i AO 123,9%) i u Hrvatska 112,6% (AK 91,6% i AO 114,1%).

Iznos rezervisanih šteta u 2012. prema 2011. godini povećan je u Makedoniji za 10 procenata (pad AK 0,8% i rast AO 11%) prema 13,5% (pad AK 15,0% i rast AO 17,3%) i u Srbiji za 0,6% (pad AK 11,9% i rast AO 1,9%) prema padu od 1,5% (pad AK 9,8% i AO 0,5%), koliko je iznosio u 2011. godini. Najveći pad zabeležen je u Crnoj Gori – 5,7% (rast AK 35,9% i pad AO 7,0%) prema 4,5% (pad AK 4,4% i rast AO 4,8%). Zatim u Sloveniji – 3,8% (AK 1,4% i AO 4,2%), u Hrvatskoj tri procenta (9,8% AK i 2,5% AO) prema tri odsto (9,3% AK i 2,5% AO) u 2011. i u entitetu BIH Republici Srpskoj 1,5% (rast AK 7,8% i pad AO 2,1%) prema rastu za 5,6% (AK 11,6% i AO 5,2%) u 2011. godini.

Slično učešću likvidiranih zahteva za naknadu štete, ali na nešto višem nivou, kreće se i učešće rezervisanih šteta na motornim vozilima u rezervisanim štetama neživotnih osiguranja.

Tabela 15: Učešće rezervisanih šteta na motornim vozilima u rezervisanim štetama neživotnih osiguranja

u procentima

Red. br.	Država	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
1	Slovenija	np*	np	np	np	54,9	51,4
2	Hrvatska	75,3	75,3	76,0	75,9	74,1	72,6
3	Srbija	79,4	80,0	82,3	78,0	77,4	80,7
4	Crna Gora	93,6	93,0	93,2	91,5	92,0	84,0
5	Bosna i Hercegovina	np	np	np	np	np	np
	Federacija BIH	np	np	np	np	np	np
	Republika Srpska	94,4	92,0	91,6	92,3	90,3	88,5
6	Makedonija	73,9	44,9	76,9	79,0	79,9	90,0

Izvor: Više izvora navedenihu napomenama

*np: nedostaju podaci

Najniže učešće rezervisanih šteta na motornim vozilima u iznosu rezervisanih šteta neživotnih osiguranja u 2012. zabeleženo je u Sloveniji – 51,4% prema 54,9% u 2011. godini, a najveće u Makedoniji – 90,0% prema 79,9% u 2011. i 73,9% u 2007. godini. Na drugom mestu je Hrvatska – 72,6% prema 74,1% u 2011. i 75,3% u 2007, zatim Srbija – 80,7% prema 77,4% u 2011. i 79,4% u 2007, pa Crna Gora – 84 odsto prema 92 odsto u 2011. i 93,6% u 2007, i na posletku entitet BiH Republika Srpska sa 88,5% prema 90,3% u 2011. i 94,4%, koliko je iznosilo u 2007. godini.

4. Perspektiva tržišta osiguranja motornih vozila

Prikazani podaci nedvosmisleno ukazuju na veoma veliki značaj osiguranja motornih vozila u ukupnim poslovima, a posebno u neživotnim vrstama osiguranja. To karakteriše dosadašnji i sadašnji period poslovanja velikog broja osiguravača širom sveta, što je slučaj i sa zemljama nastalim raspadom Jugoslavije. Upravo zbog toga, veoma je značajno sagledati i proceniti dalji razvoj ovog veoma važnog segmenta neživotnog osiguranja. Za to nam na raspolaganju stoji više pokazatelja. S obzirom na karakter ovoga rada, ograničićemo se na četiri, po našoj proceni osnovna faktora, od kojih će, u najvećoj meri, zavisiti perspektiva razvoja tržišta osiguranja motornih vozila, ali i drugih vrsta neživotnih osiguranja povezanih s motornim vozilom:

1. kretanje broja stanovnika
2. standard stanovništva
3. stepen motorizacije
4. proizvodnja automobila.

4.1. Kretanje broja stanovnika

Broj stanovnika jedne zemlje, bez sumnje, u znatnoj meri opredeljuje koliko ima i koliko će u budućnosti biti automobila, a tržište osiguranja prvenstveno zavisi od broja i strukture motornih vozila. U dosadašnjem periodu, u velikom broju primera, veći broj stanovnika jedne zemlje nije sam po sebi nosio veći broj kola, što je bila karakteristika i našeg okruženja. Bez obzira na manji broj stanovnika, Hrvatska je do pre dve godine imala više automobila od Srbije.

Tabela 16: Broj stanovnika u hiljadama, srednja varijanta

Red. br.	Zemlja	1950.	2012.	2050.	2100.
1	Srbija	6.732	9.847	8.797	6.956
2	Hrvatska	3.850	4.387	3.859	3.317
3	BIH	2.661	3.744	2.952	1.877
4	Slovenija	1.473	2.040	1.998	1.846
5	Makedonija	1.230	2.067	1.891	1.391
6	Crna Gora	399	633	604	499
7	UKUPNO	16.345	22.718	20.101	15.886

Izvor: UN World Population Prospects: The 2010 Revision

Između 1950. i 2012. godine populacija na ovim prostorima povećala se za 39 procenata, uz različito oscilovanje u pojedinom zemljama. Najveći rast od 68 odsto zabeležen je u Makedoniji, zatim 58,6% u Crnoj Gori, 46,3% u Srbiji, 40,7% u Bosni i Hercegovini, 38,5% u Sloveniji, a najmanji – 13,9 odsto – u Hrvatskoj. Posle ovoga, do 2050. godine predviđa se period smanjivanja populacije za 11,5%. Najizraženije smanjenje od 21,2 procenta očekuje se u Bosni i Hercegovini, zatim 12% u Hrvatskoj, 10,7% u Srbiji, 8,5% u Makedoniji, 4,6% u Crnoj Gori, a najmanje – 2,1% – u Sloveniji.

Znatno izraženije smanjivanje broja stanovnika od 21 odsto očekuje se u periodu od 2050. do kraja ovog veka, tako da će 2100. godine, prema procenama, populacija za 2,8% biti manja nego 1950. godine. Najznatnije smanjenje populacije od 49,9% očekuje se u Bosni i Hercegovini, zatim 32,7% u Makedoniji, 29,4% u Srbiji, 24,4% u Hrvatskoj, 21,2% u Crnoj Gori, a najmanje smanjenje biće u Sloveniji – 9,5 odsto.

Povećanje populacije do 2012. godine povoljno je uticalo na porast tražnje, što se odrazilo na povećanje broja automobila i razvoj osiguravajućeg tržišta motornih vozila u svim državama. Ima li se u vidu očekivano smanjivanje broja stanovnika do 2050. godine i činjenica da su kola od luksuza postala nezaobilazna potreba savremenog čoveka, sasvim je realno očekivati povećanje tražnje automobila. To će se pozitivno odraziti na dalji razvoj ovog segmenta osiguranja, uz određene razlike po pojedinim zemljama, kako zbog različitog kretanja broja stanovnika i razlika u postojećem stepenu motorizacije, tako i zbog razlika u ekonomskoj razvijenosti i standardu građana, što u znatnoj meri utiče i na razvijenost tržišta osiguranja.

4.2. Standard stanovništva

Životni standard građana jedne zemlje u osnovi zavisi od njene ekonomske razvijenosti, koja se prvenstveno meri dostignutim nivoom proizvodnje, bruto društvenog proizvoda i kupovne moći stanovništva. U tom pogledu, kao uopšte u svetu, tako je i sa državama našeg okruženja, koje su predmet ove analize. Bez ulaženja u detaljnija razmatranja većeg broja elemenata od kojih zavisi životni standard građana, dovoljno je ukazati na bruto društveni proizvod (BDP) po glavi stanovnika, koji u najvećoj meri utiče na kupovnu moć, od koje zavisi i mogućnost kupovine automobila.

Tabela 17: Bruto društveni proizvod po glavi stanovnika

u američkim dolarima

Red. br.	Država	2000.	2012.	2014.*	2016.*	2018.*	Index	
							12/00	18/12
1	Slovenija	10.103	22.100	23.161	25.205	27.926	218,7	126,4
2	Hrvatska	4.911	12.829	13.921	15.683	17.765	261,2	138,5
3	Crna Gora	-	6.778	7.514	8.058	8.704	-	128,4
4	Srbija	1.152	5.309	6.218	7.060	8.029	460,9	151,2
5	Makedonija	1.786	4.660	5.504	6.430	7.379	260,9	158,3
6	BIH	1.469	4.461	5.091	5.736	6.478	303,7	145,2

Izvor: MMF * Projekcija

Razlike BDP po glavi stanovnika imale su uticaja na dostignuti stepen motorizacije i razvoj osiguravajućeg tržišta motornih vozila. Visina BDP u velikoj meri utiče na broj i strukturu kola u jednoj državi, a dobar dokaz za to jeste sadašnji broj i struktura automobila u ovim državama. Kupovna moć po glavi stanovnika prilagođena za inflaciju 2005. godine iznosila je 11.614 evra u Sloveniji, 6.313 u Hrvatskoj, 3.573 u Srbiji i Crnoj Gori, i 1.163 evra u Makedoniji – prema proseku u EU-25 od 14.255 i evropskom proseku od 9.894 evra.⁴ Bez obzira na veoma teške posledice svetske ekonomske krize, može se očekivati postepeno blago povećanje BDP i kupovne moći stanovništva u narednom periodu, a to će uticati i na povećanje broja automobila i brzinu rasta tržišta osiguranja motornih vozila

⁴ Kupovna moć je jedan od vrlo važnih ekonomskih pokazatelja nivoa životnog standarda stanovništva. Formira se i zavisi u osnovi od istih ili sličnih elemenata kao BDP, ali je, po pravilu, na nižem nivou.

4.3. Stepen motorizacije

Stepen motorizacije ukazuje na odnos broja stanovnika i broja motornih vozila, ali i na razvoj tržišta osiguranja automobila i promene koje se mogu očekivati u narednom periodu, što je od posebnog značaja za predmet ovog rada. Prema podacima UN, godine 1936. u tadašnjoj Jugoslaviji bilo je registrovano 12.000 automobila, što je činilo jedno vozilo na 1.000 stanovnika.

Tabela 18: Broj motornih vozila na 1.000 stanovnika

Rang	Država	Broj MV	Godina
21	Slovenija	566	2009
41	Hrvatska	384	2009
51	Crna Gora	309	2011
59	Srbija	252	2009
77	Makedonija	155	2009
84	Bosna i Hercegovina	135	2008

Izvor: Wikipedia, List of countries by per capita values

Primetne su velike razlike u stepenu motorizacije. Dok je Slovenija u samom vrhu u svetu, a Hrvatska u sredini, sve ostale zemlje su na znatno nižem nivou. Bez obzira na promene koje su se dogodile u poslednjih nekoliko godina, razlike su ostale skoro iste. Podaci kazuju da je potencijal za povećanje stepena motorizacije veoma veliki u svim zemljama izuzev Slovenije, gde se ne očekuje znatnije povećanje broja automobila, ali to ne znači da na pozitivan razvoj osiguranja motornih vozila neće uticati drugi faktori.

4.4. Proizvodnja automobila u okruženju

Na razvoj tržišta osiguranja uticaja ima i proizvodnja kola u pojedinim zemljama ili u njihovom okruženju. Svetsko tržište automobila veoma je razvijeno, pa i lokalna proizvodnja, pre svega zbog raznih vrsta stimulacija, u znatnoj meri povećava mogućnost kupovine kola.

Tabela 19: Proizvodnja automobila u balkanskim zemljama

Red. br.	Država	2000	2005	2010	2011	2012	10/00	12/11
1	Rumunija	78.165	194.802	350.912	335.232	337.765	448,9	100,8
2	Slovenija	122.949	177.951	211.340	174.119	130.949	171,9	75,2
3	Srbija	12.740	14.179	18.033	11.023	11.032	141,5	100,1
4	Svega	213.854	386.932	580.285	520.374	479.746	271,3	92,2

Izvor: OICA Production statistics

Od zemalja koje su predmet analize ovog rada, samo se u Sloveniji i Srbiji proizvode automobili. Da li je i koliko je to uticalo na broj motornih vozila u njima i njihovom okruženju, nije moguće precizno utvrditi, ali već na prvi pogled sve ukazuje na to da je povoljno delovalo na rast tražnje. Opštepoznato pravilo da se kola najviše prodaju u zemljama u kojima se proizvode i u njihovom okruženju već je potvrđeno u svetu, ali treba imati u vidu da to nije uvek od presudne važnosti, jer postoje i drugi činioci, koji deluju obrnuto. U svakom slučaju, domaća proizvodnja i proizvodnja u okruženju nesumnjivo imaju određena preimućstva koja treba imati u vidu i u vezi s kretanjem tražnje i s razvojem tržišta osiguranja.

Veći stepen ekonomskog razvoja, visina BDP po glavi stanovnika i kupovna moć građana omogućavaju veću ličnu potrošnju, u koju spada i nabavka automobila, ali to ne znači da se kola manje prodaju u zemljama s niskom kupovnom moći građana. Imućniji građani uglavnom kupuju nove, veće i skuplje automobile, ali zbog toga što je vozilo postalo neizostavna potreba u svakodnevnom životu, građani s nižim životnim standardom nabavljaju jeftinija kola niže klase ili polovne automobile, što se u bogatijim sredinama veoma retko događa. Upravo da bi poboljšali svoju ekonomsku situaciju, građani su veoma često upućeni da nabave vozilo radi obavljanja proizvodne, trgovinske i uslužne delatnosti, ali i za veliki broj ostalih potreba. Kojom brzinom će se povećavati broj motornih vozila u pojedinim sredinama, neće zavisiti samo od životnog standarda, već i od drugih činilaca koje nameću razne vrste potreba, pre svega one koje mogu imati pozitivno povratno dejstvo kako bi se popravila porodična i lična ekonomska situacija. To kazuje da u narednom periodu veći faktor ograničenja može biti kretanje broja žitelja.

Bez obzira na očekivani rast životnog osiguranja, osiguranja lica od posledica nesrećnog slučaja (nezgode), dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja i nekih drugih vrsta neživotnih osiguranja – osiguranje motornih vozila će i u

narednom periodu zadržati prvo mesto po visini premije u svim zemljama u okruženju. Tome će pogodovati povećanje broja kola, povećanje visine premije osiguranja zbog povećanja šteta i promene strukture motornih vozila. Na rast premije kod pojedinih zemalja uticaće i usklađivanje osiguranja od auto-odgovornosti sa evropskim standardima, posebno što se tiče minimalne visine pokrića i ujednačavanja visine naknada za pojedine vidove šteta iz osiguranja od auto-odgovornosti. Tom cilju treba prilagođavati poslovanje osiguravajućih društava u svim zemljama u okruženju, uključujući i proširivanje regionalne saradnje u raznim oblastima, kao što su sledeće:

1. proširivanje i učvršćivanje međusobne saradnje, pored ostalog i stoga što određen broj osiguravača već radi na više tržišta na ovom prostoru
2. uspostavljanje veće saradnje u osiguranju od auto-odgovornosti radi međusobnog proširivanja i omogućavanja kretanja građana vozilima bez ograničenja i drugih formalnosti (ukidanje zelene karte i uvođenje registarske oznake kao dokaza o osiguranju od auto-odgovornosti između Bosne i Hercegovine, Makedonije i Srbije, tj. na način kako je 2006. godine uređeno između Crne Gore i Srbije)
3. proširivanje zaštite građana na ovim prostorima u ostvarivanju prava na naknadu štete u sopstvenoj zemlji ako je građanin pretrpeo štetu u drugoj zemlji, kao što je već uspostavljeno između Srbije i Crne Gore
4. proširivanje saradnje i zajednička borba protiv prevara u osiguranju motornih vozila, ali i šire, koje sve više uzimaju maha i dobijaju regionalni i međunarodni karakter
5. proširivanje saradnje garantnih fondova zaključivanjem bilateralnih sporazuma između ovih zemalja, kako su 2006. godine između sebe uradile Crna Gora i Srbija
6. proširivanje saradnje informacionih centara uključujući i zajedničku borbu protiv prevara u osiguranju motornih vozila i drugim vrstama osiguranja
7. organizovanje zajedničkih seminara, stručnih savetovanja i sličnih skupova na kojima bi se vršila uporedna analiza i razmenjivala dostignuta iskustva u osiguranju motornih vozila, kao i u drugim vrstama neživotnih osiguranja povezanih s motornim vozilima.

Zaključak

Industrija motornih vozila u savremenom svetu postala je jedno od najznačajnijih obeležja tehničko-tehnološkog i ekonomskog napretka. Automobil je neizbežna potreba savremenog društva, što je opšta karakteristika u celom svetu. Kola povezuju ljude, proizvode, usluge i doprinose poboljšanju života. Dostignuti stepen razvoja auto-industrije u potpunosti omogućava veoma brzo prilagođavanje potrebama tražnje na tržištu motornih vozila koja je, s manjim izuzecima, u stalnom porastu. Analiza osnovnih pretpostavki kretanja tražnje koja obuhvata demografsko kretanje, bruto društveni proizvod po glavi stanovnika i stepen motorizacije ukazuje na to da je perspektiva rasta broja motornih vozila u svetu i u našem okruženju veoma povoljna, a to će, uz određene razlike u obimu i dinamici u pojedinim zemljama, znatno uticati na proširivanje polja osiguranja.

Zbog velikog broja automobila i obaveznog osiguranja njihovih vlasnika od auto-odgovornosti, tržište osiguranja motornih vozila zauzima prvo mesto u neživotnom osiguranju, a u velikom broju zemalja i u ukupnim poslovima delatnosti osiguranja. To karakteriše i naše okruženje (zemlje nastale raspadom Jugoslavije). Podaci o visini premije osiguranja, o likvidiranim i rezervisanim štetama na motornim vozilima, nedvosmisleno ukazuju na veoma visoke apsolutne iznose i relativno učešće u odnosu na sve druge vrste neživotnih osiguranja.

Zbog velikog broja osiguranika, osiguranje motornih vozila ima veoma naglašen masovni karakter, a naročito obavezno osiguranje od auto-odgovornosti, što po pravilu povećava konkurenciju osiguravača. Pored velikog broja zaključenih ugovora o osiguranju, karakteriše ga i veoma širok obim poslova koji se odnose na broj, iznos i problematiku u vezi s prijemom, procenom, likvidacijom i isplatom raznovrsnih zahteva za naknadu štete. Tu su sudski sporovi, veštačenja, regresni zahtevi, izdvajanje doprinosa garantnom fondu obaveznih osiguranja u saobraćaju, finansiranje članstva u međunarodnom sistemu zelene karte auto-odgovornosti, borba protiv prevara, investiranje, plasman i ulaganje tehničkih rezervi i drugih sredstava osiguranja, kao i ostali poslovi koji prate zbivanja na tržištu osiguranja. Kada se ovome dodaju i poslovi drugih vrsta neživotnih osiguranja, koje su povezane sa osiguranjem motornih vozila, obim poslova je znatno širi, što povećava značaj osiguranja motornih vozila spram svih drugih vrsta neživotnih osiguranja. Pri tome treba imati u vidu i širi društveni značaj. To je, naime, naročito izraženo kod obaveznih osiguranja

u saobraćaju, gde se preko osiguranja pokriva samo deo šteta, a drugi, često veći deo čine društveno-ekonomske (socioekonomske) štete koje padaju na teret šire društvene zajednice. Upravo zbog toga, društvena zajednica je veoma zainteresovana za sveobuhvatan razvoj ovih vrsta osiguranja kako bi se pokrio što veći deo tih šteta. U tom pravcu uvode se nove vrste obaveznih osiguranja kao što je obavezno osiguranje prevoza opasnih materija, nekih oblika zaštite životne sredine i drugo. Šira društvena zajednica, po pravilu, preduzima opsežne mere za podizanje standarda i nivoa zaštite pre svega trećih oštećenih lica, kao što su direktive o osiguranju koje donosi Evropska unija. U tom pogledu, posebno mesto pripada direktivi kojom je zamenjeno pet prethodnih direktiva o osiguranju od auto-odgovornosti i koja je, pored neznatnog proširenja obima pokrića, znatno povećala minimalnu visinu pokrića za naknadu štete na licima i na stvarima. Mada se direktiva neposredno odnosi na Sloveniju i Hrvatsku, ona ima veliki uticaj i na sve ostale evropske zemlje. Izuzev visine pokrića, Srbija i Crna Gora prihvatile su sve standarde ove direktive, i to uskoro treba očekivati u Bosni i Hercegovini i u Makedoniji.

I pored velikih sličnosti i znatne tržišne povezanosti delatnosti osiguranja na ovim prostorima, postoje određene razlike kako po sadržini tako i po kvalitetu pružanja usluga. Zbog toga je od velike koristi uporedna analiza dosadašnjih iskustava jer se analizom različitih rešenja i korišćenjem najbolje prakse može unaprediti poslovna politika društava za osiguranje radi poboljšanja kvaliteta pružanja usluga, te postizanja većeg obuhvata i boljih rezultata poslovanja.

Literatura

- Agencija za osiguranje Bosne i Hercegovine: Statistika tržišta osiguranja u Bosni i Hercegovini
- Agencija za nadzor osiguranja Crne Gore: Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori
- Агенција за супервизија на осигурување Републике Македоније: Извештаи за обемат и садржината на работа на Друштвата за осигурување
- Agencija za osiguranje Republike Srpske: Izveštaj o stanju u sektoru osiguranja Republike Srpske
- Agencija za zavarovalni nadzor Slovenije: Annual Report, Report on business performance of the insurance industry
- Cerović, M: Osiguranje motornih vozila – tendencije razvoja, Privredna akademija Novi Sad, 2012.

- Hrvatski ured za osiguranje: Tržište osiguranja u RH
- Национално биро за осигурување Македоније: Осигурителен билтен на Р. Македонија
- Narodna banka Srbije: Sektor za nadzor nad obavljanjem delatnosti osiguranja, Podaci o poslovanju društava za osiguranje
- Slovensko zavarovalno združenje, Statistični zavarovalniški bilten
- Udruženje – nacionalni biro osiguravača Crne Gore: Podaci o osiguranju
- Udruženje osiguravača Srbije: Finansijski rezultati poslovanja društava za osiguranje
- Wikipedia, List of countries by per capita values
- www.cea.net: CEA Insurers of Europe, Annual Report
- www.oica.net: OICA Production Statistics
- www.un.net: UN World Population Prospects, the 2010 Revision
- [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_post_and_future_GDP_\(nominal\)](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_post_and_future_GDP_(nominal))

Summary

The Effect of Automotive Industry Development on Importance of Motor Insurance Market (Part II)

Milan Cerović, PhD

In general terms vehicles, especially passenger cars, had a powerful effect on change in social, family and personal life of people worldwide. Motor vehicle is no longer considered a luxury as it was in the past. Nowadays, motor vehicle is required to meet everyday needs of a modern man. The age of cars is not over yet. It keeps progressing and growing in terms of technical and technological development of automotive industry and constant increase in number of cars, thus having a positive effect on motor insurance development and other insurance lines dealing with motor vehicles.

This paper analyses the development of automotive industry in Serbia and worldwide, depending on demand trends which are influenced by many factors. Most important factors are achieved level of motorization, demo-

graphic trends and standard of living measured by gross domestic product per capita and purchasing power of citizens. Past dynamic development of automotive industry and data and projections of basic assumptions that define the demand trends indicate that it is realistic to expect growing demand and increase in number of motor vehicles, which would favour further development of automotive industry and motor insurance, as well as other nonlife insurance lines dealing with motor vehicles worldwide, in Serbia and the region.

Having considered the development of automotive industry and number of vehicles, it can be concluded that the significance of motor insurance is on the increase worldwide. Apart from cars, many other things related to motor vehicles may become subject matter of insurance, such as Motor Third Party Liability Insurance, which is compulsory insurance worldwide. The scope of motor insurance is the greatest when compared to other nonlife insurance lines, which is particularly noticeable in some countries worldwide, in Serbia and the region. For the purpose of further development of this insurance segment, due to the significant scope and numerous similarities and some differences in practice of motor insurance, this paper analyses some of the main indicators of business results in countries formed after the dissolution of Yugoslavia.

*Language-edited by: **Silvija Beko***

UDK:368.10+614.841.3:726.717.74

Prof. dr Milovan B. Vidaković,

predsednik Društva inženjera i tehničara za upravljanje rizicima DITUR

POŽAR U MANASTIRU HILANDAR

U članku se obrađuje nastanak i istorijski razvoj manastira Hilandar, uz osvrt na dolazak Srba na Balkan i istorijsku ulogu dinastije Nemanjića. Požaru u manastiru 2004. godine posvećena je posebna pažnja, a autor daje i odgovor na pitanje kako se ubuduće treba zaštititi u sličnom slučaju.

Hilandar je i dalje izložen istoj opasnosti. Stoga je neophodno stvoriti uslove za dopremanje dovoljne količine vode. Rezervoar mora imati potreban kapacitet i u pogledu količine i u pogledu pritiska vode. Takođe, neophodno je uspostaviti požarne sektore kako bi se vatra ograničila na manji prostor. Svaki rekonstruisani objekat, po visini, treba da predstavlja poseban požarni sektor. Prelazi između požarnih sektora moraju se obezbediti požarnim vratima. Najzad, monahe u manastiru neophodno je pripremiti, tačnije obučiti za slučaj da požar ponovo izbije, a važno je i da se nabave vatrogasna odela i aparati za disanje.

Ključne reči: *Hilandar, požar, prevencija*

Istorijski podaci o nastanku manastira Hilandar

Hilandar je srpski manastir osnovan u 12. veku na poluostrvu Halkidiki u Grčkoj. Manastir se nalazi na Atosu, koji je jedan od tri „prsta“ Halkidikija. Atos se od 33. godine posle Hrista, kada se na njega iskrcala Bogorodica tokom jake bure na moru, naziva Sveta Gora. Prema predanju, Bogorodica je srušila Apolonov kip na planini, koja dominira poluostrvom (2.011 m). Tada je Bogorodica obznanila da je ona poslednja žena koja je kročila nogom na svetu zemlju i da nijedna druga žena ne sme na nju da kroči.

Pre tih događaja, na poluostrvu su se smenjivali Grci i Rimljani ostavljajući tragove svog bitisanja po čitavom tom pitomom kraju. Svetoj Gori je priznata autonomnost Londonskim ugovorom 1913. godine, što je potvrđeno ugovorom u Lozani 1926.

Danas postoje podaci o nastanku Hilandara, drugog po veličini manastira na Svetoj Gori. Sagledavajući pre svega istoriju Srba, naroda čijoj baštini pripadaju manastir i zemljište od oko 10.000 hektara oko njega – a to je petina celog poluostrva – može se stvoriti i slika o tome kako je takav manastir mogao da nastane izvan Srbije.

Hilandar je, kao srpski manastir, osnovala dinastija Nemanjića, koja je vladala od 1171. do 1371. godine. Tu nastaje problem oko pitanja da li dinastiju Nemanjića treba smatrati prvom srpskom dinastijom, kako nam neki istorijski podaci sugerišu, ili čak pedeset trećom dinastijom kod Srba.

Istorijski podaci o Srbima na Balkanu datiraju iz perioda 2.000 godina pre Hrista. U to vreme poluostrvo Balkan nije se zvalo Balkan, već Helm, tj. Helmsko poluostrvo, po planini Hemus (Stara planina). Interesantno je da je poluostrvo vekovima nosilo ime Helm, sve do Berlinskog kongresa 1878. godine, kada je usvojeno ime Balkan, po turskoj kovanici. Ime Balkan došlo je, opet, po planini Balkan, koja se pre Turaka zvala Hemus.

Veliki broj naših istoričara, na bazi šturih dokumenata, otvara novu stranicu istorije postavljajući antičke Srbe u sasvim druge granice i istorijske trenutke. Ako prihvatimo dokaze već zaboravljene i vrlo često namerno preskočene istorije indoevropskog naroda Srba, dolazimo do nekih otkrića koja vode ka dinastiji Nemanjića i stvaranju Hilandara.

Prema tim podacima, širenje Srba po Evropi 2.000 godina pre Hrista dovelo je takozvane Dačke Srbe na poluostrvo Helm, gde se i danas nalaze. Određena plemena Srba u tom periodu prelazila su velika rastojanja, pa se danas

nalaze čak na Siciliji, u Francuskoj i, kao Zorbi, u Nemačkoj.

Za Srbe su od 240. do 230. godine pre Hrista, u vreme kralja Argona (Sargon ili Serbon), u spisima korišćena sledeća imena: Srbi, Iliri, Sorbi ili Veneti. Država pod srpskim kraljem Argonom zvala se Zonara i predstavljena je kao „Srpska imperija“. U periodu od 229. do 168. godine pre Hrista Rimljani počinju da osvajaju Jadransku Srbiju. Konačna vlast Rimljana nad Srbima utvrđena je devet godine posle Hrista. U rimskim dokumentima Srbi se u tom periodu zovu Ilirima ili Venetima, što su nazivi iz grčkih izvora.

Zabeleženo je da je prva srpska država stvorena 461. godine pod carem Markelinom, rušenjem vlasti Rima, a prva srpska dinastija na poluostrvu Helm (Balkan) bila je pod carevima dinastije Svevladović od 490. do 641. godine. Po nekim istoričarima, prestonica dinastije Svevladović bio je grad Skadar. Interesantno je spomenuti da prvi car iz dinastije Svevladović potiče od Lužičkih Srba, to jest Zorba, kako ih danas zovu u Nemačkoj. To je donekle normalno jer se u to vreme još nisu bili pojavili Mađari, pa je postojala direktna veza između Srba na poluostrvu Helm i onih u srednjoj Evropi.

Kako su Srbi već tada primili hrišćanstvo, a nisu se dali lako pokoriti, vizantijski car Justinijan, u želji da potčini Srbe, osniva Pečku arhiepiskopiju 549. godine. Osnovna ideja bila je da se, preko arhiepiskopije u gradu Peći (danas grad na Kosovu), Srbi drže pod kontrolom istočnog carstva.

Srpski car Vladan (568–590) prenosi prestonicu iz Skadra u Solin 575. godine. U to vreme car Vladan u srpsku državu prima Bugare na njihov zahtev.

Šeststo godina posle Hrista, na Helm upadaju Avari i 639. godine uništavaju prestonicu Solin. Godine 641. srpski vojvoda Svetimir proteruje Avare iz Srbije i kruniše se u Skadru. Istorijski podaci govore da se 711. godine osniva srpska dinastija Svetimirovića, koju nastavlja Svetimirov sin Budimir. Posle dinastije Svetimirovića, srpskom zemljom vlada dugoveka dinastija Oštriovića, od 794. do 865. godine. U jednom periodu dinastija Oštriovića je ugašena, da bi se ponovo uspostavila 926. i trajala do 1171. godine.

Godine 858. odigrava se i jedan događaj bitan za Srbe i njihovu pismenost. Dva Srbina – Ćirila i Metodija iz Soluna – pozvao je knez Moravske (današnja Češka i Slovačka) Rastislav da opismene narod novim pismom. Na svom povratku prema Solunu zadržavaju se u Srbiji, koja prihvata azbuku koju danas, po Ćirilu, nazivamo ćirilica. Do tada su Srbi koristili vinčansko pismo (nazvano po kulturi nastaloj u mestu nedaleko od Beograda).

Posle dinastije Oštriovića pojavljuje se Dinastija Nemanjića koja osniva

pravoslavni manastir na Svetoj Gori pod imenom Hilandar. Za vreme dinastije Nemanjića, Srbija postaje jaka i bogata država na Helmu. Otac Nemanja imao je tri sina: Vukana, Stefana i Rastka.

U tom periodu nastupa raskol istočne i zapadne crkve, pa se to odražava i na Srbiju. Srbija je bila u sredini, između suprotstavljenih strana, pa su se dešavali čudni obrti u prihvatanju istočne ili zapadne crkve. Tako se desilo da je najmlađi sin Rastko pobegao na Svetu Goru, koja je bila pod uticajem istočne crkve, i tamo se zamonašio pod imenom Sava, dok su njegova braća Stefan i Vukan ostali da vladaju Srbijom i Bosnom, naslonjeni na zapadnu crkvu i papu. Štaviše, najstariji brat Stefan krunisao se kao srpski kralj i bio ustoličen papinim blagoslovom. Posle nekoliko godina, Stefan Prvovenčani prima još jednu krunu od istočne crkve, u čemu mu je pomogao brat – monah Sava.

Na Svetoj Gori, najmlađi sin sačekuje oca, koji se, u poznim godinama, krajem 12. veka, pred smrt zamonašuje i dobija ime Simeon Mirotočivi. Njih dvojica su u to vreme živeli u grčkom manastiru Vatoped. Kako je dinastija Nemanjić bila bogata, to su, u dogovoru s monasima manastira Vatoped, preuzeli taj stari, već 80 godina napušteni manastir i obnovili ga kao srpski manastir Hilandar. Njihovim radom i zalaganjem, a pre svega kupovinama, veličina hilendarske zemlje danas se procenjuje na 10.000 hektara, što je petina teritorije Svete Gore. U sastav Hilandara ulazi i Manastir Svetog Vasilija iz 9. veka, udaljen od Hilandara tri kilometra. Taj manastir nalazi se na samoj morskoj obali.

Ime manastira Hilandar ima nekoliko korena. Može se smatrati da je najbliže istini da je to bio prostor s crkvom koju je u vlasništvu imao jedan trgovac po imenu Georgije Hilandarijus. Prvi izgrađeni delovi manastira, u vreme trgovca Hilandarijusa, potiču iz 9. veka.

Po preuzimanju manastira, Sava i Simeon ulažu velike napore u obnovu manastira kao središta srpske duhovnosti. Tako danas za Hilandar kažu da je carstvo bez krune, država bez vojske, zemlja bez žena, bogatstvo bez novca, mudrost bez škole, kuhinja bez mesa, molitva bez prestanka, neprekidna veza s nebesima, slavopoj Hristu bez umora, i smrt bez žaljenja.

Manastir nastavlja da gradi srpski kralj Milutin 1303. godine. On na temeljima stare crkve podiže novu, veću Crkvu Vavedenja Presvete Bogorodice, i trpezariju. Trpezarija je dobila svoj današnji izgled tek mnogo godina kasnije, 1621.

Izgradnju nastavlja car Lazar. Kako se crkva pokazala mala za toliki broj monaha i gostiju, dograđuje se priprata ili drugi brod crkve, 1380. godine.

Godine i vekovi prolaze. Manastir postaje sve veći i pretvara se u tvrđavu s kulama. To je bilo neophodno jer je u to vreme bilo dosta gusara u Sredozemlju, a bogati manastiri kao što je Hilandar imali su velike i značajne riznice s blagom. Jedno od najvećih bogatstava manastira bila je i stara biblioteka sa ogromnim fondom knjiga, ikona i skulptura svih dinastija u srpskoj istoriji na Helmu. Sve do današnjeg dana to bogatstvo mamilo je pljačkaše. To mesto nije samo simbol državnosti Srbije, već i dokument srpske nacije kroz vekove na poluostrvu Helm i u Evropi. Možda se ovde može doći do razloga nastanka požara u manastiru 2004. godine.

Posledice požara u manastiru Hilandar

Požar u manastiru Hilandar izbio je tokom noći. Konstrukcija objekata građenih u 9. veku i dograđivanih tokom vekova bila je pogodna da se požar brzo širi bez ikakvih prepreka sa objekta na objekat u nizu. Krovna konstrukcija bila je od kamenih ploča, ali ispod njih su se nalazile stare grede koje su nosile krov i spratnu konstrukciju. Požar se prenosio preko krova, da bi se spuštao nadole. Prenosnje požara nadole po spratovima izazvale su zapaljene grede koje su se obušavale. Tokom noći čitav veći deo kompleksa manastira bio je u plamenu. Na kraju, plamen se zaustavio na zidu stražarske kule, koju je izgradio Sveti Sava. Kula je bila mnogo viša od ostalih zgrada u nizu, tako da plamen nije mogao da dostigne krov i nastavi da gori. Drugim rečima, kula je bila idealan požarni zid na kome se požar zaustavio.

S druge strane kruga manastirskih zgrada nalazila se stara trpezarija, znatno niža od kule. Kako je požar počeo blizu nje na visokoj manastirskoj zgradi, to je tokom spuštanja na donjem spratu imao najnižu temperaturu, koja je zagrejala zidove trpezarije i uništila stare freske, ali nije prenela požar na samu trpezariju.

Zgrade koje je zahvatio požar doživele su velika oštećenja, i kako je ostala samo kamena konstrukcija, postojala je opasnost od rušenja. Jedan deo fasade, brзом intervencijom pomoću metalne konstrukcije, zaštićen je od pada, dok se jedan deo urušio. Čelične stubove za obezbeđenje fasade poklonila je Grčka.

Vatrogasna intervencija je bila slaba i nedorasla ovakvim dimenzijama požara. Vatrogasno vozilo Svete Gore stiglo je na mesto požara tek posle više

časova, jer na poluostrvu ne postoje pravi putevi. Sam Hilandar se vekovima snabdeva vodom iz bunarā koji nemaju kapacitet za bilo kakvo ozbiljno gašenje.

Uzrok požara i do danas je ostao tema za diskusiju. Njegovo izbijanje istraživale su ekipe grčke kriminalističke policije, pa odgovor o uzroku nije kompletno razjašnjen. Za sada postoje dve verzije, od kojih je prva da je u staroj zgradi iz 9. veka napukao dimnjak koji se te noći ložio i da je toplota zahvatila stare drvene grede. Radnici koji su raščićavali zgarište, međutim, tvrdili su da su te grede oko dimnjaka ostale netaknute.

Drugi izvori, istina nezvanični, ali više puta spomenuti, govore da je te noći požar počeo na najmanje dva mesta. Jedan od izvora je i nemački sajt posvećen Hilandaru. Tu se kaže da je požar podmetnut. U prilog tome govori da je u isto vreme, u razmaku od dva-tri dana, na Kosovu bilo zapaljeno više desetina hrišćanskih crkava i manastira iz perioda 12. i 13. veka. Koincidencija tih događaja u istom mesecu vrlo je čudna.

Oblici zaštite od požara manastira Hilandar

U oktobru 2010. autor ovog članka dobio je poziv od Saveta Hilandara da dođe na Svetu Goru kako bi mogao da pomogne oko zaštite od požara manastira tokom rekonstrukcije starih izgorelih zgrada. Tokom priprema za putovanje uputio je poziv Mihaelu Šnelu iz Kelna, zaposlenom u Udruženju nemačkih osiguravača (VdS) i takođe članu Konfederacije zaštite od požara Evrope (CFPA), kao i poznatom fotografu prof. Manfredu Cimermanu da ga prate na ovom putovanju.

Ono što impresionira pri prvom koraku posle silaska sa broda na Svetu Goru jeste osećaj da ste se vratili u 12. vek.

Na ulazu u Hilandar eksperte je sačekao otac Teodor, koji im je bio domaćin tokom čitavog boravka na Svetoj Gori. Posle upoznavanja s požarom u Hilandaru, svi zajedno počeli su da istražuju koji bi oblici zaštite od požara mogli da se primene na rekonstruisanim delovima manastira. Odmah je bilo jasno da konstrukcija manastira iz perioda od 9. do 14. veka nema nikakve zaštite od požara. Da situacija bude još teža, rekonstrukcija je morala da isprati sve postupke gradnje iz tih vekova. Drugim rečima, obnovljeni objekti moraju potpuno da izgledaju kao u periodu gradnje. To je zahtevalo da se zaštita od požara

tako pripremi da ni u jednom elementu ne narušava sisteme gradnje i izgled objekata iz prohujalih vekova.

Zato je drvena konstrukcija krova, tokom restauracije, premazivana retardantima kako bi se požarna otpornost povećala. Takođe su predviđeni šprinkleri u potkrovlju kako bi se obezbedilo gašenje eventualnih požara na krovnoj konstrukciji. Postavljanje šprinklerske instalacije u potkrovlju sigurno je dobar potez, ali ne i dovoljan, jer se smatra da se čitav požarni sektor, a ne samo neki njegovi delovi, mora kontrolisati šprinklerima. To znači da se čitav objekat u jednom požarnom sektoru mora pokriti mlaznicama. Ovo rešenje je za Hilandar odlično ako se u vidu ima da sistem može da kontroliše požar automatski, bez potrebe za vatrogasnim jedinicama i obučanim osobljem.

Da bi se požar mogao kontrolisati šprinklerima, prvo osnovno pitanje bila je količina i pritisak vode na lokaciji. Do samog požara, Hilandar je dobijao vodu iz bunara. Jedini način da se to pitanje reši bio je da se izgradi rezervoar dovoljnog kapaciteta na jednom od brda oko Hilandara. Rezervoar mora da zadovolji količinu vode za gašenje dugo najmanje jedan čas, uz pritisak od sedam bara. Prema saznanjima autora ovog članka, uz velike peripetije oko dozvole za izgradnju rezervoara, on je završen 2012. godine.

Drugo pitanje je bilo pravljenje požarnih sektora kako bi se vatra ograničila na manji prostor kod rekonstruisanih zgrada. Požarni sektori su tako predviđeni da svaki segment rekonstruisanog objekta po visini predstavlja poseban požarni sektor. Prelazi između njih obezbeđeni su požarnim vratima. Spratovi nisu deljeni kao požarni sektori jer to nije dozvoljavala rekonstrukcija stare gradnje. Pretpostavka je da su i na nivou krova predviđeni požarni zidovi kako bi se na taj način presekao mogući put širenja požara. Izboru materijala za gradnju posvećena je posebna pažnja, ali uvek prema zahtevima rekonstrukcije starih objekata. Prvi put tokom rekonstrukcije pažnja je posvećena javljačima požara, uz obavezan zahtev da od tih instalacija ništa ne bude vidljivo kako se ne bi narušio izgled zdanja.

Treće pitanje posvećeno je pripremanju samih monaha za dejstvo u slučaju požara, jer se pokazalo da oni, u uslovima kakvi postoje na Svetoj Gori, mogu da se oslone samo na svoju obučenost za intervenciju i gašenje. Zato su nabavili vatrogasna odela i aparate za disanje.

Tokom posete održano je tročasovno predavanje radnicima na rekonstrukciji, uz stavljanje naglaska na požare tokom izgradnje.

Tokom posete Hilandaru, prof. Vidaković i Mihael Šnel obišli su sve pro-

storije koje nisu bile ugrožene požarom, kao što su trezor, biblioteka, crkva, podrum vina, Manastir Svetog Vasilija i trpezarija. Primedbe su date usmeno tokom pregleda pojedinih prostora. Zaključak o predlozima i pronađenim manjkavostima napisao je prof. Vidaković u svom izveštaju Savetu manastira Hilandar posle povratka iz posete.

Prof. Malfred Cimerman je tokom rada na zaštiti od požara iskoristio vreme da fotografiše manastir Hilandar. Prelepe fotografije fresaka, crkve, objekata i požara ostaće kao dokument jednog vremena. Postojala je ideja da se napiše monografija o Hilandaru na više jezika kako bi se čitavom svetu prikazao biser srpskog naroda i njegove duhovne kulture. Nažalost, i pored dugih razgovora s Narodnim muzejom o organizovanju predavanja i prikazivanju fotografija u Galeriji fresaka, ideja do danas nije sprovedena u delo. Predavanje prof. Vidakovića i prikaz slika prof. Malfreda Cimermana sigurno bi obezbedio dovoljno sponzora za jednu tako bitnu monografiju. Nažalost, krizna vremena odložila su sve to za bolje dane. Autor članka se nada da će te prelepe fotografije jednog dana ipak biti dostupne čitavom svetu u monografiji o Hilandaru koja bi se pojavila na više jezika.

Literatura

1. Vidaković, M: Požar i arhitektonski inženjering, Fahrenheit Beograd, 2009.
2. Deretić, J: Zapadna Srbija, Romanov, Banja Luka, 2009.
3. Milojević, M. C: Odlomci istorije Srbije, Beograd, 1872.
4. Dr Olga Luković Pjanović, Srbi, narod najstariji, 1990.
5. Bulić, V: Simeonov pečat, Laguna, 2012.
6. Vidaković, M: Izveštaj Sveštenskom saboru manastira Hilandar, Beograd, 2010.
7. Vidaković, M: Požar Hilandara, predavanje na Univerzitetu Magdeburg, Magdeburg, 2013.
8. Vidaković, M: Požar Hilandara, predavanje na Generalnoj skupštini CFPA-E, Antwerpen, 2013.
9. Vidaković, M: Požar Hilandara, predavanje na Arhitektonskom fakultetu, Beograd, 2013.

UDK:368.10+614.841.3:726.717.74

Prof. Milovan Vidaković, PhD

President of the National Organization of Engineers and Technicians for Directing Fire Risks - DITUR

FIRE AT HILANDAR MONASTERY

The Article describes the formation and development of the Hilandar Monastery in view of the arrival of Serbs on the Balkans, including the historical role of the Nemanjić dynasty. Special attention is dedicated to 2004 fire at the Hilandar Monastery; moreover, the author gives instructions for the protection against similar situations in future.

The Hilandar Monastery is still exposed to the same peril. Therefore, it is necessary to create conditions for the supply of sufficient water amount. The water tank must have a required water quantity and pressure capacity. Also, it is necessary to install fire sections, in order to restrict the fire to a smaller area. Each restructured building should, by its height, represent a separate fire section. The crossings between the fire sections have to be secured by fire doors. Finally, the monks in the monasteries need to be prepared and/or trained to act in case of a re-occurrence of fire. It is also important to provide for firefighting suits and breathing apparatus.

Key words: *Hilandar, fire, prevention*

Hystorical Data on Hilandar Monastery Formation

Hilandar is a Serbian monastery established in the 12th century on the Chalkidhiki peninsula in Greece. The monastery is located on Athos, one of the Chalkidhiki's three fingers. Since the 33rd year after Christ, when the Mother of God landed on Athos during a strong sea storm, it has been called the Holy Mountain. By tradition, while landing, the Mother of God knocked down the Statue of Apollo, located on the mountain and dominating the peninsula (2.011 m). At that moment, the Mother of God proclaimed that she was the last woman to have stepped on the Holy Land, and no other woman should ever step on it again.

Before these occurrences, the peasants, the Greeks and Romans, inhabited the peninsula in turn, leaving trails of their existence throughout this tame area. The Holy Mountain was granted independence under the Treaty of London (1913); this was confirmed under the Lozana Contract (1926).

There is some information, today, on how the Monastery Hilandar, the second biggest Monastery on the Holy Land, was formed. Studying, above all, the history of the Serbs, the nation of whose historical heritage the Monastery and approximately 10,000 ha of the surrounding land (which is one fifth of the entire peninsula) form part, we can get a picture on how such a Monastery could have been created outside the boundaries of Serbia.

Hilandar, as a Serbian Monastery, was founded by the Nemanjić Dynasty, ruling from 1171 to 1371. An issue is whether the Nemanjić dynasty should be considered the first Serbian dynasty or, as some historical data suggest, the fifty third.

The historical data on the Serbs inhabiting the Balkans date back to the period of 2,000 years B.C. In that period, the Balkan Peninsula was not called the Balkans, but Helm, after the Hemus Mountain. It is interesting that the peninsula has been called Helm for many centuries, until the Congress of Berlin in 1878, when the name Balkans was adopted, after a Turkish coin word. The name Balkans, again, was given after the Balkan Mountains, which used to be called the Hemus before the Turks appeared.

On the basis of scanty documents, many of our historians have opened a new page of history, placing the ancient Serbs within completely different borders and historical moments. If we accept the evidence of already forgotten and, very often, intentionally disregarded history of the Serbs as Indo-European nation, we come to some discoveries which lead back to the Nemanjić dynasty and formation of the Hilandar Monastery.

According to such data, the settling of Serbs in Europe, 2,000 years B.C, brought the so called Dacian Serbs to the Helm peninsula, where they still live. In that period, some Serbian tribes used to cross big distances; today, therefore, the Serbs can be found even as far as Sicily, France and Zorba, in Germany.

In the documents of the period 240 to 230 year B.C, during the reign of the king Argon (Sargon or Serbon), the Serbs were referred to as Serbs, Illyrians, Sorbs or Veneti. The state under the reign of the Serbian king Argon was called *Zonara* and was represented as a „Serbian empire“. From 229 until 168 B.C, the Romans started conquering the Adriatic Serbia. The full control of the Romans over the Serbs was established nine years A.D. In the Roman documents, the Serbs of that period were referred to as the Illyrians or Venets; those titles were of the Greek origin.

The first Serbian state is recorded to have been established in 461, under the reign of Markelin the Emperor, by overthrowing the authority of Rome; the first Serbian dynasty on the Helm peninsula (the Balkans) was under the emperors of Svevladović dynasty from 490 to 641. According to some historians, the capital of the Svevladović dynasty was the town of Skadar. It is interesting to mention that the first emperor of the Svevladović dynasty descended from the Lusatian Sorbs and/or the Zorbs (as they are nowadays called in Germany). This was, somehow, natural, since the Hungarians did not yet appear; thus, the Serbs of the Helm peninsula were directly linked to the Serbs of the Central Europe.

As the Serbs had already received Christianity and were not easy to conquer, Justinian, the Byzantine emperor, wishing to conquer the Serbs, founded the Peć Archiepiscopacy, in the year 549. The basic idea was, through the Archiepiscopacy and the town of Peć (which now belongs to the territory of Kosovo), to keep the Serbs under control of the Eastern Empire.

In 575, the Serbian emperor Vladan (568–590) moved the capital from Skadar to Solin. In that period, the emperor Vladan received Bulgarians into the Serbian State, at their request.

Six hundred years A.D, the Helm was colonized by the Avars who, in 639, destroyed the capital of Solin. In 641, Svetimir, the Serbian duke, banished the Avars from Serbia and crowned himself in Skadar. According to the historical data, the Serbian dynasty Svetimirović was established in 711; it was continued by Budimir, the son of Svetimir. After the Svetimirović dynasty, Serbia was governed by the long-lived Oštriović dynasty, from 794 to 865. At one moment,

the dynasty of Oštriović was extinguished, only to be re-established again in 926 and last to 1171.

In 858, an important event occurred for the Serbs and their literacy. Two Serbs of Salonika, Cyril and Methodius, were called by Rastislav, the prince of Moravia (modern Czech and Slovakia), to bring people to literacy by a new script. On their way back to Salonika, they stayed in Serbia, where the people accepted the new script (today called the Cyrillic, after Cyril). Until that moment, the Serbs had been using the Vinca script (named after the culture which originated at a place in the vicinity of Belgrade).

After the Oštriović dynasty, the Nemanjić dynasty came to the scene; they founded the Hilandar Monastery on the Holy Mountain. Under the rule of the Nemanjić dynasty, Serbia became a strong and wealthy country on the Helm. The father, Nemanja, had three sons: Vukan, Stevan and Rastko.

In that period, the East-West chism occurred, which affected Serbia as well. The country was in between the conflicting parties, which caused strange alterations in the acceptance of the East or Western Churches. Thus, the youngest son, Rastko, ran to the Holy Mountain, which was under the influence of the East Church; there, he entered a monastic order, under the name of Sava. His brothers, Stevan and Vukan, on the other hand, stayed to reign over Serbia and Bosnia, relying upon the Western Church and the Pope. Moreover, the eldest brother Stevan was crowned Serbian king and inaugurated under the Pope's blessing. A few years later, *Stefan Prvovenčani* received another crown from the East Church, by help of his brother – the monk Sava.

At the end of the 12th century, on the Holy Mountain, the youngest son greeted his father who, in his declining years and before death, entered the monastic order under the name of *Simeon Mirotočivi*. The two of them lived in a Greek monastery, Vatoped. As the Nemanjić dynasty was wealthy, they arranged with the Monks of the Vatoped to take over that old and (for as much as 80 years) abandoned monastery and restore it into a Serbian Hilandar Monastery. Owing to their work and dedication, and, above all, land purchasing, the area of the Hilandar Monastery is today estimated at 10,000 hectares, which forms one fifth of the territory of the Holy Land. The Hilandar Monastery includes the Monastery of St. Basil, originating from the 9th century, located three kilometres away from Hilandar, at the mere seashore.

The name of Hilandar has a few roots; most probably, it meant the area with a church, owned by a trader named Georgie Hilandarius. The first built parts

of the Monastery, under the trader Hilandarius, date back to the 9th century.

Upon taking over the Monastery, Sava and Simeon made great efforts to restore it as a centre of Serbian spirituality. As a result, the Hilandar Monastery is nowadays known as an empire without a crown, state without an army, country without women, wealth without money, wisdom without school, kitchen without meat, prayer without stopping and death without remorse; an everlasting link with the Heavens and a tireless song of praise to the Christ.

The building of the Monastery was carried on by the Serbian reign Milutin, in 1303. On the foundations of the old church, he built a new, bigger church- *The Ascension of the Holy Mother of God* and a dining hall. The dining hall gained its modern look only many years after, in 1621.

The construction was continued by tsar Lazar. Since the Church turned out to be small for such a big number of monks and visitors, the narthex and/or the second nave was built in 1380.

The years and centuries passed. The Monastery grew bigger and turned into a fortress with the towers. This was necessary, since groups of pirates ravaged the Mediterranean in those times, whereas the rich monasteries, such as Hilandar, owned huge and considerable treasuries. The Monastery's biggest wealth includes the old library with a huge fund of books, icons and sculptures of all dynasties of Serbian history on Helm. Until today, that wealth has attracted the robbers.

The Hilandar Monastery is not only a symbol of Serbian sovereignty, but also a document of Serbian nation inhabiting the Helm peninsula and Europe through centuries.

Perhaps, at this moment, we have come to the reason of fire occurring at the Hilandar Monastery in 2004.

Effects of Fire at Hilandar Monastery

Fire at Hilandar Monastery broke out during the night. The construction of the buildings, erected in the 9th century, with the addings built throughout the following centuries, was suitable for the fast spreading of fire, without any obstacles between the buildings in a range. The roof construction was built of the stone panels; however, below them, there were old girders carrying the roof and the floor. The fire spread from the roof downward. Spreading of the fire

downward, to the floors, was caused by the collapsing burning girders. Later during the night, the biggest part of the Monastery complex was burning. At the end, the fire stopped at the wall of the Guard Tower, built by the St. Sava. The tower raised high above other buildings in the range; the fire, therefore, could not reach the roof and spread. In other terms, the tower was the ideal fire wall, where the fire stopped.

On the other side of the monastery buildings circle, there was the old dining hall, much lower than the tower. As the fire broke out in the vicinity of the hall, at a high monastery building, while spreading downstairs, it reached the lowest temperature, which heated the walls of the dining hall and destroyed the old frescos; however, it was not enough to allow the fire to spread onto the dining hall itself.

The buildings caught up by fire suffered huge damages; as the stone structure itself remained, there was a danger of collapsing. Fast supported by a metal construction, a part of the facade was saved from collapsing, whereas another part collapsed. Steel pillars for supporting the facade were donated by Greece.

The intervention of firefighters was weak and insufficient for the fire of such dimensions. The fire engine of the Holy Mountain arrived at the fire location after a few hours (since there are no actual roads on the peninsula). Moreover, the Hilandar Monastery has, for centuries, supplied itself with water from wells, which have no capacity for any serious firefighting.

The cause of fire has, until nowadays, remained a theme for discussion. Its bursting was investigated by the teams of the Greek crime-investigating police, without a complete answer as to the cause of fire. For now, there are two versions: according to the first, the chimney of the furnace of old 9th century building, which was stoked that night, cracked and the heat spread onto the old wooden buildings. However, the workers who cleared up the ashes claimed that the girders surrounding the chimney were unharmed.

According to other, unofficial but often quoted versions, the fire broke out that night at two locations, at least. One of these versions was supplied by a German website dedicated to the Hilandar Monastery; according to them, it was arson. This has been supported by the fact that on Kosovo, almost simultaneously (within two or three days), dozens of Christian churches and monasteries, dating back to the 12th and 13th centuries, was set on fire. The coincidence of these events, occurring in one month, is very strange, indeed.

Types of Fire Protection of Hilandar Monastery

In October 2010, I was called by the Council of Hilandar to come to the Holy Mountain and help at installing the fire protection while reconstructing the old, burned down monastery buildings. While preparing for the journey, I called Mr Michael Schnell from Cologne, employed with the German Insurance Association and the member of the Confederation of Fire Protection Association (CFPA) Europe, and a well-known photographer Prof. Manfred Zimmermann.

What impresses you immediately after disembarking the ship at the Holy Mountain, is that you suddenly find yourself in the middle of the 12th century. To tell the truth, the jeeps were waiting to drive us to the Hilandar, but everything else was unreal for the modern times.

At the entry of the Hilandar Monastery, we were awaited for by the father Theodor, who was our host during the entire stay at the Holy Mountain. After getting the information about fire at the Hilandar Monastery, we started to explore the forms of fire protection that could be installed into the restructured parts of the Monastery. It was clear at the first glance, that the Monastery building, originating from 9th to 14th century, had no fire protection at all. To make the situation more difficult, the restructuring procedure had to cover all the construction steps from the mentioned centuries. In other words, the restructured buildings had to appear completely the same as when they were first built. This required that the installed fire protection did not disturb, in any detail, the systems of construction and the appearance of the buildings from the past centuries.

This is why the wooden roof structure was, during the reconstruction, coated with the retarders - in order to increase the fire resistance. Also, it was planned to install the sprinklers into the attic, so as to ensure the extinguishing of any possible fire occurring on the roof structure. Installing sprinklers in the attic was, certainly, a good step, but not sufficient; the entire section, not only some parts, need to be controlled by sprinklers. This means that the entire building must be covered with sprinklers, located in fire sections. For Hilandar, this is an excellent solution, if we have in mind that the system can control fire automatically, without the need for fire brigades and trained staff.

In order to control the fire by sprinklers, the first and basic issue was the water amount and pressure at the location. Until bursting out of the fire, the Hilandar Monastery has been supplied by water from the wells. The only way to

solve this issue was to build a reservoir of sufficient capacity on one of the hills surrounding the Monastery. The reservoir had to supply the amount of water necessary for the fire extinguishing period of at least one hour, at a pressure of seven bars. According to my information, the reservoir was completed in 2012, against many difficulties regarding the issuance of the construction permit.

Another issue was the construction of fire sections for restricting the fire to a smaller area of the restructured buildings. The fire sections were planned in a way that each segment of the restructured building represented, by its height, a separate fire section. The crossings between the sections were secured by fire doors. The floors were not divided into fire sections, since the reconstruction of the old way of building did not allow this. It is assumed that the fire walls were planned to be installed at the roofs, as well, to cut off any possible ways of fire spreading. The choice of material was dedicated special attention; meeting the requirements of the old way of building, as well. For the first time during the reconstruction, the attention was given to fire alarms, obeying the requirement that these installations should not be visible at all (in order not to disrupt the appearance of the building).

The third issue regarded the training of the monks themselves for action in case of fire, since it had turned out that, under the conditions existing on the holy Mountain, they could only rely upon their training in case of the intervention and fire extinguishing. For this reason, they gained the firefighting suits and breathing apparatus.

During this visit, a three-hour lecture was delivered to the reconstruction workers, with the accent on fire during the period of construction.

During the visit to the Hilandar Monastery, prof. Vidakovic and Michael Schnell went to see all the premises which were not endangered by fire, such as the treasury, library, church, wine cellar, the Monastery of Saint Basil and the Dining Hall. The remarks were given by word, while checking particular windows. After returning from the visit, in his Report to the Council of Hilandar Monastery, prof. Vidaković gave the conclusion on the proposals and discovered deficiencies.

While working on fire protection, prof. Manfred Zimmermann made photographs of the Hilandar Monastery. Beautiful photographs of frescoes, churches, buildings and fire shall remain as a document of past period. There was an idea to write a monograph about the Hilandar Monastery in several languages, in order to reveal to the entire world a pearl of the Serbian nation

and its spiritual culture. Unfortunately, in spite of long negotiations with the National Museum on organizing the lectures and exhibiting photographs in the Gallery of Frescoes, the idea has not yet been implemented. The lectures delivered by prof. Vidaković and the exhibition of photographs made by prof. Manfred Zimmermann would, for sure, secure a sufficient number of sponsors for such an important monograph. Unfortunately, due to the crisis, this was postponed for better days. Hopefully, these beautiful photographs will, one day, still be available to the whole world in a monograph about the Hilandar Monastery, which will be issued in several languages.

Literature

1. Vidaković, M.: *Fire and Architectural Engineering*, Fahrenheit Beograd 2009
2. Deretić, J.: *Western Serbia*, Romanov, Banja Luka 2009
3. Milojević, M. C.: *Fragments of the History of Serbia*, Beograd 1872
4. Olga Luković Pjanović, PhD, *Serbs, the Oldest Nation*, 1990
5. Bulić, V.: *Simeonov pečat*, Laguna 2012
6. Vidaković, M.: *Report for Hilandar Monastery Council of Priests*, Beograd 2010
7. Vidaković, M.: *Fire at Hilandar Monastery*, lecture held at the University Magdeburg, Magdeburg 2013
8. Vidaković, M.: *Fire at Hilandar Monastery*, lecture held at the General Assembly of the CFPA-E, Antwerp 2013
9. Vidaković, M.: *Fire at Hilandar Monastery*, lecture held at the School of Architecture, Belgrade 2013

*Translated into English by: **Bojana Papović***

UDK:351.814.31:654.9:368:656.05

Marina M. Borožanović,

bibliotekar u stručnoj biblioteci Kompanije „Dunav osiguranje“ a.d.o.

TELEMATIKA – BUDUĆNOST SAOBRAĆAJA

Autor predstavlja savremene tendencije korišćenja telekomunikacionih i informatičkih dostignuća na polju saobraćaja. Savremena tehnika poboljšava mnoge aspekte transporta ljudi i robe različitim prevoznim sredstvima. Bezbednost, ušteda, udobnost i efikasnost pri korišćenju automobila i vozova vidno se unapređuju telematskom opremom, što je najviše izraženo u SAD i zapadnoj Evropi, dok Japan za sada znatno zaostaje.

Ključne reči: *telematika, saobraćajni sistemi, ITS, bežične mreže, GPS, Wi-Fi*

Telematika je nauka o slanju, primanju i čuvanju informacija pomoću telekomunikacionih uređaja. Izraz „telematika“ je spoj reči „telekomunikacije“ i „informatika“. Telematika objedinjuje te dve moderne tehnologije. Saobraćajni telematski sistemi obezbeđuju informacije o radu automobila i vozova, radi poboljšanja njihovog rada. Na osnovu podataka koji se dobiju na takav način, mogu se izvući zaključci o načinu vožnje auta ili voza i, takođe, identifikovati vozači kojima je potrebna dodatna obuka.

U oblast telematike spadaju:

1. **telematika usluga** (*e-banking, e-business, e-government*)

2. **saobraćajna telematika** (*ITS* – inteligentni transportni sistemi)
3. **automatizacija zgrade** (*facility management*)
4. **zdravstvena telematika** (*e-health*)
5. **telematika obrazovanja** (*e-learning*)
6. **bezbednosna telematika.**

U redovima koji slede usredsređićemo se na saobraćajnu telematiku. U ovoj oblasti susrećemo se sa **inteligentnim transportnim sistemima** (*intelligent transportation system*) – *ITS*. To je automatizovani sistem informisanja i upravljanja u saobraćaju koji se sastoji od hardvera i softvera. Sistemom senzora i kamera *ITS* registruje stanje na putevima, u centralnoj jedinici obrađuje prikupljene podatke i na njih reaguje odašiljanjem adekvatnih informacija, na prvom mestu vozačima.

Sjedinjene Američke Države prednjače po opremljenosti telematskom tehnikom. Za njima je zapadna Evropa, dok su, u razvijenom svetu, vozila u Japanu telematski najmanje opremljena, mada je to tržište uzor na području mobilnih komunikacija i zabavne elektronike.

Telematski sistemi se dele na:

1. on-lajn sisteme (stalno raspoložive)
2. of-lajn sisteme (dostupne u određenim trenucima – npr. po povratku u bazu).

Podele po nezavisnosti su sledeće:

1. **nezavisni** (autonomni) sistemi
2. **zavisni sistemi**, kao što su:
 - globalni sistem pozicioniranja (*GPS*)
 - mreže mobilne telefonije
 - navigacioni softver
 - digitalne mape
 - softver za rutiranje (optimizacija putanja kretanja).

Na vozilo se postavljaju sledeći uređaji:

- *on-board* kompjuter
- GPS prijemnik
- komunikacioni modul
- terminal za vozača (ekran i tastatura)
- navigacioni uređaj
- uređaj za praćenje priključnih vozila
- čitači bar-kodova

- terminali koji se koriste za elektronsku evidenciju potpisa kupca (dokaz o obavljenoj isporuci robe).

Prenos podataka u telematici ide preko:

1. GSM (*global system for mobile*) mreže (SMS – *short messsage service*)
2. satelitskog sistema
3. kablovskog ili bežičnog sistema po povratku vozila u bazu.

Bežične mreže predstavljaju povezane računare, digitalne komunikacione uređaje, mrežnu opremu, pri čemu se povezivanje obavlja putem radio-talasa. Prednost nad žičanim umrežavanjem jeste u mobilnosti klijenata i jeftinom uspostavljanju mreže privremenog trajanja.

Wi-Fi (Wireless-Fidelity) predstavlja bežičnu mrežu gde se podaci između dva ili više računara prenose pomoću radio-frekvencija (RF) i odgovarajućih antena. Ovu mrežu je 1991. godine izumela NCR Korporacija/AT&T u Holandiji. Prva mreža je radila na brzinama od 1 do 2 Mbit/s. Najjeftinija varijanta WiFi mreže jeste standard 802.11b. U ovakvim mrežama brzina protoka podataka je do 11 megabita u sekundi.

Neki naučnici smatraju da će budući automobili uskoro preći na WiFi tehnologiju, koja će ih učiniti jeftinijim i efikasnijim. Naučnici univerziteta „Warwick“ razvijaju optičke bežične sisteme gde podaci putuju kroz zrake svetlosti. Ovi sistemi koriste LED ili infracrvene lampe, male su težine, jeftini su i laki za održavanje. U ovom trenutku, optički bežični sistem relativno je nepoznata stvar. Međutim, nije daleko dan kada će putnici moći da gledaju TV koji se signalom napaja kroz snop nadzemnih sistema, ili kada će delovi motora jedni s drugima moći da komuniciraju bez žica.

Optički bežični sistem privući će proizvođače vozila jer ta tehnologija smanjuje težinu vozila i samim tim potrošnju goriva. Firma „Dženeral motors“ razvija bežičnu tehnologiju koja će upozoravati vozače o blizini pešaka i biciklista. Novi bežični uređaji efikasno će upozoravati vozače i o blizini drugih automobila sa svih strana.

GPS prijemnik izračunava svoju lokaciju na osnovu podataka koje dobija od GPS satelita. Postoje 24 aktivna satelita u orbiti Zemlje. Dvadeset jedan satelit je navigacioni, a tri su rezervna. Satelit se kreće brzinom od 11.000 km na čas, što znači da svaki od njih obiđe Zemlju za 12 sati. Let satelita odvija se u tzv. visokoj orbiti. Rad na takvoj visini omogućava da signali pokriju veće područje. Svaki satelit emituje signale koje prima GPS prijemnik, potom ih dekodira i obrađuje, i takvi podaci prosleđuju se u stanicu za lociranje. Za određivanje

geografskih koordinata dovoljna je vidljivost s tri satelita iz GPS sistema, a za određivanje nadmorske visine neophodna je vidljivost s najmanje četiri satelita. Što je veća vidljivost satelita u određenom trenutku, to je i preciznost lociranja veća. GPS prijemnik proračunava i niz ostalih parametara, kao što su brzina, smer kretanja, putanja, dužina zadate rute i udaljenost od zadate destinacije.

Iako postoji velik broj različitih telematskih sistema, svaki od njih predstavlja različite kombinacije tri osnovne komponente:

1. **hardver** (uređaji fizički postavljeni na vozilu u službi prikupljanja podataka); na vozilo se najčešće postavljaju OBU, GPS prijemnik, navigacioni uređaj, komunikacioni modul;
2. **prenos podataka** (način na koji se svaki podatak koji je prikupljen prenosi s vozila do službe za prikupljanje podataka);
3. **upravljački softver** (prikupljanje podataka i njihovo pretvaranje u niz korisničkih informacija neophodnih za uspešno poslovanje preduzeća).

Literatura

1. Dr Rade Stankić: Elektronsko poslovanje, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 169–200
2. Telematika i transportni sistemi, Infoteh-Jahorina, Vol 7, Ref. B-II-7, str. 175–179, mart 2008.
3. Studenti.rs/skripte/internet-berze
4. www.sf.bg.ac.rs

UDK:351.814.31:654.9:368:656.05

Marina Borozanović,

Librarian in Dunav Insurance Specialized Library

TELEMATICS – FUTURE OF TRAFFIC

The author outlines modern tendencies of using telcommunication and information achievements in the field of traffic. Modern technics improves many aspects of conveying people and goods by various means of transportation. Safety, savings, comfort and efficiency in using automobiles and trains are significantly improved by telematic equipment; this is most clearly expressed in the USA and Western Europe, while Japan is, for now, lagging.

Key words: *telematics, traffic systems, ITS, wireless networks, GPS, Wi-Fi*

Telematics is a science of sending, receiving and archiving information by the help of telecommunication equipment. The word *telematics* is a combination of two words: *telecommunications* and *informatics*; this science combines the two modern technologies. Traffic telematic systems provide information on the operation of automobiles and trains, with the view of improving it. On the basis of data gathered in this way, conclusions can be made as to how an automobile or a train is operated, and drivers identified who are in a need of the additional training.

Telematics comprises:

1. **service telematics** (e-banking, e-business, e-government)
2. **traffic telematics** (ITS – intelligent transportation systems)
3. **building automation** (facility management)
4. **health telematics** (e-health)
5. **educational telematics** (e-learning)
6. **safety telematics**.

In the text below, we will focus on the traffic telematics. In this field, we meet the **intelligent transportation system – ITS**. This is an automated system of traffic information and management, which comprises hardwares and softwares. By the help of the system of cameras and sensors, the ITS registers the situation on roads, analyzes gathered data and responds by sending adequate information, above all to the drivers.

The USA are the leader in telematic technical equipment. The Western Europe is just behind; on the other hand, in the developed countries, such as Japan, vehicles are least equipped with telematics (although this is the leading market in mobile communications and entertainment electronics).

Telematic systems can be divided into:

1. on - line systems (constantly available)
2. off - line systems (only available at particular moments – for example, after returning to the base).

By dependence, the systems are divided into:

1. **independent** (autonomous) and
2. **dependent**, such as:
 - global positioning system (GPS)
 - mobile phone networks
 - navigation software
 - digital maps
 - routing software (route optimization).

The vehicles are installed the following equipment:

- on-board computer
- GPS receiver
- communication module
- driver's terminal (display and keyboard)
- navigation device
- equipment for monitoring the adjacent vehicles

- barcode readers
- terminals used for electronic recording of customer signatures (evidence on the performed goods delivery).

In telematics, data are transferred through:

1. GSM (Global System for Mobile) network (SMS – Short Message Service)
2. Satellite system
3. Cable or wireless system, after the vehicles have returned to the base

Wireless networks represent linked computers, digital communication devices, network equipment, where the connection is made through radio waves. The advantage over gridding is in the client mobility and cheap installation of a temporary network. Wireless networks may be installed at locations during particular sport and scientific events and/or in emergencies, natural disasters or armed conflicts.

Wi-Fi (Wireless-Fidelity) is a wireless network where data between two or more computers are transferred by the help of radio frequencies (RF) and adequate antennas. This network was invented in 1991 by the NCR Corporation/AT&T in Holland. The first network operated at the speed of 1 to 2 Mbit/s. The cheapest option of the Wi-Fi network is the 802.11b standard. In such networks, the speed of data flow is up to 11 megabits per second.

Some scientists think that future automobiles will soon switch to the Wi-Fi technology, which will make them cheaper and more efficient. The scientists of *Warwick* University are developing the optical wireless systems, where data travel through rays of light. These systems are using the LED or infrared lamps, they are of low weight, cheap and easy to maintain. At this moment, the optical wireless system is relatively unknown. However, a day is not far away when the travellers will be able to watch TV which is signal-fed through a beam of overhead systems, or when engine parts will be able to interactively communicate without wires.

Optical wireless system will attract the vehicle manufacturers, since such technology reduces the vehicle weight and, consequently, the fuel consumption. The General Motors Company is developing wireless technology that would warn drivers about the pedestrians and cyclists passing-by. The new wireless equipment would efficiently warn drivers about the proximity of other vehicles from all sides.

GPS receiver computes a vehicle location on the basis of data received from the GPS satellite. There are 24 active satellites in the land orbit; twenty

one of them are navigational, and three spare. A satellite moves at the speed of 11,000 km per hour, meaning that each of them travels around the Earth in 12 hours. The flight of the satellite is performed in the so-called high orbit. The operation at such high allows the signals to cover larger area. Each satellite first transmits signals received by the GPS receiver; then, it decodes and processes them, after which such data are forwarded to the location station. The visibility from three satellites of the GPS system is sufficient for determining the geographical coordinates; however, for determining the height above sea-level, it is necessary to have visibility from at least four satellites. The bigger the visibility from a satellite at a particular moment, the more precise location. The GPS receiver calculates the range of other parameters as well, such as the speed, direction, length of the target route and distance to the target location.

Although there is a wide range of different telematic systems, each of them represents various combinations of three basic components:

1. **hardware** (physically installed device onto a vehicle, serving to gather data); the most frequently installed devices are OBU, GPS receiver, navigation device, communication module;
2. **data transfer** (manner in which all gathered data are transferred from the vehicle to the data gathering services);
3. **steering software** (gathers data and transforms them into a range of user information necessary for successful business operation).

Literature

1. Rade Stankić, PhD: *Elektronic business*, pp. 169–200
2. www.wikipedia.org
3. *Telematics and transportation systems*, Infoteh-Jahorina, Vol 7, Ref. B-II-7, pp. 175–179, March 2008)
4. Studenti.rs/skripte/internet-berze
5. www.sf.bg.ac.rs

*Translated into English by: **Bojana Papović***

Mr Slobodan Ilić,

član Predsedništva Udruženja pravnika Srbije

PRIKAZ SAVETOVANJA

DVADESET ŠESTI SUSRETI KOPAONIČKE ŠKOLE PRIRODNOG PRAVA

1.1. Dvadeset šesti susreti Kopaoničke škole prirodnog prava održani su na Kopaoniku od 13. do 17. decembra 2013. godine. Zadana opšta tema glasila je „Pravo i dostojanstvo“. Organizatoru je prispelo 210 referata, od čega je prihvaćeno i objavljeno 206 radova domaćih i stranih autora. Svi prihvaćeni referati raspoređeni su na šest katedri i u 23 sekcije, tako da je o njima moglo da diskutuje oko 2.000 učesnika – pravnika iz 22 države. Svih 210 referata objavljeno je u časopisu za pravnu teoriju i praksu Udruženja pravnika Srbije *Pravni život*, u četiri toma na 3.100 stranica. Ovim prikazom obuhvaćeni su referati gde su neposredno obrađene teme iz materije prava osiguranja, kao i nekoliko njih koji su mogli da budu od interesa za delatnost osiguranja.

1.2. Osnivač Kopaoničke škole prirodnog prava **prof. dr Slobodan Perović** podneo je uvodni referat pod naslovom „Prirodno pravo i dostojanstvo“, koji je objavljen u prvom tomu časopisa *Pravni život* (br. 9/2013). Kao inspiracija za uvodni referat na zadatu temu poslužila je odredba Univerzalne deklaracije o pravima čoveka iz 1948. godine, gde je rečeno da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. S tog polazišta, u referatu je izneto kritičko pravno-filozofsko gledište o odnosu prava, morala i dostojanstva, kao i o međusobnim odnosima tih kategorija u okviru prirodnopravne škole mišljenja. U okviru prirodnopravne škole mišljenja posebno je interesantna definicija ustanove dostojanstva. Naime, dostojanstvo je definisano kao neprikosnovena i neotuđiva sveobuhvatna ustanova ljudskih vrlina ustaljenih u jednom organi-

zovanom socijabilitetu. Kao apsolutna svrha ljudskosti, dostojanstvo je zaštićeno pravnim i moralnim imperativima prirodnog i pozitivnog prava. Ovako shvaćena ustanova dostojanstva, u kombinaciji s pojmovima prirodnog i pozitivnog prava – kako ih je video osnivač Kopaoničke škole prirodnog prava – usmerena je ka kulturi mira kao preduslovu za ostvarivanje prava na život i slobodu.

2.1. Referate u kojima su neposredno obrađene teme iz prava osiguranja organizator je rasporedio na katedru **Pravo na imovinu**, s tim što su svi grupisani u petoj sekciji pod naslovom **Osiguranje** (*Pravni život* br. 11/2013, tom 3).

2.1.1. Centralno mesto u časopisu pripalo je referatu **prof. dr Predraga Šulejića**, u čijem se radu obrađuje tema „Zastupnici i posrednici u osiguranju”. Pošlo se od konstatacije da Zakon o obligacionim odnosima nije regulisao ugovor o posrednicima u osiguranju, niti ugovor o zastupnicima u osiguranju, pa je isti stav zauzet i u Prednacrtu građanskog zakonika iz 2009. godine. Autor je konstatovao i da su oba ta ugovora u statusnopravnom smislu reči regulisana Zakonom o osiguranju Srbije, s tim što odredbe zakona nisu regulisale materijalnopravne ili ugovornopravne aspekte dotičnih ugovora. U završnim stavovima referata autor se založio da se u tekst prednacrta zakona ugradi obaveza posrednika na potrebno informisanje osiguranika, bez obzira na to da li je nalogodavac osiguravač ili osiguranik. U alternativni završnog stava referata predloženo je da se u odredbu prednacrta zakona koja se tiče informisanja osiguranika unese i to da se obaveza odnosi i na zastupnike i posrednike u osiguranju. Ovakav završni stav referata, uključujući i alternativu, plod je razmatranja rešenja iz sledećih izvora: Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima prof. dr M. Konstantinovića (1969), Zakon o obligacionim odnosima (1978, SFRJ), Zakon o osiguranju Srbije (2004), švajcarski, francuski, češki, nemački, austrijski, grčki i slovački zakon, Direktiva o posredovanju 2002/92/ EC, dokumenti jedne renomirane strane institucije i članci dva domaća i jednog stranog autora. Po mišljenju prikazivača ovih susreta, nesporno je da predmet Zakona o osiguranju čine odredbe o statusnopravnim aspektima tih dvaju ugovora. Sporno je to iz kojih zakonodavnopravnih razloga ugovornopravne komponente oba ta ugovora nisu našle mesto u tekstu prednacrta. U osiguravajućoj i upravnoj praksi u Srbiji evidentirano je nekoliko hiljada zaposlenih u oblasti na koju se odnosi primena tih ugovora, s tendencijom da se taj broj znatno poveća. U odnosu na regulativu upravnopravnih komponenata, kod ova dva ugovora već duže vreme postoji velika pravna praznina. Nema sumnje da prethodno informisanje

predstavlja važan materijalnopравни aspekt obaju ugovora, ali postojeća pravna praznina ostala je i dalje nepopunjena.

2.1.2. U ovoj sekciji na drugo mesto organizator je stavio referat **dr Zorana Radovića**, glavnog i odgovornog urednika časopisa za teoriju i praksu osiguranja Kompanije „Dunav osiguranje“ a.d.o. iz Beograda – *Tokovi osiguranja*. Tema tog referata je „Odgovornost i osiguranje“, a u strukturi rada zastupljena su tri poglavlja. Prvo od dva poglavlja ponelo je naslov „Odgovornost“ – a drugo „Osiguranje“ – s tim što je autor ukratko, sažeto i vrlo precizno najpre izlagao svoje stavove prema odgovornosti, a zatim i prema vezama odgovornosti i osiguranja. U oba poglavlja obrađena je ugovorna i vanugovorna odgovornost i osiguranje je povezano s njima. Pored izlaganja o osiguranju od ugovorne i vanugovorne odgovornosti, autor je posebnu pažnju poklonio osiguranju od odgovornosti direktora i članova uprave u privrednom društvu, budući da su u tom osiguranju zastupljene i ugovorna i vanugovorna odgovornost. Ugovorna i vanugovorna odgovornost tretirane su još iz jednog ugla, a to je međunarodno privatno pravo. Sve to je povezivano i sa ugovorom o osiguranju. U zaključku, autor se zalaže za nov pristup osiguranja prema ugovornoj i vanugovornoj odgovornosti, uz naglasak na tome da se uočava pojava pooštrevanja odgovornosti štetnika, tako da je, po oceni autora, samo pitanje vremena kada će biti usvojen Evropski građanski zakonik i u njemu pooštrena ugovorna i vanugovorna odgovornost štetnika. Takođe, autor je u zaključku preporučio domaćim osiguravačima života da u opštim uslovima predvide pokriće za „rizik dostojanstva“, u cilju zaštite osiguranika.

2.1.3. Na treće mesto organizator je rasporedio referat počasnog predsednika Udruženja za pravo osiguranja Srbije **dr Jovana Slavnića**, čija je tema bila „Osiguranje od troškova pravne zaštite pacijenata“. Referat je obuhvatio dva dela i zaključak. U prvom opštem delu, izloženi su pojam, svrha i savremeni pravci razvoja osiguranja od troškova pravne zaštite na osnovu Direktive 87/344/EEZ iz 1987. godine i u okviru odredaba austrijskog Zakona o ugovoru o osiguranju. Drugo poglavlje sadrži konkretizaciju osiguranja od troškova pravne zaštite pacijenata. U drugom delu izlaganja interpretirani su uslovi za pravnu zaštitu pacijenata, koje je 2009. godine izdalo društvo za osiguranje D. A. S, zavisno društvo u sastavu velikog matičnog nemačkog koncerna ERGO osiguranje, a sve to na osnovu nemačkog Zakona o ugovoru o osiguranju. U zaključku rada, domaćim osiguravačima ukazuje se na to da za uspeh u ovom osiguranju neće biti dovoljno da se preuzimaju rešenja iz Direktive 87/344/EEZ ili samo rešenja

iz austrijskog i nemačkog zakona, kojima su regulisani ugovori o osiguranju, već da je neophodno izbegavati zbunjujuće i komplikovane odredbe u opštim uslovima tog osiguranja. Uz to, skrenuta je pažnja domaćim osiguravačima da je nužno da obezbede kvalitetno predugovorno informisanje osiguranika kako u pogledu osiguranja od troškova pravne zaštite tako i u pogledu osiguranja od troškova pravne zaštite pacijenata.

2.1.4. Član Predsedništva Udruženja pravnika Srbije **mr Slobodan Ilijić** podneo je referat pod naslovom „Poseban postupak za naknadu male štete u obaveznom auto-osiguranju u Srbiji“. Predmet tog referata su odredbe Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju iz 2009. godine, koje su regulisale poseban postupak za male štete nastale u saobraćajnoj nezgodi. S obzirom na to da u uporednom pravu obaveznog osiguranja od auto-odgovornosti nije bilo primera da je zakonom regulisan poseban postupak naknade male štete nastale u saobraćajnoj nezgodi, referent je detaljno izložio razvoj ideje o tzv. maloj šteti tokom javne diskusije povodom Nacrta tog zakona. U poglavlju o pravnoj prirodi posebnog postupka za naknadu male štete u ovom osiguranju konstatovano je da se taj poseban postupak sveo na dve grupe odredaba. Jedna od razlika između te dve grupe odredaba u zakonu odnosi se na limit. Takođe, razlika je u tome što je za jednu grupu odredaba predviđeno da stupa na snagu u času objavljivanja u službenom glasilu, a kod druge grupe odredaba predviđeno je da će početi da se primenjuje od jednog neizvesnog trenutka u budućnosti. Pošto razlikovanje između ovih dveju grupa odredaba nije bio usamljen slučaj u tom zakonu, referent je utvrdio da je u celini ovog zakona za 60-70 odsto odredaba predviđeno da će na snagu stupiti s danom objavljivanja u službenom glasilu, a za 30-40 odsto odredaba predviđeno je da se počnu primenjivati u jednom neizvesnom trenutku u budućnosti. Drugim rečima, za 30-40 odsto odredaba tog zakona nije predviđeno kada će stupiti na snagu, već samo to da će u nekom neodređenom času početi da se primenjuju. Referent je postavio pitanje koje se tiče nadležnosti Ustavnog suda Srbije, tj. da li su odredbe kojima se odlaže primena pojedinih odredaba zakona, uprkos tome što su stupile na snagu, saglasne sa Ustavom RS. Autor se založio i da se odredbe Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju o posebnom postupku za naknadu male štete pred štetnikovim osiguravačem prilikom izrade jedne od novela tog zakona stave van snage, i predložio kako odgovarajuća odredba u noveliranom zakonu treba da glasi.

3. Na ovim susretima pravnika zapaženi su brojni referati koji mogu

da budu od interesa za delatnost osiguranja, ali je bilo moguće prikazati samo neke od njih.

3.1. U prvu grupu referata od interesa za osiguranje spadaju još dva referata sa katedre **Pravo na imovinu**, ali iz sekcije **Ugovor i odgovornost za štetu** (*Pravni život* br. 10/2013, tom 2). Reč je o referatu **doc. dr Marije Karanikić Mirić** na temu „Krivica kao osnov deliktne odgovornosti lekara u građanskom pravu“, kao i o referatu **doc. dr Igora Vukovića** na temu „Pojam lekarske greške i krivična odgovornost“. Oba referenta predaju na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Argumenti iz referata i diskusija na Kopaoniku omogućili su da se usvoje poruke sa tih susreta. U porukama se najpre ističe da je predlog Komisije za izradu Građanskog zakonika podržan u pogledu pojma profesionalne krivice. Naime, navedeno je da je do sada u domaćoj sudskoj praksi prevladavalo shvatanje kako je profesionalna krivica mentalno stanje određenih kvaliteta, a ne pogrešno postupanje. Formulacije u prednacrtu ukazale su da sud pri utvrđivanju profesionalne krivice treba da vrednuje čovekov postupak, a ne njegovu svest i volju. To je značilo da je profesionalna krivica pogrešno postupanje, pri čemu merilo tog postupanja predstavlja postupanje razumnog i pažljivog stručnjaka odgovarajuće specijalizacije, a ne više ponašanje razumnog i pažljivog čoveka. Po mišljenju prikazivača ovih susreta, izloženi pojam profesionalne krivice veoma je interesantan za delatnost osiguranja stoga što je u Srbiji uveden niz obaveznih osiguranje od profesionalne odgovornosti.

3.2. Sa katedre **Pravo na imovinu** – a u sekciji **Privredna društva** – za delatnost osiguranja može da bude interesantan referat **prof. dr Vuka Radovića** s Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, na temu „Razgraničenje organizatora putovanja i posrednika kod ugovora o organizovanju putovanja“ (*Pravni život* br. 11/2013, tom 3). Ovo stoga što je više puta u kratkom vremenskom rasponu menjan zakonski pravni režim osiguranja od odgovornosti u oblasti turističke privrede.

3.3. U okviru katedre **Pravo na imovinu** i u sekciji **Ugovor i odgovornost za štetu** može da bude interesantan referat **doc. dr Igora Kambovskog** s Pravnog fakulteta FON univerziteta u Skoplju, na temu „Problem slabije strane kod elektronske trgovine“. Ovaj referat može da bude interesantan za delatnost osiguranja stoga što je uvedeno obavezno osiguranje od odgovornosti za elektronski potpis, a u tome je evidentno ko čini slabiju stranu.

3.4. U okviru katedre **Pravo na život**, u sekciji **Zdravlje**, dva referata interesantna su za delatnost osiguranja (*Pravni život* br. 9/2013, tom 1.). Koautori

prvog referata iz Instituta društvenih nauka u Beogradu su **dr Vesna Klajn Ta-tić**, viši naučni saradnik, i **Milan M. Marković**, istraživač saradnik. Tema referata jeste „Nepovoljni događaji i neželjene reakcije tokom nasumično kontrolisanih kliničkih oglada na ljudima“. Drugi referat pripremila je **prof. dr Nina Planoje-vić** s Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu, na temu „Predmet kliničkog ispitivanja“. Zajedničko za oba referata jeste to što pripadaju medicinskom prava. Na tom polju u pravu EU predviđeno je uvođenje obaveznog osiguranja od odgovornosti u alternaciji s bankarskom garancijom, kako za kliničke oglade na ljudima tako i za kliničko ispitivanje lekova i medicinskih sredstava. Određeno vreme u Srbiji je postojala zakonska regulativa tih osiguranja, ali su njenom promenom izostavljena oba ova obavezna osiguranja, dok je medicinsko pravo EU u tom pogledu ostalo nepromenjeno. Oba ova referata predstavljaju naučno-stručni pravni doprinos za buduću domaću regulativu o kliničkim ogledima na ljudima i o kliničkim ispitivanjima lekova i medicinskih sredstava.

4. Susreti pravnika Kopaoničke škole prirodnog prava i dalje predstavljaju najveću smotru pravne nauke, struke i pravničkog znanja pravnika sa Balkana i šire. Bez obzira na izabranu godišnju temu, poruke sa ovih susreta odišu kulturom mira i pravničkog dostojanstva, čega u svakodnevnom životu pojedinaca i država ima sve manje. Pitanje je da li i u Evropi, odnosno šire u svetu, postoji pandan susretima pravnika Kopaoničke škole prirodnog prava, ne samo po broju učesnika nego i po valjanosti referata. Prikazane referate koji su neposredno posvećeni temama iz materije prava osiguranja, a naročito referate od interesa za delatnost osiguranja, treba prihvatiti kao jedan od mogućih izvora, nikako kao jedini.

UDK:655.53:629.437.4:368.212:368.861.82

Mr Ivan D. Radojković,

direktor Regiona Jug „Dunav društva za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondom“

PRIKAZ KNJIGE

OSIGURANJE MOTORNIH VOZILA – TENDENCIJE RAZVOJA

Autor: dr Milan Cerović

Izdavač: Privredna akademija – Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2012.

Obim: 394 strane

Univerzitetski udžbenik dr Milana Cerovića *Osiguranje motornih vozila – tendencije razvoja* predstavlja multidisciplinarnu knjigu koja je, pored studenata, namenjena pravnim i fizičkim licima, pre svega vlasnicima motornih vozila i trećim oštećenim licima, kao i široj čitalačkoj publici. Knjiga sažima dugogodišnju praksu i istraživanje autora u oblasti osiguranja u celosti, a pre svega osiguranja motornih vozila, koje ima veoma dinamičan razvoj.

Dr Milan Cerović iskoristio je svoje dugogodišnje iskustvo u osiguravajućoj delatnosti i validne izvore dostupnih podataka u obradi zanimljive i aktuelne teme. S teorijskog i praktičnog aspekta, obrađen je veoma značajan segment osiguranja i obogaćena domaća stručna literatura. Knjiga ima 394 strane, osam poglavlja, 39 tabela i 56 grafikona.

U prvom delu knjige autor ukazuje na društveni značaj osiguranja i prati njegov istorijski razvoj u svetu i kod nas. Raznovrsnost obima i vrste osiguranja nameću potrebu grupisanja prema zajedničkim karakteristikama, s ciljem da se olakša njegovo proučavanje i primena.

Drugi deo ovog udžbenika odnosi se na razvoj industrije motornih vo-

zila i sadrži obilje podataka o problemima savremene proizvodnje automobila, što je interesantno širem krugu čitalaca.

Treće poglavlje predstavlja knjigu u užem smislu reči i sadrži stručnu analizu šteta koje nastaju upotrebom motornih vozila, metodologiju utvrđivanja štete i vrste osiguranja motornih vozila.

Četvrto poglavlje tiče se cene osiguranja motornih vozila i formiranja tarife premije.

U okviru petog poglavlja autor evaluira iskustva i primere dobre prakse iz različitih zemalja u vezi sa osiguranjem motornih vozila.

Šesti deo knjige obrađuje tendencije razvoja osiguravajućeg tržišta, što je od velikog značaja zbog sve veće izloženosti ljudi i imovine rizicima globalnog karaktera koji imaju potencijal da se pretvore u katastrofalne događaje.

U sedmom poglavlju autor iznosi pretpostavke razvoja osiguranja motornih vozila, sa naglaskom na tvrdnji da ono u skorijoj budućnosti neće imati alternativu.

U poslednjem, osmom poglavlju autor obrađuje tendencije razvoja osiguranja motornih vozila u svetu i kod nas.

Literatura sadrži 156 odrednica. Knjiga je napisana pregledno i pristup autora ukazuje na ozbiljnost spram materije, kojom suvereno vlada. Krajnji rezultat ovog dela jeste zadovoljstvo mnogobrojnih sadašnjih i budućih čitalaca.

PRIKAZ INOSTRANOG ČLANKA

POLISE ŠTITE POLJOPRIVREDNE USEVE OD VREMENSKIH NEPOGODA

U Sjedinjenim Američkim Državama 2012. godina ostaće zapamćena po najvećim štetama na poljoprivrednim imanjima u poslednjih pola veka. Vremenske nepogode smanjile su prinos soje za 85 odsto, a kukuruza za 87 procenata. Zbog dugih letnjih suša u Rusiji i Ukrajini veliku štetu pretrpela su žitna polja. Istovremeno, u severnoj Evropi zabeležene su višenedeljne kiše. Eksperti Međunarodnog panel-skupa za klimatske promene IPCC pri Ujedinjenim nacijama tvrde da će drastične klimatske promene biti sve češće.

Zavodi koji u SAD proučavaju uticaj vremenskih prilika na životnu sredinu predviđaju da će gubici na osiguranim usevima moći da se obeštete iznosom od 13 milijardi američkih dolara, a ta će suma možda porasti i na više od 20 milijardi ako se letnje suše ponove. Osiguravačima su u 2012. stigli odštetni zahtevi uvećani između 120 i 180 odsto, što je za posledicu imalo i povišenje premije.

Dr Gerhard Zuba, naučni stručnjak za poljoprivredu, kaže da je suša 2012. znatno smanjila prinos kukuruza i soje, u određenim oblastima i do 40 procenata. Da se smanjenje prinosa odrazilo i na cene poljoprivrednih proizvoda na tržištu, potvrđuje podatak da je krajem avgusta 2012. cena kukuruza porasla za 142 odsto, a soje za 138 odsto.

Prema rečima **Džozefa Monagana**, direktora u kući AON, poskupljenje poljoprivrednih proizvoda može se pozitivno odraziti na interesovanje za polise u toj oblasti. Proizvođači kukuruza i soje ubuduće će manje osećati posledice vremenskih nepogoda na svoje useve ako se obezbede odgovarajućim polisama osiguranja. Taj trend u osiguranju poljoprivrede, prema procenama stručnjaka, nastaviće se u razvijenim državama Evrope, Azije i Latinske Amerike, kao i u agrikulturama Kine, Indije i Brazila. Veći rizici osiguranja u poljoprivredi

podrazumevaju potrebu da se stručnjaci više bave obuhvatom i vrstama rizika u toj oblasti. To će doprineti unapređenju osiguravajuće ponude i proširenju kruga osiguranika sa tim vrstama polisa.

Da je reč o velikom potencijalnom profitu, prvi su, pre deceniju i po, osetili reosiguravači u SAD. Zato su preuzeli deo tržišta osiguranja useva u Aziji i u Latinskoj Americi, a ta tendencija izrazito je vidljiva i u Kini.

Izvor

- <http://www.lloyds.com/news-and-insight/news-and-features/environment?page=2>

*Prevela i priredila: **Ana V. Vodinelić, M. A.***

PRIKAZ INOSTRANOG ČLANKA

SREĆNI BRAKOVİ POD LUPOM OSIGURAVAČA

Zašto su neki muževi i supruge neverni, a drugi odolevaju da varaju partnere? Odgovor na to pitanje traži se i u nauci. Naučnici istražuju sve, od bioloških faktora koji utiču na bračnu stabilnost, do psiholoških karakteristika nevernih bračnih drugova.

Među stručnjacima dominiraju dva zaključka: neki pojedinci su prirodno jači i ne zapadaju u klopku da steknu žig nevernih; oba pola mogu da razvijaju svoju snagu da budu verni kako bi zaštitili svoje veze ili brakove, a i ojačali veru u vrednost emocija i zaveta.

I osiguravači su se osetili pozvani da daju neke odgovore na tu temu, tačnije da li se za budućnost predviđa da će biti više samaca ili porodičnih zajednica. Od demografske slike sveta zavisice i vrste najčešće korišćenih polisa, zainteresovanost za određena osiguranja i sklonost i potreba osiguranika da brinu o svojoj sigurnosti ili o sigurnosti članova porodice ugovaranjem životnih osiguranja.

Stručnjaci za bračne odnose preporučuju da parovi osveže svoje partnerske odnose i učvrste prisnost unošenjem novina u svakodnevicu, redovnijim putovanjima i pričinjavanjem prijatnih iznenađenja. To bi osiguravačima ponudilo i šire polje delovanja za porodice s većim brojem članova različitih životnih doba i potreba za osiguranjem.

Naučnici su predmet svog istraživanja nazvali „gen vernosti“ i fokusirali se na put ka učvršćivanju veza i bračnih zajednica, a ne na smanjenje stope odaynosti partnera. U prilog tvrdnji da nevernost ne mora uvek da destabilizuje odnos partnera, govore rezultati istraživanja po kojima najveći broj ljudi koji vole izlete van braka ili veze provocira želja da rutinu u odnosu izmene kontaktom sa drugom osobom, a ne želja da promene stalnog partnera. Zanimljivo je da su se naučnim istraživanjima o vernosti kao dobrovoljci manje odazvale žene koje su u vezama ili brakovima nego muškarci. Dugogodišnje analiziranje problema

u odnosima koji su napukli zbog neverstva jednog ili oba partnera pokazalo je i da žene lakše praštaju nevernim partnerima nego što su muškarci spremni da oprostite i zaborave avanture svojih partnerki.

Osiguravači upozoravaju da veći broj raskida veza i bračnih zajednica dugoročno donosi negativan bilans u njihovom portfelju, jer bez obzira na to što posle emotivnog brodoloma svaki partner nalazi novi dom i ima novu imovinsku sliku koju treba osigurati, porodični ljudi su skloniji da se opredeljuju za polise.

Izvor

- http://well.blogs.nytimes.com/2010/05/10/tracking-the-science-of-commitment/?no_interstitial

*Prevela i priredila: **Ana V. Vodinelić, M. A.***

PROPISI EVROPSKE UNIJE

OSIGURANJE DEPOZITA

Evropski parlament doneo je Direktivu o osiguranju depozita (Directive 94/19/EC) 12. jula 2010. godine. Potom je izvršena njena revizija. Osiguranjem se predviđa ograničena isplata deponovanog novca depozitarima u slučaju da banka nije više u mogućnosti da im isplaćuje novac. Sa stanovišta finansijske stabilnosti, tako se sprečava panika depozitara zbog koje mogu da pohrle po svoj novac. Osiguranje depozita čini sastavni deo bezbednosti finansijskog sistema i unapređuje njegovu stabilnost.

Jedan od razloga što je uvedeno osiguranje depozita, navodi se, jeste veća mogućnost banaka da investiraju deponovana sredstva, zbog čega ne moraju da vode računa o opasnosti da ih depozitari masovno podignu. Osiguranjem depozita interesi depozitara su zaštićeni. Nacionalni osiguravači depozita često se učlanjuju u međunarodnu asocijaciju osiguravača depozita (*International Association of Deposit Insurers*), ustanovljenu radi doprinosa stabilnosti finansijskih sistema i unapređenju međunarodne saradnje osiguravača depozita.

Komisija EU je ispitala situaciju u državama članicama i konstatovala da postoje različiti sistemi osiguranja depozita. U nekim državama, kao što su Italija i Nemačka, ne postoji samo jedan osiguravač koji to obavlja. U Evropi, prva država koja je uvela osiguranje depozita bila je Čehoslovačka.

Direktivom 94/19/EC od 30. maja 1994. od država članica zatraženo je da ustanove osiguranje depozita (*deposit-guarantee scheme*). Osiguranjem je predviđeno pokriće 90 odsto deponovanog iznosa, i to najmanje 20.000 evra po jednom ulagaču. Taj je iznos kasnije povećan na 50.000 evra, i najzad, od 1998. do 2011, na 100.000 evra. U Engleskoj, limit je 85.000 funti. Van EU, u Rusiji, zakonskim propisom ustanovljena je nacionalna agencija za osiguranje depozita (DIA) 2004, gde je propisan limit od 700.000 rubalja. Takva agencija osnovana je i u Švajcarskoj (*Deposit Protection of Swiss Banks and Securities Dea-*

lers), gde je limit 100.000 švajcarskih franaka.

Kritičari osiguranja depozita ukazuju na to da taj sistem uvodi „moralni hazard” jer ohrabruje depozitare i banke da u poslovanju preuzimaju i prevelike rizike. Bez ovakvog osiguranja, banke bi se takmičile da dobiju što veći broj depozitara. Depozitari će, sa svoje strane, birati sigurniju banku, a izbegavati one što preuzimaju velike rizike.

Krajem 2013. počeli su pregovori o unapređenju sistema osiguranja depozita. Evropski parlamenat je prihvatio da se sadašnji sistem izmeni. Potrebno je osnovati fond do 0,8 odsto bankarskog sektora osiguranih depozita namenjen za isplate. Limit od 100.000. evra bio bi zadržan. Predviđa se da će fond približno dostići iznos od 53 milijarde evra. Postoje predlozi da se navedeni limit (0,8 odsto) smanji na 0,5 odsto.

Sadašnji sistem osiguranja depozita pokazao je nedostatke, što je izbilo na videlo u ekonomskoj krizi koja je pogodila Kipar.

Izvori

- Deposit Guarantee Schemes, http://ec.europa.eu/internal_market/bank/guarantee/, 25.02.2014.
- Deposit insurance, http://en.wiki/Deposit_insurance, 25.02.2014.
- *Financial Times*, London, 18.12.2013.

Dr Zoran D. Radović

INOSTRANA SUDSKA PRAKSA

OSIGURANJE OD ODGOVORNOSTI U ENGLESKOJ SUDSKOJ PRAKSI

Presude engleskih viših sudova, pored zakonskih propisa, predstavljaju važan izvor prava. Sudskim presudama, uz tumačenje ugovora o osiguranju, utvrđuju se obaveze osiguravača, kažnjavaju prevaranti itd.

Presudom u slučaju *Yates v National Trust (2014)* sud je utvrdio kakvu obavezu ima posednik (ili vlasnik) zemljišta prema radnicima zaposlenim kod poslodavca s kojim je zaključio ugovor. Prema odredbama ugovora, poslodavac je preuzeo obavezu da poseče visoko drvo tako da ne prouzrokuje štetu. Radnik zaposlen kod poslodavca, prilikom sečenja grana drveta, pao je s visine od 15 metara. Slomio je kičmu i trajno postao invalid – paraplegičar. Radnik je podneo tužbu protiv posednika zemljišta.

Zakon (*Work at Height Regulations, 2005*) predviđa obavezu ne samo poslodavca već i drugih lica da pokažu dužnu pažnju prilikom izvođenja radova na visinama. Potrebno je obezbediti uslove da se radovi obavljaju na siguran način. Nasuprot tome, tuženik (posednik zemljišta) u ovom slučaju nije vodio računa kako će drvo biti posečeno. Smatrao je da je to obaveza poslodavca kojeg je za ovaj posao angažovao. Tužilac se u sporu pozvao i na zakon kojim se utvrđuju obaveze posednika imovine (*Occupiers Liability Act, 1957*). Sud nije prihvatio da je tuženik odgovaran budući da ni zemljište ni drvo ne predstavljaju opasnost. Nije prihvatio ni argumenat da je tuženik morao znati kakvu sposobnost poslodavac mora da ima.

Tužilac je spor izgubio. Sud je zaključio da obaveza tuženika nije veća od obaveza koje ima prema svakom posetiocu.

Sa stanovišta osiguranja, ovaj sudski slučaj je interesantan. Poslodavac je imao ugovor o osiguranju od opšte odgovornosti, ali nije imao osiguranje od odgovornosti u svojstvu poslodavca, koje pokriva njegovu profesionalnu od-

govornost za delatnost koju obavlja. Njegova odgovornost u ovakvom slučaju nije bila pokrivena osiguranjem.

M. Kan je podneo tužbu protiv „*Mitusi Sumitomomo Insurance Underwriters*” (u „Lojdu”) zahtevajući milionsku naknadu štete. Umesto da ostvari naknadu, tužilac je osuđen na devet meseci zatvora jer je svoj odštetni zahtev znatno preuveličao. Na ovakvu kaznu osuđen je i njegov tast, koji je u toj raboti učestvovao. Žena tužioca je dobila dvogodišnju uslovnu kaznu s obzirom na to da je i ona učestvovala u toj relativno složenoj prevari.

Kana je 2008, dok je vozio bicikl, oborio kamion osiguran kod tuženika. Zadobio je više fraktura (kičma, rebra i lakat), kao i povredu glave (hemoragija, krvarenje). Tvrdio je da zbog povrede glave ne može da prepozna svoju majku, niti da se kreće bez pomoći drugih. Pregledali su ga razni lekari, a javili su se i „svedoci”.

Praćenjem Kana, 2010. godine je utvrđeno da se u velikoj meri oporavio. Koristio je mobilni telefon, sam je prelazio ulicu i nosio dete. Podaci dobijeni iz banke potvrdili su da radi, ponekad i prekovremeno.

Sud je dodelio Kanu naknadu od 75.000 funti, koju su u većem delu dobili advokati. Da je prevara uspela, po mišljenju suda, Kan bi dobio najmanje tri miliona funti. Osuđen je na kaznu zatvora „zbog uvrede suda”.

Apelacioni sud odbio je zahtev tužioca u sporu protiv osiguravača u postupku *Alan Bate v Avia Insurance*. Sud je odbio da Alanu Bejtu naknadi pretrpljenu štetu. Istovremeno, sud je prihvatio stav osiguravača da je tužilac – ugovorač osiguranja i osiguranik – propustio da osiguravaču, prilikom zaključivanja ugovora o osiguranju, prijavi sve okolnosti od značaja za ocenu težine rizika, te da je tužilac netačno prijavio okolnosti.

Smatra se da će ova presuda imati ograničen domet posle donošenja zakona koji štiti potrošače kao osiguranike [*Consumer Insurance (Disclosure and Representations Act, 2012)*]. Ovim zakonom se utvrđuje da ugovorač nema obavezu da obaveštava osiguravača o relevantnim okolnostima. On samo mora savesno da odgovori na postavljena pitanja osiguravača i da ga ne dovodi u zabludu.

Izvori

- Nicholas Thorne, Tree surgeon fall case dismissed in High Court in duty of care clarification, *The Post Magazine*, 27. 3. 2014.
- Leanne Revitt, Fraudsters jailed for nine months after surveillance proves exaggeration, *The Post Magazine*, 27. 3. 2014.

- Mark Aitken, Court of Appeal dismisses property case after failure to disclose business risk, *The Post Magazine*, 10. 4. 2014.

*Priredio: **Dr Zoran D. Radović***

ARBITRAŽNA PRAKSA

UTVRĐIVANJE PRAVA SPASILACA NA NAGRADU ZA SPASAVANJE

Sporovi koji nastaju pri utvrđivanju prava spasilaca broda i tereta na moru i unutrašnjim vodama često se rešavaju putem arbitraže. Odluke ugovorenog arbitražnog tribunala mogu se osporavati pred sudom, u skladu s pravnim sistemom države na čijoj su teritoriji donete.

Arbitraže mogu biti institucionalne ili arbitraže *ad hoc*. Poduhvat spasavanja može se obaviti ugovaranjem tipiziranih ugovora o spasavanju, kojih ima više. Spasavanje često izvode profesionalni spasioci koji spasavanje ugovaraju na osnovu ugovora „bez uspeha nema nagrade“. U praksi se ugovor o spasavanju najčešće sastavlja u „Lojdu“.¹ Kao njegova prednost, najčešće se navodi to što se pravo spasilaca na nagradu uslovljava postignutim uspehom u spasavanju, brzinom donošenja odluke, razumnim troškovima arbitražnog postupka i izbegavanjem javnosti.

Spasavanje na moru regulisano je Međunarodnom konvencijom o izjednačavanju nekih pravila o pružanju pomoći i spasavanju na moru iz 1910, sa Protokolom iz 1967. godine. Jugoslavija je ratifikovala konvenciju iz 1910, a njene odredbe unete su u Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi. Prema odredbama Zakona, spasavanje se odnosi i na spasavanje brodova i tereta na unutrašnjim vodama.

U međuvremenu, doneta je nova konvencija o spasavanju na moru,² koja proširuje pravo spasilaca na nagradu. Njihovo pravo nije više uslovljeno uspešnim spasavanjem broda i tereta. Spasioci imaju pravo na nagradu ako su sprečili zagađenje čovekove sredine ili su već nastalu štetu smanjili. „Lojdov“ ugovor o spasavanju predviđa primenu poslednje konvencije. Posle propasti

¹ Lloyd's Standard Form of Salvage Agreement No Cure – No Pay.

² The International Convention on Salvage, IMO 1989.

tankera „Torry Canyon” i „Amocco Cadiz”, kada su nastale velike ekološke štete, profesionalni spasioci nisu više hteli da tegle oštećene tankere na osnovu ugovora „bez uspeha nema nagrade”, plašeći se svoje odgovornosti. Tegljenje su uslovili zaključenjem ugovora o delu s vlasnikom tankera, koji je ugovorom preuzeo odgovornost za zagađenje čovekove sredine. Nakon toga, usledile su pripreme za donošenje nove konvencije o spasavanju. Osiguravači od odgovornosti vlasnika tankera (*P&I klubovi*) prihvatili su da pokriju odgovornost spasilaca u okviru osiguravajućeg pokrića vlasnika tankera.

Arbitražnu odluku doneo je 2006. arbitražni tribunal u Njujorku u predmetu *H. R. M., Inc. v. MV/SKYZ THE LIMIT, et al.* Činjenično stanje bilo je sledeće: brod je bio nasukan na jezeru i sopstvenim pogonom nije mogao da se odsuče. Profesionalni spasilac odazvao se pozivu vlasnika nasukanog broda. Usmeno je dogovorena nagrada za spasavanje: 15 odsto od osigurane vrednosti broda. Zaključen je standardni ugovor o spasavanju koji je predviđao primenu Konvencije o spasavanju iz 1989. Prema Konvenciji, ugovor će biti poništen a) ukoliko se utvrdi da je spasavani brodovlasnik bio pod prinudom da ugovor zaključi i b) ako se utvrdi da je ugovorena nagrada za spasavanje previsoka.

Arbitraža je utvrdila da za vreme spasavanja nije postojala velika opasnost za nasukani brod i da spasavani brodovlasnik nije bio pod nedozvoljenim uticajem spasioca. Spasiocima je dosuđena nagrada od 19.275 američkih dolara, to jest 15 procenata osigurane vrednosti spasavanog broda.

Tribunal je odbio zahtev spasioca da mu se dosudi kaznena šteta (*punative damages*).

Arbitražnu odluku doneo je 2006. arbitražni tribunal u Filadelfiji u predmetu *Offshore Marine Towing, Inc. and M/V WILMA'S IDEA, et al.* Činjenično stanje je bilo sledeće: u usidrenu jahtu u pomorskoj luci na Floridi prodrla je morska voda. Pozivu se odazvao profesionalni spasilac, koji je pomoću svojih pumpi sprečio da jahta potone. Zaključen je standardni ugovor o spasavanju. Arbitražni tribunal nije prihvatio zahtev spasioca da odredi nagradu za spasavanje od 10 odsto vrednosti jahte, to jest 90.000 dolara. Tribunal je spasiocu dodelio 5.000 dolara, budući da prilikom spasavanja nije bila potrebna posebna veština, a spasavanje je izvršeno u povoljnim vremenskim uslovima.

Arbitražnu odluku doneo je 2006. arbitražni tribunal u Njujorku u predmetu *9 Marine Rowing and Salvage, Inc. – M/V JERSEY DEVIL, et. al.*³ Činjenično

3 Jason R. Harris, Recent developments in salvage law, Maritime Law Association, Salvage Committee, Spring 2007, Wilmington, North Caroline.

stanje bilo je sledeće: brod sa 34 putnika u magli i po kišnom vremenu udario je u podvodnu stenu i tom je prilikom oštećena krma. Zapovednik broda usidrio je oštećeni brod i evakuisao putnike. Na njegov poziv, brod je oteglio profesionalni spasilac na sigurno područje, u kome je oštećeni brod i usidren. Arbitražni sud nije prihvatio zahtev spasioca da mu se dodeli visoka nagrada za spasavanje budući da pružena usluga nije zahtevala posebnu stručnost spasioca, a nije korišćena ni posebna spasilačka oprema.

Sudsku odluku je 1884. doneo sud u Virdžiniji u predmetu *Potomac Steam – Boa Co. v. Baker* zbog osporavanja nagrade za spasavanje potraživanja od spasioca broda i tereta.⁴ Činjenično stanje je bilo sledeće: brod „Excelsior” („E”), ploveći niz reku, sudario se sa teljačem „Fortune”, usled čega je na drvenom brodu „E” nastala rupa kroz koju je prodrla voda. Zapovednik „E” nasukao je brod da spreči potonuće i pozvao spasioce. Profesionalni spasilac sa svojim brodom „Resolute” sa opremom za spasavanje i gnjurcem, pritekao je u pomoć. „E” je bio delimično potopljen. Sačekali su jutro kako bi utvrdili štetu uz angažovanje gnjurca. Teret sa „E” je prekrčan, i posle delimične popravke i ispuštanja vode, „E” je dotegljen do doka u Norfolku. Ukupno, pružanje pomoći trajalo je 45 sati.

Vlasnik „E” je smatrao da usluga koja je pružena ne predstavlja uslugu spasavanja. U sudskom sporu protiv vlasnika „E” sud je spasiocu dodelio 5.600 dolara smatrajući sledeće:

- da pružena usluga predstavlja spasavanje;
- da spasiocu pripada nagrada za spasavanje u proporciji rizika kome su bili izloženi on i njegova oprema, uzimajući u obzir i vrednost spasenog broda i tereta, pokazanu veštinu, energiju spasioca i vreme trajanja spasavanja.

Arbitražnu odluku koju je doneo arbitražni tribunal u predmetu *Semco Salvage & Marine Pte. Ltd. v. Lancer Navigation* poništio je sud 1995. godine.⁵ Osnovni razlog što je vrhovni sud Engleske razmatrao arbitražnu odluku bio je u vezi s tumačenjem odredaba Konvencije o spasavanju koje se odnose na nagradu za spasavanje pri sprečavanju zagađenja čovekove sredine. Spasilac koji i pored uložениh napora i veštine nije uspeo da spreči zagađenje čovekove sredine neće pokušati ponovo takav poduhvat, u kome je podneo troškove. On

⁴ Browse Open. Jurist, <http://openjurist.org/123/us/40/potomac-steam-boat-co-v-salvage-co>, 10. 2. 2014.

⁵ House of Lords, http://www.publications.parliament.uk.pa/1d199697/1d_udgmt/jd97006/emco02.htm, 6. 2. 2014.

se zato ne sme ostaviti bez nagrade. Pri nagrađivanju spasioca u ovakvim slučajevima neophodno je uzeti u obzir okolnosti koje prate poduhvat spasavanja, brod spasioca, opremu za spasavanje i utrošeno vreme. U ovakvim slučajevima neće se primenjivati poznati princip spasavanja: bez uspeha nema nagrade. Spasiocima će se u svakom slučaju dodeliti nagrada. Nagrada za sprečavanje zagađenja čovekove sredine biće dodeljena ukoliko je veća od nagrade za spasavanje broda i tereta. Spasilac je spor dobio.

*Priredio: **dr Zoran D. Radović***

Osiguravajući gubici od prirodnih katastrofa u prvoj polovini 2014. godine dvadeset dve milijarde dolara

Svetski osiguravajući gubici izazvani prirodnim katastrofama tokom prvih šest meseci 2014. godine, zaključno s 30. junom, iznose 22 milijarde dolara. U poređenju sa sumom od 27 milijardi dolara u prvoj polovini 2013, to je pad, a ujedno i za 19 odsto niži iznos od desetogodišnjeg proseka od 27 milijardi, objavio je Centar *Impact Forecasting*, koji je deo reosiguravajuće kuće „Aon Benfield“. U izveštaju se navodi da se oko 55 odsto osiguranih gubitaka dogodilo u SAD, 23 posto u Evropi, a 19 procenata u Aziji. Ukupni ekonomski gubici u prirodnim katastrofama u prvih šest meseci ove godine, stoji u izveštaju, iznose 54 milijarde dolara, što je gotovo 50 procenata manje od desetogodišnjeg proseka (2004–2013) od 106 milijardi dolara, i od iznosa od 95 milijardi dolara iz istog razdoblja 2013. Oko 39 odsto globalnih ekonomskih gubitaka iz prve polovine ove godine pokriveno je osiguravajućim programima na privatnoj osnovi ili uz državne podsticaje. Više gubitaka zabeleženo je u regionima s većom zastupljenošću osiguranja. Najviše šteta u tom razdoblju uzrokovale su bujice voda tokom i posle oluja – 32 procenta ekonomskih gubitaka, i 46 posto osiguravajućih gubitaka. Pet najvećih ekonomskih gubitaka u prvoj polovini 2014. posledica su februarskih snežnih oluja u Japanu (6,25 milijardi dolara), majskih poplava u jugoistočnoj i istočnoj Evropi (4,5 milijardi dolara), šestomesečnih suša u Brazilu i SAD u prvoj polovini godine (4–4,3 milijarde dolara), te vremenskih nepogoda u Evropi tokom juna (3,5 milijardi dolara). Ipak, treće tromesečje godine klimatski važi za deo godine s najviše gubitaka, ponajpre zbog vrhunca sezone atlantskih uragana, naglasio je Stiv Boven, meteorolog Centra *Impact Forecasting*. Boven je dodao kako je dovoljna samo još jedna katastrofa da bi se ova godina završila s gubicima koji nadmašuju desetogodišnji prosek, te da je pitanje trenutka kad će SAD ponovo pogoditi jako olujno nevreme, tačnije uragan.

(Izvor: Svijet osiguranja on-lajn, 24. jul 2014)

Smernice Udruženja *Insurance Europe* za osiguravače u domenu AO

Udruženje evropskih osiguravača i reosiguravača *Insurance Europe* objavilo je smernice za deklaracije o istorijatu odštetnih zahteva u osiguranjima od automobilske odgovornosti za vožnju u inostranstvu. Smernice su napravljene radi optimizacije prenosa pregleda šteta, pogotovo kad je reč o štetama u drugoj zemlji članici Evropske unije. Smernice bi trebalo da olakšaju cirkulaciju informacija o istoriji odštetnih zahteva i bonus-malus sistemu među osiguravačima koji posluju na različitim tržištima. Smernice su namenjene zakonodavcima u pojedinim državama, dok bi osiguravači trebalo da ih se drže na dobrovoljnom osnovu. Osiguravajuće kuće tako bi trebalo da budu spremne da dobrovoljno predoče izvode o istoriji šteta na osnovu odštetnih zahteva osiguranika za vožnju u inostranstvu. Osiguravači bi trebalo da naprave i jednostavne izvode o istoriji odštetnih zahteva i prevedu ih na engleski jezik, bez dodatnih troškova za osiguranike. Kompanijama u osiguravajućoj delatnosti savetuje se i da objedine sve informacije o izvodima o istoriji odštetnih zahteva, s ciljem da se olakša razmena informacija. Izvodi bi zato trebalo da objedine sledeće informacije: ime osiguravajuće kuće koja prilaže deklaraciju; datum izdavanja deklaracije; identifikaciju osiguranika; adresu i datum rođenja osiguranika; datum početka i kraja osiguranja (period važenja pokrića), te broj deklarisanih šteta od odgovornosti u proteklih pet godina pokrića (ili najmanje za vreme trajanja osiguranja), uz navedene datume nezgoda.

(Izvor: Svijet osiguranja on-lajn, 23. jul 2014)

Ulaganje u preventivu smanjuje broj šteta

Početak 2014. godine označila je liberalizacija osiguranja od automobilske odgovornosti u Republici Hrvatskoj, koju prati snažan pad premije. Ipak, pad vrednosti likvidiranih šteta u segmentu neživotnih osiguranja, u koja spadaju i osiguranja od automobilske odgovornosti, poslovni bilans osiguravača održava na donekle prihvatljivom nivou. Prema podacima Hrvatskog ureda za osiguranje o kretanju šteta obaveznog osiguranja od AO u 2013. godini, zabe-

ležen je pad u broju prijavljenih i rešenih šteta, kao i rezervisanih šteta. Za štete po obaveznom osiguranju od automobilske odgovornosti ukupno je isplaćeno 3,1 odsto manje sredstava nego u 2012. godini. U padu je i broj šteta od neosiguranih vozila. U poređenju s 2008. godinom, broj prijavljenih šteta koje su pro-uzrokovali neosigurani vlasnici vozila pao je za 73,86 procenata, što pokazuje da je saradnja MUP-a RH i Hrvatskog ureda uspešna. Ta saradnja traje od 2009. a za cilj ima smanjenje broja neosiguranih i neregistrovanih vozila na hrvatskim putevima. U celokupnoj tendenciji smanjivanja šteta veliku ulogu igraju edukacija i preventiva, a u tome se, pak, velika zasluga može pripisati Hrvatskom auto-klubu, koji svojim akcijama usmerenim k najširem krugu učesnika u saobraćaju redovno savetuje, preventivno deluje, obaveštava, edukuje, istražuje. Uzgred, crna statistika beleži da oko 300 ljudi godišnje izgubi život na hrvatskim putevima. Ne postoji prihvatljiv broj poginulih u saobraćaju. Naprotiv, postoji vizija „nula“ (saobraćaj bez poginulih), koja je pre 20 godina smišljena u Švedskoj. Pored nemerljivosti tragedije poput gubitka ljudskih života, finansijski aspekt štete za jednog poginulog u saobraćaju u Evropskoj uniji iznosi milion i po evra, što obuhvata direktne i indirektne troškove. U Hrvatskom auto-klubu kao prioritet ističu da se, kombinacijom mera i raznih metoda, mora nastaviti višegodišnja silazna tendencija broja poginulih u saobraćaju u toj zemlji.

(Izvor: Svijet osiguranja on-lajn, 18. jul 2014)

Hrvatsko tržište osiguranja u padu 4,8 odsto, neživotno u minusu čak 8,3 procenta

Hrvatski osiguravači do kraja juna 2014. prikupili su ukupnu bruto premiju u iznosu od 4.680.461.966 kuna (blizu 611 miliona evra), što predstavlja pad od 4,8 posto u poređenju sa istim razdobljem prethodne godine. U kategoriji neživotnih osiguranja, koja čini oko 72 odsto ukupne premije, obračunata bruto premija iznosi oko 440,2 miliona evra (tj. 3.373.353.769 kuna) i niža je za 8,3 posto nego u istom razdoblju 2013. godine. U osiguranju od odgovornosti za upotrebu motornih vozila najveći udeo ima obavezno auto-osiguranje – za štete nanese trećim osobama, čija je premija od oko 168 miliona evra za 15,5 procenata niža nego u istom razdoblju 2013. godine. Tokom prvih pet meseci

ugovoreno je ukupno 1.023.810 polisa, tj. 1,7 odsto više nego u istom periodu 2013. Prosečna premija u obaveznom osiguranju motornih vozila od odgovornosti za štete nanese trećim licima od 1.256 kuna (164 evra) za sedamnaest odsto je niža nego u istom razdoblju prethodne godine. U kategoriji životnih osiguranja obračunata bruto premija iznosi oko 170,6 miliona evra, te nastavlja da beleži rast koji za ovaj period iznosi 5,7 procenata. U ukupnoj premiji životna osiguranja učestvuju sa 28 odsto (rast udela u obračunatoj premiji spram prošlogodišnjih 25,2 odsto). S iznosom premije od 1.161.991.760 kuna, koja je za 7,2 posto veća nego prethodne godine, u ovoj grupi najveći udeo ima klasično životno osiguranje sa 89 odsto, što predstavlja oko 25 procenata premije.

(Izvor: Svijet osiguranja on-lajn, 15. jul 2014)

Grupa „Triglav“ zadržala visoku bonitetnu ocenu agencije S & P

Kreditna agencija *Standard & Poor's Ratings Services* potvrdila je dosadašnju dugoročnu kreditnu, kao i bonitetnu ocenu finansijske moći „A“ Grupi „Triglav“. Ocene u navedenim oblastima na taj su način potvrđene i za Zavarovalnicu „Triglav“ i njenu firmu ćerku Pozavarovalnicu „Triglav re“, uz stabilnu srednjoročnu prognozu. Grupa „Triglav“ dobila je istu bonitetnu ocenu kao Republika Slovenija, s tim što država ima negativnu srednjoročnu perspektivu. Očuvanje visoke bonitetne ocene Grupe „Triglav“ u okolnostima negativne srednjoročne prognoze za Sloveniju je, s obzirom na praksu u međunarodnom finansijskom okruženju, retkost, i rezultat je uverenja agencije S & P da je Grupa sposobna da održi stabilan tržišni položaj, čvrstu adekvatnost kapitala i visoku profitabilnost.

(Izvor: Svijet osiguranja on-lajn, 9. jul 2014)

Priredio: mr Miloš M. Petrović

Naknada štete izazvane upotrebom neregistrovanog traktora

Društvo za osiguranje nije dužno da oštećenom licu naknadi štetu izazvanu upotrebom neregistrovanog traktora koji se koristi isključivo u poljoprivredne svrhe.

Iz obrazloženja:

Prema utvrđenim činjenicama, 29. oktobra 1996. godine dogodila se saobraćajna nezgoda u kojoj su učestvovali tuženi kao vozač neregistrovanog traktora i putničko vozilo marke „honda“, vlasništvo tužioca, kojim je upravljao njegov sin. Na putničkom vozilu nastala je materijalna šteta, a tužilja je, kao suvozač u vozilu, pretrpela povrede. Tuženi koristi traktor samo u poljoprivredne svrhe. Kod ovako utvrđenog činjeničnog stanja nižestepeni sudovi pravilno su primenili materijalno pravo kada su odbili zahtev tužilje za naknadu nematerijalne štete od društva za osiguranje.

Prema odredbi čl. 135. Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima, za traktore koji se koriste isključivo u poljoprivredne svrhe registracija je trajna, tj. ne produžava se njeno važenje. Međutim, traktori koji se koriste za javni prevoz ili za radove van poljoprivrede registruju se pod uslovima predviđenim za registraciju motornih i priključnih vozila, kako je to propisano čl. 136 istog zakona. Iz odredaba Zakona koje propisuju obavezno osiguranje u saobraćaju, i u vezi s propisima o bezbednosti saobraćaja na putevima, sledi da bi društvo za osiguranje bilo dužno da naknadi štetu oštećenom licu kome je šteta prouzrokovana upotrebom vozila čiji se sopstvenik nije osigurao od auto-odgovornosti. Ali to važi samo za traktor koji je registrovan po republičkim propisima o bezbednosti saobraćaja na putevima, dok za štetu izazvanu upotrebom neregistrovanog traktora za koji ne postoji obaveza da se svake godine registruje i osigurava nema ni obaveze društva za osiguranje u smislu naknade štete oštećenom licu.

(Odluka VSS, Rev. 250/03 od 20. 2. 2003. god.)

Izvor: http://projuris.org/sudska_praksa_gradjanske_stvari.html

Zahtev štetnika prema Garantnom fondu

Vozač motornog vozila čijom je upotrebom pričinjena šteta i koji je za nju odgovoran, dakle štetnik, ne može biti treće lice jer to svojstvo ima oštećeno lice, pa stoga štetniku ne pripada pravo na regres prema Garantnom fondu (čl. 99 Zakona o osiguranju imovine i lica).

Iz obrazloženja:

Predmet spora je zahtev štetnika prema UOOJ Garantnom fondu u vezi sa isplaćenom odštetom oštećenom u štetnom događaju iz odredbe čl. 99. i čl. 106. Zakona o osiguranju imovine i lica. Proizlazi da se sredstva Garantnog fonda koriste radi ekonomske zaštite putnika i trećih oštećenih lica, te da se upotrebljavaju za naknadu štete, pored ostalog, prouzrokovane upotrebom motornog vozila, za šta je zaključen ugovor o obaveznom osiguranju s društvom za osiguranje, nad kojim je otvoren stečajni postupak. Dakle, pravo na naknadu štete iz sredstava Garantnog fonda mogu ostvariti oštećena lica kojima je šteta pričinjena upotrebom motornih vozila, uz ispunjenost i posebnih uslova za aktiviranje supsidijarne odgovornosti Garantnog fonda.

Pošto tužilac nema svojstvo trećeg oštećenog lica, jer je on krivac za štetu, dakle štetnik, osnovanost njegovog regresnog zahteva na može se podvesti pod sadržinu odredaba čl. 99. Zakona o osiguranju imovine i lica, kojima nije predviđeno pravo štetnika na regres prema Garantnom fondu. Stoga je odbijanje tužbenog zahteva na mestu.

(Odluka VSS, GZZ br. 7/05 od 16. jun 2005. god)

Izvor: http://projuris.org/sudska_praksa_gradjanske_stvari.html

Odgovornost za prouzrokovanje saobraćajne nezgode

Brzina veća od propisane, kojom se kretalo putničko vozilo tužioca, ne isključuje odgovornost tuženog, čija je krivica relevantna u smislu prouzrokovanja saobraćajne nezgode.

Iz obrazloženja:

Ukazivanje u reviziji da se saobraćajna nezgoda desila isključivom krivicom vozača putničkog vozila koji je vozio prekomernom brzinom nije osnovano. Ono zanemaruje i zamagljuje osnovni smisao i suštinu povrede člana 50. stav 4. Zakona o osnovama bezbednosti saobraćaja na putevima, koja predstavlja izričnu normu kojom je propisano da je vozač dužan da propusti sva vozila koja se kreću putem na koji ulazi kao put s prvenstvom prolaska.

Brzina veća od propisane, kojom se kretalo putničko vozilo tužioca, ne isključuje odgovornost tuženog, čija je krivica relevantna u smislu prouzrokovanja saobraćajne nezgode. Propusti vozača putničkog vozila u pogledu prekoračenja brzine kretanja mogu se smatrati samo kao njegovo učešće u vlastitoj šteti (bilo njegovim doprinosom da šteta uopšte nastane, bilo da šteta bude veća nego što bi inače bila). Time se samo smanjuje štetnikova dužnost na naknadu integralne štete, a štetnikova krivica je relevantna u smislu prouzrokovanja saobraćajne nezgode.

U pogledu rečenog, valjalo je preinačiti obe presude nižestepених sudova u pogledu visine dosuđene naknade štete, srazmerno doprinosu oštećenog u odnosu na ukupan obim štete utvrđene na dan veštačenja.

(Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 2129/04 od 26. januar 2006. godine)

Izvor: Časopis „Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije“ br. 3/2006, str. 66

Treće lice i odgovornost osiguravača

Osiguravač odgovara za štetu koju treće lice pretrpi u sudaru motornih vozila i kada njegov osiguranik nije kriv.

Iz obrazloženja:

Prema utvrđenom činjeničnom stanju, tužilja je 5. septembra 2004. godine, kao putnik u putničkom vozilu „fijat“ registarske oznake KG 202-8, prilikom saobraćajne nezgode koju je izazvalo drugo motorno vozilo, zadobila teške telesne povrede u vidu preloma ramenjače sa dugotrajnim oštećenjem nerava. U periodu od 5. septembra 2004. godine do 11. aprila 2005. godine nalazila se

na bolničkom i kućnom lečenju sa odgovarajućom medikamentoznom i fizikalnom terapijom. U momentu povređivanja, a i kasnije, trpela je fizičke bolove jakog i srednjeg intenziteta. Životna aktivnost joj je umanjena 10 procenata. Postoji laka naruženost i intenzivan strah određenog trajanja (sve bliže opisano u nalazu i mišljenju veštaka medicinske struke).

Kod tako utvrđenog činjeničnog stanja, prvostepeni sud je usvojio tužbeni zahtev za naknadu materijalne i nematerijalne štete smatrajući da je tuženi, kao osiguravač, odgovoran za naknadu štete po članu 87. Zakona o osiguranju imovine i lica, te po članu 178. stav 4. ZOO u vezi sa članom 949. i 941. ZOO.

Drugostepeni sud smatra da je na pravilno i potpuno utvrđeno činjenično stanje nepravilno primenjeno materijalno pravo kada je tužbeni zahtev usvojen, jer se odgovornost imaoca vozila iz člana 178. stav 4. ZOO, koji nije kriv za štetu u slučaju osiguranja od auto-odgovornosti, ne proteže na osiguravača tog vozila, osim ukoliko iz uslova za osiguranje ne proizlazi da je osiguran i za tu vrstu odgovornosti.

Stanovište drugostepenog suda nije pravilno.

Osnovi odgovornosti u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu su različiti. Prilikom udesa izazvanog isključivom krivicom jednog imaoca primenjuju se pravila odgovornosti po osnovu krivice (član 178. stav 1. ZOO). Ako postoji obostrana krivica, odgovornost po osnovu krivice je srazmerna (stav 2.); ako nema krivice nijednog, imaoci snose jednake posledice ako razlozi pravičnosti ne zahtevaju nešto drugo (stav 3.). Na kraju, za štetu koju pretrpe treća lica imaoci motornih vozila odgovaraju solidarno.

Iz pomenute odredbe proizlazi da je odgovornost za štetu koju pretrpe treća lica objektivna i da se imaoci motornih vozila mogu osloboditi odgovornosti u skladu s članom 177. ZOO (viša sila, radnja trećeg lica i radnja oštećenog). Druga karakteristika ove odgovornosti jeste da imaoci motornih vozila solidarno odgovaraju, što znači da oštećeni u smislu člana 414. ZOO naknadu štete može da zahteva od bilo kog imaoca.

U ovom slučaju, tuženi je osiguravač imaoca motornog vozila koji nije kriv za saobraćajnu nezgodu i nanošenje teških telesnih povreda tužilji. Osiguravač u skladu s pravnom prirodom ugovora o osiguranju (član 897. ZOO), pravilima o subrogaciji (član 939. ZOO) i sopstvenim pravom oštećenika na direktnu tužbu u smislu člana 941. ZOO odgovara isto kao i imalac motornog vozila. Ako, kao u konkretnom slučaju, imalac opasne stvari (motornog vozila) odgovara po objektivnoj odgovornosti (odgovornost bez obzira na krivicu), onda i osigu-

ravač odgovara bez obzira na krivicu, tj. po objektivnoj odgovornosti. Pitanje krivice je relativno kod prava na regres i ono je bez uticaja na pravo trećeg lica. Smisao i suština obaveznog osiguranja upravo je zaštita trećih lica u saobraćaju.

Kako, dakle, osiguravač odgovara za štetnu radnju koju je učinio imalac motornog vozila ne samo po osnovu krivice već i po osnovu drugih oblika osnova odgovornosti (odgovornost po osnovu pravičnosti i objektivnoj odgovornosti), to je drugostepeni sud pogrešno primenio materijalno pravo kada je prvostepenu presudu preinačio i tužbeni zahtev zbog nepostojanja osnova odgovornosti odbio kao neosnovan.

(Iz presude Vrhovnog suda Srbije u Beogradu, Rev. 162/09 od 22. aprila 2009. godine)
Izvor: Časopis „Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije“ br. 2/2009, str. 52–53

TABELA NAJVEĆEG POKRIĆA

Reosiguranje viška rizika pokriva samo rizike kod kojih svota osiguranja prelazi određenu granicu, što se naziva osiguravačev samopridržaj. To znači da reosiguranje ne djeluje tamo gde granica samopridržaja nije prekoračena, a tamo gde jeste, deluje – ali samo za iznos prekoračenja, uz ograničenje iskazano brojem mera.¹

Reosiguravač prima premiju reosiguranja srazmerno veličini rizika koji snosi. Ta vrsta osiguranja posebno je pogodna za osiguravače s velikim a neizravnatim portfeljom osiguranja, zato što se njime opasnosti koje nisu sposobni da pokriju sami mogu izjednačiti zaštitom delova.²

Jedan od pojmova iz reosiguranja viška rizika jeste i tabela najvećeg rizika.³ Reč je o pregledu koji služi za utvrđivanje granice pokrića određenog rizika ili svih rizika u reosiguranom portfelju osiguranja, kao i za raspodelu njihovog snošenja između osiguravača i reosiguravača. Svaki osiguravač i reosiguravač mora voditi računa o tome da ne nastupi nagomilavanje rizika, što znači da obezbeđenje može pružati samo do određene visine.⁴

Pomoću tabele, utvrđuje se osiguravačev samopridržaj (tj. mera), kao i veličina pokrića koju obezbeđuje reosiguranje, pri čemu se ovo poslednje obično izražava kao umnožak mera. Recimo, osiguravač odgovara za jednu, a reosiguravač za deset mera.

Tabelu najvećeg pokrića, po pravilu, sastavlja osiguravač, pa je zatim, u okviru ugovora o reosiguranju, usaglašava s reosiguravačem, ili mu je, jednostavno, samo stavlja na uvid. U tom pregledu date su različite visine mera za različite vrste rizika. Tabela najvećeg pokrića predstavlja neophodno sredstvo za rad osiguravajućeg društva, čiji poslovni učinak umnogome zavisi od pravilne procene i primene navedenih veličina.

Priradio: **mr Miloš M. Petrović**

Izvor

- Žarković, Nebojša, *Pojmovnik osiguranja*, Novi Sad, 2013.

¹ Nebojša Žarković, *Pojmovnik osiguranja*, Novi Sad, 2013, str. 485

² Ibid

³ Ibid, str. 538

⁴ Ibid, str. 45

RENTNO OSIGURANJE

Osiguranje rente posebna je vrsta osiguranja života kod koje se osiguravajuća naknada javlja u obliku ugovorno utvrđene redovne rente.¹ Renta je novčani iznos koji se isplaćuje redovno, u određenim vremenskim razmacima, na temelju pravno zasnovanog potraživanja.² Taj iznos može s vremenom rasti ili se smanjivati, a isplata se prekida s nastupanjem određenog događaja, kao što je istek utvrđenog razdoblja, smrt primaoca rente itd.³

Uplata premije može biti jednokratna, kao i razdeljena tokom većeg broja godina, što se češće dešava. Ugovorena visina rente može da bude stalna, rastuća ili opadajuća, a njena isplata, koja je uglavnom mesečna, otpočinje ili odmah po uplati ukupne premije ili nakon određenog broja godina.⁴ Kod osiguranja rente moguće je prilagođavanje osiguravača željama ugovarača osiguranja i u vezi s plaćanjem premije i kada je reč o isplati rente, zbog čega postoji veliki broj njegovih oblika.⁵

Za razliku od mešovitog osiguranja života, osiguranje rente ne pruža zaštitu porodici (rodbini) u slučaju smrti osiguranika, te se on i ne podvrgava proverbi zdravlja pre sklapanja ugovora.⁶

U mnogim zemljama rentno i penzijsko osiguranje se nadopunjuju, jer imaju istu osnovnu svrhu – obezbeđenje sredstava neophodnih za život u poznijem životnom dobu.

Izvor

- Žarković, Nebojša, *Pojmovnik osiguranja*, Novi Sad, 2013.

Priredio: **mr Miloš M. Petrović**

¹ Žarković, Nebojša, *Pojmovnik osiguranja*, Novi Sad, 2013, str. 483

² Ibid, str. 482

³ Ibid.

⁴ Ibid, str. 483

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

M.S: Industrieversicherung: Neue Deckung kommt in kleinen Schritten. - Osiguranje industrije: Novo pokriće prati malim koracima.

Već izvesno vreme u osiguranju industrije diskutuje se da li su osiguravači uopšte u položaju da stave na raspolaganje pravo pokriće za „nove“ rizike kao što je prekid rada bez imovinske štete, ili kompjuterski kriminal. U članku se najpre iznose razmišljanja Ahima Higrfa (Achim Higraf), šefa u društvu „FM-Global“ u Nemačkoj, koji predlaže debatu na tu temu. Kaže da velikih paušalnih pokrića s obimom u milijardama u ovoj oblasti ne može biti. Samo malim koracima doći će se do cilja. Važno je da se u direktnom kontaktu s klijentom individualno proceni rizik i onda ponudi isto tako individualno pokriće. Kroz pet do deset godina jedno takvo pokriće za slučaj prekida rada bez imovinskih šteta biće sasvim normalna usluga na tržištu – ali uvek skrojena s merom i za potrebe pojedinačnog klijenta. Pomenuto društvo trenutno vodi veoma produktivne razgovore s različitim klijentima; 2014. godine biće i prvih polisa. U članku se postavlja pitanje da li se to pokriće za slučaj prekida rada bez imovinskih šteta može ponuditi kao proširenje aktuelne polise; druga mogućnost bila bi da se izgradi samostalna nova oblast pored osiguranja stvari i tradicionalnog osiguranja od prekida rada kao jedna vrsta „bilansnog osiguranja“. No pre se očekuje da će se to pokriće i postojeća polisa integrisati. U članku se još razmatraju i pitanja obima stvarne tržišne ponude tog pokrića, kao i „GAU-industrijskog osiguranja“. GAU je velika prirodna katastrofa u regionu delte Biserne reke (Perlsfluss) u Kini, u kojoj su jednim udarom oštećeni dostavljači za ključne grane međunarodne privrede, što je za sobom povuklo bolne prekide rada. Nemačko tržište osiguranja u 2014. godini vidi se kao stabilno, ali na nižem nivou.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2013, str. 740)

Iz Madrida izveštava Rolf Engelhardt: Versicherungsbruch nimmt zu.

- Prevare u osiguranju sve veće. Broj slučajeva prevare u španskom osiguranju motornih vozila udvostručen je u roku od četiri godine. Kako raste privredna kriza, tako i broj i obim prevara u osiguranju postaje sve veći. To pokazuje studija o prevari u osiguranju neposrednog osiguravača „Linea Directa“ u lokalnom osiguranju motornih vozila. Ona se zasniva na analizi 30.000 štetnih događaja proteklih godina. Prema ovoj analizi, četiri od 100 prijavljenih šteta u 2012. godini bile su mahinacije, 72 procenta više nego u 2011. godini. Tri četvrtine svih slučajeva prevare otpada na osiguranje motornih vozila. „Linea Directa“ je vodeći direktni

osiguravač u Španiji. Njen poslovni model zasniva se pre svega na prodaji osiguranja motornih vozila, pa je i odgovarajuće dejstvo osiguravajuće prevare visoko i znatno utiče na poslovni rezultat. U klasifikaciji vodećih osiguravajućih grupa, sa obimom premija od 650 miliona evra, to društvo nalazi se na 22. mestu rang-liste. Među najvećim neživotnim osiguravačima, ta osiguravajuća kuća zauzima 15. mesto. Zbog drastičnog rasta prevara, finansijske štete za osiguravače u periodu 2010–2012. povećale su se za 30 posto. „Linea Directa“ procenjuje odgovarajući obim štete na ravno jednu milijardu evra. Sa analizom ovog fenomena, taj osiguravač je, po običaju, u medijima snažno objašnjavao negativne posledice prevare u osiguranju za društvo. Tako svaki klijent osiguranja motornih vozila zbog prevaranata u osiguranju godišnje plaća 16 odsto više premije nego što je neophodno. A to znači da pri godišnjoj premiji od 230 evra dobrih 38 evra odlazi na troškove u vezi sa osiguravajućom prevarom. To je 52 odsto više nego dve godine ranije. Ako se gleda na vrstu osiguravajućih prevara, najveće su štete na stvarima, na koje otpada 91 posto slučajeva. Štete na licima su, sa devet procenata, znatno niže, ali su u 2010. više nego udvostručene. Najrasprostranjeniji trik kod imovinskih šteta (šteta na stvarima) sa 74 procenta jeste pokušaj da se štete koje nisu u vezi s nezgodama integrišu u prijavu štete. Slede ih prevare u dogovoru sa saučesnicima, a tiču se radionica, eksperata za štete i lekara (11 odsto). Njihov udeo je malo snižen, ali se obim osiguravajućih prevara nastalih u radionicama u 2009. godini udvostručio usled povećanih cena. Isto tako, relevantni su inscenirani štetni događaji koji čine devet procenata slučajeva prevare. Kod štete na licima najveći deo od 98 posto otpada na klasična simuliranja povreda. Prosečni iznos pri svakom pokušaju osiguravajuće prevare kreće se oko 885 evra. Geografska podela ukazuje na veliku razliku i kreće se od 110 do 2.800 evra. Priobalni regioni Andaluzije, npr. Mursija, pokazuju isto tako visoko učešće u osiguravajućoj prevari kao oblast severne Katalonije. Mesec s najvećim brojem prevara jeste jul, kad ljudi najviše idu na godišnji odmor. U to vreme dogodi se ravno 12 procenata tih slučajeva. Prevaranti u osiguranju najmanje su aktivni u februaru sa 5,7 odsto. U prikazu studije iznose se i podaci u vezi sa sve većim brojem organizovanih bandi, tj. daje se profil prevaranata u osiguranju koji se dele na dve grupe: na ugovarače osiguranja ispod 26 godina, kao i na mala i srednja preduzeća. Dok se pokušaji prevare malih i srednjih preduzeća smanjuju, frekvencija kod klijenata ispod 26 godina povećana je za šest posto. Još se iznose podaci po anketi sa ugovaračima osiguranja o prevari. Rezultat ove ankete: 10,7 procenata od 2.400 intervjuisanih izjavljuje da je već jednom bilo „aktivno“ u tom

smislu. Trećina upitanih u osiguravajućoj prevari ne vidi ozbiljan prestup. Dobrih 30,5 odsto njih bi bez oklevanja učestvovalo u prevari kad bi bilo sigurno da ih neće uhvatiti. Preovlađujući cilj prevaranata u osiguranju (kod 26 posto anketiranih) jeste da im se reparira šteta koja nije bila pokrivena osiguranjem. Ravno 11 posto njih osiguravajuću prevaru smatra moralno opravdanom.

(Versicherungswirtschaft, br. 23/2013, str. 40)

Die 50 größten Schadenversicherer nach gebuchtem Bruttobeitrag; Die 50 größten Schadenversicherer, ihre verdienten Beiträge und ihr technisches Ergebnis. - Nemačka: Tabela prikaz 50 najvećih osiguravača stvari prema bruto fakturiranoj premiji za 2012. i 2011. godinu i tabela sa 50 najvećih osiguravača od šteta, njihovih merodavnih premija i njihovog rezultata iz osiguranja (tehnički rezultat) za 2012. i 2011. godinu.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2013, str. 741–742)

Ba: Krise! Welche Krise? - Kriza! Kakva kriza? - Osiguravači života u Nemačkoj prikazali su u 2012. godini rekordno velik novi posao koji budi podozrenje. U velikom kontrastu prema opštoj situaciji stoje podaci nemačkih osiguravača koje je objavila nemačka nadzorna vlast za osiguranje Bafin. Ulaganje kapitala i dalje pruža punu dobit, novi posao se kreće na začuđujuće visokom, rekordnom nivou, a povećani su i prihodi od premija. Taj se posao dobro razvija jer osiguravači života kompenzuju svoje gubitke i posao s rentama i polise vezane za fond prodajom riziko-životnih osiguranja i osiguranja od nesposobnosti za bavljenje određenim zanimanjem. Riziko-osiguranja donela su 63 mlrd evra novog posla u protekloj godini, što je bilo 11 procenata više. Pored podataka iz ostalih grana, kaže se da su i mali poslovi s rentnim osiguranjem zabeležili znatan porast. Mereno osiguranim sumama, novi posao u protekloj godini iznosio je ukupno dva procenta. Time je postignut drugi najbolji rezultat u istoriji osiguravača života. Uprkos velikom broju isteklih ugovora, stanje je raslo za 3,1 posto. Investicije osiguravača života povećane su sa 800 milijardi evra na 834 mlrd evra. Neto kamaćenje dostiglo je vrednost blizu nivoa iz 2008. godine. U tekstu je prokomentarisano stanje pojedinih osiguravača života, dok je rang-lista poslovanja za 2012. godinu 96 društava data tabelarno.

(Versicherungswirtschaft, br. 23/2013, str. 30–31)

Demenz-Baustein für die Pflege. - Demencija – „ugradni“ element za rizik pri osiguranju nege. Osiguravač „Ideal“ u okviru rentnog osiguranja nege sada može da saosigurava demenciju kao dopunski element zbrinjavanja. Pružanje usluga za staranje pri demenciji nudi se kao opcija dopunskog osiguranja uslužne linije dosadašnjeg rentnog osiguranja nege osiguravača „Ideal“. Navode se i primeri. Ugovarač osiguranja može slobodno da bira svaki stepen rente za demenciju, odnosno negu. Međutim, postoji i mogućnost da se demencija i nega pokriju osiguranjem u dve faze. Ako je opcija demencije ugovorena uz osiguranje nege, premije se moraju uplaćivati samo kad slučaj demencije ili potrebe za negom stvarno nastupi.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2013, str. 748)

Hkm, Research: Markus Hoffmann: Versicherung und Innovation: Ein Geistesblitz ist noch lange keine Innovation – vielmehr ist vorausschauendes Management gefragt. - Osiguranje i inovacija: blesak duha nije inovacija. Osiguravači u dilemi između postojanosti i pritiska novina. Inovacije su kao sporadičan blesak duha i predstavljaju prilagođavanja uslovljena spoljnim pritiskom. Reč je o menadžmentu koji predskazuje stvari. Inovacija se definiše kao novina preduzetničkog rada na tržištu radi unapređenja proizvoda ili usluge. Osiguravači su u tom pogledu specifični. Naime, njihove usluge plod su poslovne filozofije, pravnog regulisanja i dugoročne „računice“. Koliko je onda tu moguće inovirati usluge? Kako preko sporadičnih projekata instalirati sistematičan menadžment inovacija? Koliko je uopšte tržište sklono da prihvati novelirane usluge kada taj posao živi od prednosti (preimućstva) dugoročne pouzdanosti? U članku se navode mišljenja stručnjaka za osiguranje, kao i poslovnih partnera iz delatnosti o toj stvari. Posebno su obrađena pitanja „inovacije u procesima i strukturama“ i „granice i budućnost inovacija“.

(Versicherungswirtschaft, br. 23/2013, str. 10–12)

Iz Brisela izveštava Thomas A. Friedrich: Brüsseler To do bis zur Europawahl 2014. – Briselsko „to do“ do evropskih izbora 2014 (šta Brisel mora da uradi do evropskih izbora 2014). Reč je o planovima koje je EU želela da objavi još u 2013. godini, a tiču se predloga direktive o sistemu razdvojene banke. Reč je, naime, o nameri Evropske komisije da podnese svoje predloge

za razdvajanje investicionog i klasičnog bankarstva. Taj planirani sistem razdvajanja banaka zahteva, pre svega od većih kreditnih institucija, da se razdvoje riskantni trgovački poslovi od normalnog bankarskog poslovanja radi zaštite ulaganja klijenata. Ta namera je komplikovana jer su pojedine države članice EU već bile aktivne u takvom smeru na nacionalnom nivou. Francuska i Nemačka, nakon stečaja banke „Lehman Brothers“, već su regulisale bankarski sektor na nacionalnoj osnovi. Belgija i Holandija pripremaju isto tako nacionalne zakone za regulisanje i nadziranje banaka i osiguravača. U državama Beneluksa brojne kreditne institucije nastupaju kao ponuđači finansijskih usluga. Mnoge banke istovremeno nude obimnu paletu osiguravajućih usluga. Evropska komisija zabrinuto gleda na mere koje je Velika Britanija preduzela nakon bankrota „Lehman Brothers“. Tamo vlada mišljenje da ima suviše velikih banaka da bi se pustilo da u stečaj odu i banke koje su tome i inače podložne. Rešenje ne bi bilo ni cepanje na čisto investicione banke i čisto poslovne banke. To bi proizvelo neželjenu koncentraciju investicionih banaka u EU.

Postoji jedinstvo između Evropskog parlamenta, Saveta ministara i Evropske komisije da pre kraja tekućeg legislativnog perioda stave pod krov takozvani zakon o razdvajanju banaka, tj. da se već 18. decembra, na poslednjoj sednici kolegijuma Komisije, prezentuje izbalansirani predlog dotične direktive. Tako bi bilo dovoljno vremena da se početkom 2014. počne sa preduzimanjem daljih koraka do njenog formalnog zaključenja, a i da se do kraja 2014. obavi usmerenje država članica EU na put nacionalne primene te regulative, uz prelazne rokove.

(Versicherungswirtschaft, br. 23/2013, str. 37)

R.L: Solvency II löst Welle der Hilfsbereitschaft aus. - Solventnost II i talas spremnosti na pomoć. Osiguravajuća društva pred talasom spremnosti da im se pomogne. U članku se detaljno upozorava na sve mere i obaveze koje se do januara 2016. godine, tj. do termina kad počinje da se primenjuje Solventnost II moraju ispuniti, za šta se nabrajaju razne vrste pomoći koje društvima stoje na raspolaganju. U jednoj tabeli prikazan je Plan „tajminga“ iz ugla Evropske komisije. Tako je za 13. novembar 2013. određeno donošenje saglasnosti o Omnibusu II, za proleće 2014. objavljivanje Omnibusa II u službenom listu na svim jezicima; avgust 2014. termin je za predlog Komisije za delegirani propis; za kraj januara 2015. određen je istek nacionalnog roka za primenu; februara

2015. ističe rok za prigovore protiv nacionalne primene; prva polovina 2015. određena je za ukaz o tehničkim standardima Komisije; april 2014. određen je za proces ratifikovanja, dok je za januar 2016. predviđen početak primene Solventnosti II.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2013, str. 738)

Tobias Kohl / Mark Schlender: Pflichten und Chancen des „Code of Conduct Datenschutz (CoC)“ - Obaveze i šanse „Kodeksa ponašanja za zaštitu privatnosti“. Ovim kodeksom osiguranje, kao prva branša, konkretizuje opšte regulisanje zakona o zaštiti podataka u Nemačkoj. U pogledu ličnih obaveza u vezi sa zaštitom podataka, delatnost osiguranja svojevremeno je bila predvodnik u Nemačkoj. Krajem marta 2013. godine Udruženje nemačke delatnosti osiguranja (GDV) objavilo je „Kodeks ponašanja za zaštitu privatnosti“, kome osiguravači mogu da se podvrgnu. Iz toga proizlaze obaveze, ali i šanse za delatnost osiguranja. U članku se veoma podrobno objašnjavaju sve pojedinosti mera koje sadrži pomenuti kodeks. Navedena je i lista kako malih tako i velikih osiguravajućih društava koja su prihvatila taj kodeks, što pokazuje velik značaja teme o zaštita podataka. Tekst dopunjuju dva grafička prikaza.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2013, str. 758–760)

*Prevela i priredila: **Gordana L. Popović***

Izdavač:

KOMPA NIJA „DUNAV OSIGURANJE“ A.D.O.
Beograd, Makedonska 4

Izdavački savet:

mr Mirko Petrović, prof. dr Radivoje Mitrović,
prof. dr Predrag Šulejić, dr Slobodan Samardžić,
dr Jovan Ćirić, dr Zoran Radović,
Ljiljana Lazarević-Davidović

Redakcijski odbor:

dr Zoran Radović, dr Dejan Drljača,
prof. dr Mile Samardžić,
Margerita Bošković Ibrahimpašić, mr Andrija Vujičić,
Ljiljana Lazarević-Davidović

Glavni i odgovorni urednik:

dr Zoran Radović

Redaktor:

Ljiljana Lazarević-Davidović

Lektor:

Draško Vuksanović

Sekretar redakcije:

Julija Pejaković

Redakcija:

Makedonska 4/VI, 11000 Beograd
tel. 011/3245-142;
e-mail: redakcija@dunav.com

Kreativni koncept, grafički dizajn:

Kreativni tim Agencije „Profile“
www.eu-profile.com

Štampa:

Štamparija Dunav, Zadrugarska 14A, 11080 Beograd

Tiraž:

1000 primeraka

Publisher:

DUNAV INSURANCE COMPANY
Makedonska 4, Belgrade

Publishing Board:

Mirko Petrović, M.Sc, prof. Radivoje Mitrović, PhD,
prof. Predrag Šulejić, PhD, Slobodan Samardžić, PhD,
Jovan Ćirić, PhD, Zoran Radović, PhD,
Ljiljana Lazarević-Davidović

Editorial Board:

Zoran Radović, PhD, Dejan Drljača, PhD,
prof. Mile Samardžić, PhD,
Margerita Bošković Ibrahimpašić, Andrija Vujičić, M. Sc,
Ljiljana Lazarević-Davidović

Editor-in-Chief:

Zoran Radović, PhD

Senior Editor:

Ljiljana Lazarević-Davidović

Language Editor:

Draško Vuksanović

Editorial Office Secretary:

Julija Pejaković

Editorial Office:

Makedonska 4/VI, 11000 Belgrade
Phone: +381 11/3245-142
e-mail: redakcija@dunav.com

Concept and Design:

„Profile“ Agency creative team
www.eu-profile.com

Print:

Dunav Printing Office, Zadrugarska 14A, 11080 Beograd

Circulation:

1000 copies

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd
368

TOKOVI osiguranja: časopis za teoriju
i praksu osiguranja / glavni i odgovorni urednik
Zoran Radović. – God. 16, br. 1
(2002) – Beograd (Makedonska 4):
Kompanija „Dunav osiguranje“, 2002 –
(Beograd: Dunav). – 30 cm

Je nastavak: Osiguranje u teoriji
i praksi = ISSN 0353-7242
ISSN 1451-3757 = Tokovi osiguranja
COBISS.SR-ID 112095244

Poziv na saradnju

Poštovani,

Časopis „Tokovi osiguranja“, u izdanju Kompanije „Dunav osiguranje“, objavljuje originalne naučne i stručne radove, rasprave, analize i prikaze iz oblasti osiguravajuće delatnosti.

Vaša saradnja i stručno znanje doprineli bi razvoju teorije i prakse osiguranja.

Buduće saradnike redakcija moli da se pri pisanju tekstova pridržavaju sledećih uputstava i navedu sve relevantne podatke:

- *puno ime, prezime i srednje slovo autora*
- *pun naziv i sedište ustanove u kojoj je autor zaposlen*
- *slati samo članke na srpskom ili engleskom jeziku*
- *dužina sažetka (apstrakta) treba da iznosi od 100 do 150 reči*
- *navesti ne više od deset ključnih reči*
- *rezime članka treba da bude do jedne desetine dužine članka*
- *fusnote pisati pri kraju strane*
- *lista referenci (citirana literatura) treba da obuhvati bibliografske izvore, koji se navode isključivo u zasebnom odeljku, na kraju članka.*

Bez navedenih podataka rukopisi se neće uzimati u razmatranje.

Rukopis se kuca srednjim proredom do ukupno 45.000 znakova.

Članak ne sme biti ranije objavljivan.

Objavljivanjem članka sva autorska prava prelaze na časopis „Tokovi osiguranja“.

Redakcija bi bila zahvalna ako biste priloge dostavili na CD-u ili na e-mail adresu.

Adresa Redakcije:

*Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o, za Redakciju časopisa „Tokovi osiguranja“
Beograd, Makedonska 4, Telefon: +381 11 3245 142, e-mail: redakcija@dunav.rs*

Invitation for Cooperation

Dear Sirs,

Insurance Trends Journal issued by Dunav Insurance Company publishes the original scientific and technical papers, discussions, analyses and reviews in the field of insurance.

You are welcome to contribute your professional knowledge to the development of insurance theory and practice.

Editorial office invites future contributors to observe the following rules and indicate all relevant details:

- *Full name and middle initial of the author.*
- *Full name and head office of the institution the author is employed with.*
- *Only articles in Serbian or English should be sent.*
- *The summary (abstract) should not exceed 100 - 150 words.*
- *Not more than ten key words should be stated.*
- *The article summary should not exceed one tenth of the article's length.*
- *Footnotes should be written at the end of the page.*
- *References (quoted bibliography) should include bibliography sources which are exclusively listed in a separate section at the end of the article.*

Texts without the indicated details will not be considered.

Texts should be typed in 1.5 lines spacing with up to 45,000 characters.

Articles must not have been published previously.

Upon article's publication all copyrights will be transferred to Insurance Trends Journal.

Editorial office would appreciate the contributions on a CD or at the e-mail address.

Editorial office address:

*Dunav Insurance Company a.d.o, for editorial office of Insurance Trends Journal
Belgrade, Makedonska 4, Telephone: +381 11 3245 142, e-mail: redakcija@dunav.rs*

**DUNAV
OSIGURANJE**